VILNIAUS UNIVERSITETAS
VISUOMENĖS SVEIKATOS INSTITUTAS
MEDICINOS ISTORIJOS IR ETIKOS SKYRIUS

KOMPENDIUMAS

MEDICINOS ISTORIJOS

KURSUI

Parengė:

Doc. dr. Vitalija Miežutavičiūtė

Aistis Žalnora

2009

TURINYS

1. **MEDICINA SENOVĖS LIETUVOJE IR VĖLESNIAIS LAIKAIS**
J. MEŠKAUSKAS

2. **VIDURAMŽIŲ LIETUVOS CHIRURGAI**
V. MICELMACHERIS

3. **PIRMIEJI MEDICINOS DAKTARAI LIETUVOJE**
A. BAGDONAČIUS

4. **PIRMOSIOS LIGONINĖS IR JŲ RAIDA FEODALINĖJE LIETUVOJE**
J. LELIS

5. **IŠ FARMACIJOS RAIDOS LIETUVOJE**
S. BIZIULEVIČIUS

6. **MARAS**
A. R. ČAPLINSKAS

7. **MEDICINA IR SVEIKATOS APSAUGA LIETUVOJE FEODALIZMO-KAPITALIZMO PERIODU. KAPITALIZMO ATSIRADIMO IR VYSTYMOSI METU (1772–1918)**
V. MICELMACHERIS

8. **VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS**

9. **VILNIAUS MEDICINOS DRAUGIJA**
S. PAVILONIS, V. MIEŽUTAVIČIŪTĖ, D. TRIPONIENĖ

10. **MEDICINA. MEDICINOS ISTORIJA**
V. MIEŽUTAVIČIŪTĖ

J. Meškauskas
„Lietuvos medicinos istorija"

Čikaga
1987

SVEIKATOS REIKALAI SENOVĖS LIETUVOJE

Mokslas ir kultūra kiekvienoje tautoje vystosi iš lėto. Būna labai gyvų ir pažangių laikotarpių, bet taip pat ir stagnacijos periodų. Europoje mokslas ir kultūra slinko iš vakarų į rytus, ir į šiaurę. Yra duomenų manyti, kad proistorinių laikų lietuvių pirmieji ryšiai su pažangesnėmis tautomis buvo ryšiai su skandinavais. Tas laikotarpis buvo trumpas, bet reikšmingas, nes tuo metu kultūra vakaruose buvo aukštesnė. Tačiau, Romos imperijai žuvus, sunyko ir joje buvę mokslo ir kultūros židiniai. Reikėjo kelių šimtmečių, kol pradėjo steigtis nauji: pirmoji medicinos mokykla buvo įkurta Salernoje IX a., vėliau 1224 m. Neapolyje, XIII a. Bolonijoje, 1348 ~~m. Prahoje, 1364 m. Krokuvoje~~, 1365 m. Vienoje, 1385 m. Heidelberge, 1436 m. Tuebingene, 1544 m. Karaliaučiuje.

Tuo metu Lietuvos medicina buvo vaidilų, žynių, žolininkų, burtininkų, barzdaskučių, cirulninkų bei pirtininkų rankose. Prieš universitetams ir medicinos mokykloms įsisteigiant, panaši situacija buvo ir visuose kituose kraštuose.

CECHAI

Medicininės pagalbos teikimas žmogui visados buvo reikalingas ir svarbus. Silpnesniam ligoje padėjo stipresnis ir tas, kuris daugiau žinojo bei galėjo. Tai buvo individuali pagalba, ir tik palaipsniui ji pradėta racionaliai tvarkyti ir organizuoti. Medicininės pagalbos teikimas tapo amatu. Jau I-IV a. amatininkų būta neblogų. Tų amžių archeologinėse iškasenose jau užtinkami, nors ir primityvūs, chirurginiai instrumentai. Taip pat randami

---

Paskaita, skaityta LKM Akademijos suvažiavime Chicagoje 1979.VIII.31–IX.2. Išspausdinta *Aiduose* 1981. Nr. 2, 3. Dabar spausdinama papildyta.

gana gerai sudeti sugiję lūžę kaulai (Veršvų iškasenos). Medicinos srityje dirbančiųjų, arba amatininkų, skaičius didėja. Iškyla amato ir amatininkų reguliavimo ir organizacijos reikalas. Pirmuosius barzdaskučių ar kirpėjų-chirurgų susivienijimus jau randame Europoje XIII a. 1255 m. Paryžiuje įsikuria Šv. Kozmo ir Damijono brolija. Panašios brolijos įsikuria 1452 m. Hamburge, 1454 m. Gdanske, 1477 m. Krokuvoje. Vienur jos vadinamos brolijomis (fraternitas), kitur cechais. Tų brolijų ar cechų tikslas buvo suvienyti medicinos srityje dirbančius amatininkus, kad jie bendrai galėtų spręsti savo profesinius reikalus. Šito amato globėjais beveik visuose kraštuose buvo pasirinkta šventieji Kozmas ir Damijonas. Apie šių šventųjų gyvenimą ir mirtį maža turima žinių. Tikra, kad jie buvo nužudyti Dioklecijono persekiojimo metu Sirijoje. Legenda sako, kad jie buvę gydytojai ir gydę ligonius be atlyginimo, vykdydami krikščionio gailestingumo darbą. Todėl organizacijos, dirbančios medicinos darbą, pasirinkdavo juos savo globėjais.

Lietuvoje XV-ojo a. pabaigoje pradėjo organizuotis amatininkų cechai. Miestuose atsirado ir barzdaskučių, kirpėjų-chirurgų cechų branduoliai. Jie buvo įvairiai vadinami: balveriai-chirurgai, barzdaskučiai-chirurgai, cirulninkai-chirurgai, kirpėjai-chirurgai. Mes juos toliau vadinsim kirpėjais-chirurgais, o jų cechą — kirpėjų-chirurgų cechu. Oficialiai Vilniaus kirpėjai-chirurgai įsikūrė 1509 m. ir sudarė kirpėjų-chirurgų brolija. Yra užsilikę šios brolijos 1509 m. surašytieji įstatai, labai panašūs į kitų Europos kraštų to meto tokių pat organizacijų įstatus. Jai nustatoma cecho narių kategorijos, teisės, pareigos, taip pat tarpusavio santykiai. Iš įstatų matome, kad nariai buvo trijų kategorijų: 1. masteriai (mokytojai), 2. pavaduotojai, arba masterių pagalbininkai, ir 3. mokiniai.

Įstatų teksto pradžia skamba šitaip: „Dievo vardu, Amen. Mes, Vilniaus miesto balveriai (Barzdaskučiai, kirpėjai-chirurgai), 1509 m. po Kristaus gimimo išsirūpinome iš mūsų maloningo viešpaties, jo didenybės karaliaus Žygimanto raštą mūsų brolijai apie tvarką ir pasisekimą mūsų amate maloningo Dievo ir šventųjų Kozmo ir Damijono garbei, kaip kad daroma kituose krikščioniškuose kraštuose ir Gdanske".

Čia paduodama keletas įstatų paragrafų, iš kurių matyti cecho santvarka, narių teisės ir pareigos:

1. Kiekvienas, kuris nori verstis balverių amatu, turi laikytis mūsų statuto. Visų pirma, jis turi duoti mums raštą, kokio jis yra gimimo ir iš kur kilęs. Jis turi įteikti ir kitą raštą, nurodantį, kuriame mieste jis mokėsi to amato ir pas kurį masterį. Jeigu tų raštų neturėtų, jis negalėtų tuo amatu verstis. Jei kuris jau buvęs masteriu kuriame nors mieste, turi

mums įteikti to miesto ir to miesto kilnių ponų raštą, kad tame mieste gerai elgėsis.

2. Jis turi mokėti pagaląsti skustuvą, žirkles ir instrumentą kraujui nuleisti pagal mūsų amato papročius. Taip pat turi mokėti pagaminti pilką, rudą ir rusišką tepalą, juodą ir žalią tepalą ir pagaminti pudrą (miltelius) lūžusiems kaulams gydyti.

3. Jis turi 1 metus gyventi pas to miesto masterį kaip draugas-pagalbininkas. Jeigu kuris iš masterių mirtų ir našlė norėtų už pagalbininko ištekėti, jam nereikėtų nė metų išbūti pagalbininku, tik jis turėtų atlikti viską, kas parašyta, pagal mūsų amatą, o atlikęs gali vesti tą našlę ir pasidaryti masteriu.

4. Jis turi įmokėti brolijai 5 kapas grašių Dievo ir šventųjų Kozmo ir Damijono garbei (kapa yra 60; grašio vertė tuomet: karvė — 60 grašių, arklys — dvi kapos, t.y. 120 grašių). Masteriams ir jų pagalbininkams jis turi iškelti pietus vyriausiojo to miesto masterio namuose, ir tuose pietuose turi dalyvauti du Vilniaus miesto patarėjai.

7. Jeigu kas Vilniaus mieste ims verstis mūsų amatu, bet patenkinamai neįvykdys mūsų brolijos ir statuto reikalavimų, turės sumokėti pabaudą viešpačiui jo didenybei karaliui 30 kapų grašių, rotušei 10 kapų grašių ir brolijai 5 kapas grašių.

8. Masteriai neturi vienas kitam kenkti gydymo darbe. Jei tai įvyktų, kaltininkas turėtų sumokėti pabaudos vieną vaško akmenį (40 svarų vaško) šv. Kozmo ir Damijono garbei. Jeigu kuriam masteriui atvežtų sužeistą žmogų ir jis vienas negalėtų jam pagelbėti, jis turi apie tai pranešti kitam masteriui ir paprašyti jo pagalbos. Jeigu jis to nepadarytų, o sužeistasis mirtų ir būtų paduotas skundas ar kiltų kalbos, jam būtų gėda, ir jis turėtų sumokėti pabaudos vieną vaško akmenį.

9. Jeigu masteris apkalbėtų masterį ir brolija apie tai sužinotų, jis turėtų brolijai sumokėti vieną vaško akmenį pabaudos. O jeigu pasikartotų, tą masterį reikia iš brolijos ir amato pašalinti.

10. Masteris negali mokėti pagalbininkui daugiau kaip šešis grašius. O jeigu tai atsitiktų, jis turėtų sumokėti pabaudos vieną vaško akmenį. Tai yra daroma tam, kad nebūtų atitraukiami nuo kitų masterių jų pagalbininkai.

13. Masterio priimamas mokinys turi tarnauti — mokytis trejus metus. Išbuvęs tą laiką, jis brolijai sumoka 20 grašių, o masteriams ir pagalbininkams suruošia vakarienę, kur gali paliudyti, ko yra išmokęs. O jeigu masteris priimtų mokinį be mokesčio ir trumpesniam laikui nei treji metai, tas masteris turi sumokėti brolijai vieną vaško akmenį.

15. Masteriai neturi turėti jokių ryšių su pirtininkais ir jų vaikų negali priimti mokiniais ar į broliją. Jei kas tai padarytų — turėtų sumokėti broliai vieną vaško akmenį pabaudos.

Šio dokumento turinys atskleidžia plačiai ir ryškiai Vilniaus kirpėjų-chirurgų gyvenimą ir darbą. Iš pirmo ir septinto paragrafų matome cecho chirurgijos ir gydymo monopolį. Reikalaujama iš visų, kurie nori Vilniaus mieste gyventi iš gydymo, visiškai paklusti įstatams, t.y. būti cecho nariais. Neklausantiems skiriamos tokios didelės pabaudos, kad jos visiškai sunaikintų nepaklusnųjį. Šie cecho įstatai buvo valstybės pareigūnų patvirtinami. Jie nustatė brolijos narių padėtį ir tarpusavio santykius, taip pat mokslo egzaminų ir kategorijų pakeitimo taisykles. Tik masteriai galėjo veikti kaip tikri cecho nariai. Pagalbininkai ir mokiniai teisių turėjo labai mažai. Mokslas masterio vardui įsigyti truko ketverius metus: kandidatas trejus metus išbūdavo kaip masterio mokinys ir vienerius metus kaip jo pagalbininkas. Tik tokį stažą turinčiam asmeniui buvo leidžiama laikyti egzaminus. Egzaminuose klausimų skaičius buvo griežtai apibrėžtas, ir jie turėjo praktinį charakterį.

Įstatai nustatė profesines ir tarpusavio santykių taisykles, konsultacijų reikalavimus, brolijos narių pareigas, tarpusavio etines normas.

Penkioliktas paragrafas parodo nedraugiškumo ir pykčio pirtininkams, kurie buvo kirpėjų-chirurgų konkurentai. Pirtininkai irgi norėjo kirpėjų-chirurgų amatu verstis ir tuo užsidirbti sau duoną. Šios pirtininkų pretenzijos turėjo gilias istorines šaknis, nes senovės pirtys buvo tradicinės gydymo vietos. Pagal dokumentus pirtys Lietuvoje užtinkamos jau XIII a. Pirčių būta viešų ir privačių. Vilniaus kapitulos 1561 m. aktuose rašoma, kad kapitulos mūrinė pirtis buvo išnuomota Dambrauskui, XVII a. pabaigoje viešą pirtį turėjo Špaso špitolės ant Vilnelės upės kranto.

Konkurencija ir atkaklios varžybos tarp kirpėjų-chirurgų ir pirtininkų truko visą cecho gyvavimo laiką, t.y. kelis šimtmečius. Varžybos kartais baigdavosi teismo bylomis, o kartais triukšmingomis muštynėmis. Karalių raštai, teismo ir bažnyčios potvarkiai mėgino apibrėžti abiejų šalių teises ir veikimo sritis. Pirtininkų teisės tokiais aktais paprastai būdavo mažinamos. Bet ne kiekviena gydymo sritis jiems buvo draudžiama. Jie turėjo teisę nuleisti kraują, statyti taures, nupjauti ir gydyti nuospaudas, kirpti. Bet jie tai galėjo atlikti tik pirtyse. Labai griežtai buvo draudžiama iškabinti prie pirties ar savo buto varinę lėkštę — kirpėjų simbolį. Iš jų buvo reikalaujama iškabinti pirties simbolį — baltame fone raudoną lygiais galais kryžių. Buvo bandoma pirtininkus suorganizuoti į cechą ir tokiu būdu juos sudrausminti. Bet tai nepavyko, ir jie ir toliau konkuravo, ir

Žygimanto Augusto raštas kirpėjų - chirurgų cecho reikalu 1552 m. gruodžio mėn. 25 d. Originalas yra Vilniaus bibl. archyvuose. Nuotrauka iš V. G. Micelmacherio knygos: „Očerki po istorii medicini v Litve", 1967, Leningrad.

kenkė kirpėjams-chirurgams. Jie ėjo per namus, teikė medicininę pagalbą žymiai pigiau nei kirpėjai-chirurgai. Kirpėjai chirurgai tuos užsispyrusius pirtininkus gaudydavo, miesto sargybų padedami, kišdavo juos į kalėjimus, bet jie ir toliau dirbo ir neturtingesniųjų tarpe turėjo nemažą pasisekimą.

Kirpėjų-chirurgų cechas didėjo narių skaičiumi, savo žiniomis, patyrimu ir cecho teisėmis. Didysis Lietuvos kunigaikščio Žygimanto Augusto 1552 m. gruodžio mėn. 25 d. raštas sustiprina kirpėjų-chirurgų cecho teises ir padidina, sugriežtina bausmes pirtininkams už darbą ne savo srityje. Tuo raštu leidžiama ne tik sodinti neklausančius į kalėjimą, bet ir konfiskuoti jų turtą.

Tuo raštu ir cecho nariams nustatomos griežtesnės taisyklės. Pvz., jei cecho narys metus ir 6 savaites nesiverstų chirurgija, o dirbtų kokį nors kitą darbą, tai, norėdamas grįžti į kirpėjus-chirurgus, jis turėtų vėl iš naujo laikyti egzaminus ir vėl būti priimamas į cechą. Šituo 1552 m. raštu cechui duodamas naujas vardas: „Contubernium seu Universitas Chirurgorum". Vilniaus kirpėjų-chirurgų cechas turėjo antspaudą su užrašu „Fraternitas Chirurgorum Vilnensium".

Žodis „Contubernium" buvo prigijęs ir pasidaręs populiarus cecho vardas dokumentuose.

Vėlesni karalių ir Lietuvos kunigaikščių raštai didino ir tiksliau apibrėžė cecho masterių mokslo reikalavimus ir stiprino jų teises. 1584 m. savo raštu Steponas Batoras patvarkė, kad tik cecho „Contubernium" nariai gali verstis chirurgijos praktika. Visiems kitiems, kas tuo amatu verstųsi, gresia kalėjimas ir turto konfiskavimas.

Vilniaus chirurgų brolijos antspaudas (iš LTSR MA Bibliotekos rankraštyno fondų). Nuotrauka iš „Klinikinės medicinos klausimų", Vilnius, 1976.

Raštas daro išimtį tik tiems, kurie viešai paskelbti medicinos daktarais, kurioje nors akademijoje ar universitete, t.y. tiems, kurie buvo baigę medicinos mokslus užsienio universitetuose ar akademijose. Iš šito rašto matome, kad kirpėjai-chirurgai chirurgijos srityje buvo laikomi lygūs su medicinos mokyklas baigusiais diplomuotais gydytojais. Tačiau šita išimtis teturėjo teorinės reiškmės, nes tuo metu medicinos daktarai chirurgijai nebuvo paruošti ir jos nepraktikavo. Toliau tame rašte sakoma, kad nevertas ir nepasiruošęs neturi būti priimtas į cecho masterius. Jis turi įteikti raštą, kad metus ir 6 mėnesius dirbo pas vieną iš masterių Vilniuje, o taip

Stepono Batoro 1584 m. raštas cecho reikalu. (Originalas yra Mokslo Akademijos bibliotekoje Lietuvoje. Fotografija iš V. G. Micelmacherio knygos „Očerki po istorii medicini v Litve", 1967, Leningrad)

pat savo mokėjimą turi įrodyti egzaminuose. Kandidatas į masterius turi mokėti pagaląsti skustuvą, žirkles, mokėti pagaminti tepalus, visų masterių akivaizdoje papasakoti apie žaizdų gydymą, išnarintų sąnarių atstatymą ir kaulų lūžimo gydymą. Raštas toliau nurodo, kad, egzaminų neišlaikęs, jis turi dirbti pas kurį nors masterį ir po pusantrų metų gali tuos egzaminus pakartoti. Tuo Stepono Batoro raštu taip pat nustatoma, kad masteriai turi teisę atidaryti kirpyklas. Tokiu būdu kirpyklos pripažįstamos ne tik kaip kirpimo vietos, bet taip pat kaipo gydymo vietos, kur teikiama chirurginė pagalba.

Laikui bėgant, cechai savo nariams didina reikalavimus ir pasiruošimą į masterius. 1636 m. cecho įstatai reikalauja jau dvylikos metų darbo toje srityje: trejus metus būti mokiniu, šešerius metus specializuotis, dirbant

pas įvairius masterius įvairiuose miestuose, ir trejus metus išbūti pagalbininku pas Vilniaus miesto masterį. Keliavimas nuo vieno masterio pas kitą įvairiuose miestuose ir net valstybėse pasidarė charakteringas XVII ir XVIII šimtmečiuose cechų reikalavimas. Cecho masteriai buvo įpareigoti keliaujančius pagalbininkus priimti ir juos mokyti. Šis paprotys įnešė vieningumo chirurgijos darbe ir pakėlė būsimų masterių kvalifikacijas.

1639 m. įstatai reikalauja, kad, egzaminuojant kandidatus į masterius, t.y. pagalbininkus, norinčius būti masteriais, šalia egzaminuojančių masterių dalyvautų ir diplomuotas gydytojas. Tai pareikalavo iš būsimų masterių daugiau teorinių žinių. Iš egzaminuojamojo jau buvo reikalaujama, kad jis nusimanytų ne tik apie žaizdas, kaulų išnarinimą ir kaulų lūžimus, bet ir apie visas žmogaus kūno ligas, kurios turi ryšio su chirurgija. Tos žinios, žinoma, nebuvo gilios, nes visas kirpėjų-chirurgų mokslas turėjo praktišką charakterį.

Jokiame dokumente nei įstatuose nėra jokių bendro išsilavinmo ir raštingumo reikalavimų. Reikia manyti, kad neraštingumas cecho susikūrimo pradžioje nebuvo išimtis. Tačiau vėliau sutinkami kirpėjai-chirurgai buvo ne tik raštingi, bet ir gerokai išsilavinę, išmokslinti. Varšuvoje yra užsilikę masterių turto sąrašai. Iš tų sąrašų matyti, kad dalis kirpėjų-chirurgų masterių turėjo rimtas bibliotekas, kuriose randama tuo metu buvusių įvairiomis kalbomis rimtų medicinos veikalų, knygų net ir lotynų kalba.

Apie masterių teorinį žinojimą galima spręsti iš savotiškų kompendiumų, kurie buvo pagalbininkų vartojami pasiruošti masterių egzaminams. Tokie ranka rašyti kompendiumai yra užsilikę Dancige ir Varšuvoje. Jie yra XVIII-ojo šimtmečio ir turi klausimo ir atsakymo formą. Reikia manyti, kad jie nurodo tuometinį mokslo lygį ir Lietuvos cecho narių. Dancigo cecho kompendiumas turi 102 klausimus ir atsakymus, o Varšuvos — 26. Klausimai ir atsakymai įdomūs tuo, kad jie parodo žinių mišinį iš anatomijos, patologijos, chirurgijos ir farmacijos to amžiaus medicinos mokslo šviesoje, visa tai parėmus masterių praktika. Iliustracijai paimsime keletą klausimų ir atsakymų.

1. Kas yra chirurgas?

Chirurgas yra gamtos tarnas, kuris gydo išorinius žmogaus kūno pažeidimus savo rankų, instrumentų, gydomų medžiagų ir tinkamų perrišimų pagalba.

2. Kiek yra kaklo slankstelių?

Septyni. Pirmas vadinasi atlas, antras — episthropheus, trečias — axis, o likusieji neturi vardų.

Kas yra nervai?

Tai pailgi balti kanalai, sudaryti iš daugelio skaidulių, tušti ar užpildyti delikataus skystimo, kurie išeina iš pailgųjų ir nugaros smegenų ir išsiskirsto po visas kūno dalis.

Kaip nervai veikia?

Jie pristato į visas žmogaus kūno dalis smegenyse pagamintas nervų sultis, kurios sukelia jutimo ar judėjimą žmogaus kūne.

5. Kurios žaizdos mirtingos?

Žaizdos, kur negalima sulaikyti kraujo tekėjimo, žaizdos, kurios pažeidžia smegenų ir širdies visumą ir nervus, kurie tvarko kvėpavimą ir širdį.

6. Kaip reikia gydyti morbus venereus, ir ar visados galima duoti „mereurialia"?

Nevienoda yra žmogaus prigimtis, ir ne visada reikia gydyti gyvsidabriu, ypač ten, kur prisideda kitos ligos, pvz., skorbutas ar džiova.

Iš šitų kelių klausimų mes galime orientuotis apie to meto kirpėjų-chirurgų teoretines žinias ir apie jų praktinį darbą.

Palyginti Lietuvos kirpėjų-chirurgų moksliniam išsilavinimui su Vakarų Europos moksliniu lygiu imkime keletą pavyzdžių.

Aristotelis laikė širdį kraujo rezervuaru. Jisai teigė, kad širdį turi visi kraują turį gyvuliai. Kadangi kraujas yra skystas, tai yra aišku, kad turi būti indas jam laikyti.

1666 m. Richard Lower ir Robert Boyle Anglijoje pradėjo kraujo transfuzijos bandymus su šunimis. Tais pačiais metais buvo pradėti tokie pat bandymai Prancūzijoje, Paryžiuje. Tos transfuzijos jiems nevyko, ir 1668 m. Paryžiaus parlamentas tuos eksperimentus uždraudė.

Vesalius, neradęs Galeno aprašytos pertvaroje angos, sakė, kad Aukščiausias padarė stebuklą ir kraujas iš dešinės širdies pereina į kairiąją mums nematomu „prakaitavimo" būdu.

Vokiečių filosofas Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling paskelbė „Naturphilosophie" teoriją, ir pagal tą teoriją Muencheno universiteto privatdocentas Hermann Morn 1846 m., fiziologinę patologiją dėstydamas, sakė, kad microcosmos yra atspindys macrocosmos. Jis lygino kraujo celes su žemės rutuliu. Žemė yra apskrita, ir kraujo narveliai apskriti; žemė yra iš šonų suplota, ir kraujo narveliai suploti; žemė yra branduolys atmosferoje, ir kraujo narveliai turi branduolį; žemė sukasi apie savo ašį,

ir kraujo narveliai kraujuje sukasi apie savo ašį; žemė esanti kontroliuojama saulės, ir kraujo narveliai esą kontroliuojami smegenų.

Iš tų kelių pavyzdžių matome, kad Lietuvos kirpėjai-chirurgai buvo maždaug to paties lygio su to meto šių mokslų atstovais Vakarų Europoje. Išlaikę egzaminus ir priimti į cecho masterius, gaudavo diplomus.

Iš turimų dokumentų galima spręsti, kad jie statė taures, valydavo vidurius, nuleisdavo kraują, gydė paviršutines ir gilesnes žaizdas, atstatydavo išnarintus sąnarius ir sudėdavo lūžusius kaulus, siuvo žaizdas, atidarinėdavo abscesus — pūlinius, amputuodavo galūnes ir gal net trepanuodavo kaukoles. XV-XVIII a. kirpėjai-chirurgai ėmėsi visų tuo metu žinomų chirurginių gydymo metodų, išskiriant kataraktą, akmenų ir trūkių pašalinimą (tai atlikdavo vadinami okulistai). Į kirpėjų chirurgų sritį įėjo odos ir veneros ligos, o taip pat jie traukė ir gydė dantis. Juos dažnai kviesdavo būti teismo medicinos ekspertais, ir jų parodymas turėjo sprendžiamosios reikšmės, nustatant pažeidimo sunkumą ir kaltės laipsnį.

Kirpėjams-chirurgams priklausė medicinos sritis, vadinama „išorine medicina", o „vidaus medicina" priklausė gydytojams su universiteto išsilavinimu. Vartojant mūsų šio laiko terminologiją, kirpėjai-chirurgai buvo chirurgais, traumatologais, dermato-venerologais, dantų gydytojais, karo gydytojais, teismo medicinos ekspertais. Kirpėjai-chirurgai naudojosi nemaža pagarba. Valstybės ir teismo aktuose jie dažnai vadinami ponais, o Kauno magistrato knygose prieš jų pavardes dedams epitetas „gerbiamas". Jie teikdavo chirurginę pagalbą bajorų ir kunigaikščių dvaruose, gaudavo iš kunigaikščių dvarus dovanų, buvo atleidžiami nuo mokesčių ir prievolių.

Rusija tokių kirpėjų-chirurgų neturėjo. Karų metu Lietuvos kirpėjai-chirurgai, patekę į nelaisvę, buvo labai gerbiami ir vertinami. Nuo pradžios XVI iki pradžios XIX šimtmečio Lietuvoje atstovauja chirurgijai tik kirpėjai-chirurgai. Tą faktą patvirtina karalių ir kunigaikščių raštai ir patvarkymai. XVIII šimtmečio pabaigoje cecho reikšmė ir autoritetas buvo tokie dideli, kad medicinos fakulteto profesorius, dėstąs chirurgiją, med. dr. Briotte rado reikalą įsirašyti į kirpėjų chirurgų cechą. Cecho nariais buvo įstoję ir daugiau profesorių, medicinos daktarų. Tai buvo cecho gyvavimo viršūnė. Besivystant medicinos mokslui Lietuvoje, kirpėjų-chirurgų cecho reikšmė pradėjo mažėti.

Apie tą laiką keičiasi medicinos mokslo pažiūra į chirurgiją. Kai kurie medicinos fakulteto profesoriai, pvz., A. Bekin, F. Niskowsky ir kiti nurodo, kad medicinos padalinimai į „išorinę" ir „vidinę" mediciną yra netikslūs, ir tos dvi sritys buvo sujungtos. Vilniaus medicinos fakultetas pradeda

išleisti diplomuotus gydytojus, paruoštus ne tik vidaus medicinai, bet taip pat chirurgijos diagnostikai ir praktikai. Kirpėjų-chirurgų cechas supranta savo padėties silpnėjimą. Jie mėgina prisitaikyti, organizuoja savo nariams medicinos mokslo ir chirurgijos paskaitas. Paskaitininkais kviečiami med. fakulteto profesoriai, kaip Briotte ir kiti. Kai kurie iš masterių stengėsi įstoti į fakultetą. Atsirado speciali literatūra cecho nariams apmokyti. Tačiau kirpėjams-chirurgams buvo sunku sekti medicinos mokslo pažangą, ir jie atsilieka, cechas ir jo reikšmė menkėja. Visuomenės akyse kirpėjai-chirurgai tampa paprastais kirpėjais. Atitinkamos įstaigos pradeda jų darbą varžyti. Jiems dar leidžiama praktikuoti chirurgiją tik tokiose vietose, iš kurių tikri chirurgai yra sunkiai pasiekiami.

Antras Lietuvos kirpėjų-chirurgų cechui smūgis — tai okupacija. 1795 m. Lietuva okupuojama Rusijos. Rusijoje kirpėjų-chirurgų ir jų cecho nebuvo. Todėl su Rusijos okupacija kirpėjų-chirurgų cechas nustojo juridinės bazės. Formaliai raštu ar įstatymu tas cechas kai kurį laiką nebuvo uždarytas, bet taip pat jis nebeturėjo jokios paramos ar protekcijos. Kai kurie masteriai, pamatę, kad jų diplomai nebeturi vertės, kreipėsi į gubernijos medicinos įstaigas, prašydami legalizuoti jų darbą. Dokumentai, kuriuos jie iš tų įstaigų gavo, nebeleido jiems savarankiškai dirbti, bet tik daktarų padėjėjais-felčeriais. Čia yra felčerių pradžia Lietuvoje. Vilniaus kirpėjų-chirurgų cechas, oficialiai neuždarytas, vis mėgina kovoti ir atstatyti savo teises. 1826 m. jie paduoda prašymą gubernijos gydymo sanitarinei įstaigai, prašydami legalizuoti kirpėjų-chirurgų cecho teises. Ta įstaiga kreipėsi į Vilniaus universitetą patarimo. Universiteto rektorius prof. B. Pelikan, žinomas chirurgas ir griežtas žmogus, davė neigiamą atsakymą, laikydamas kirpėjų-chirurgų cecho žmones visai neišsilavinusiais ir neparuoštais tam darbui. Cecho vadovybė nerimsta ir 1830 m. paduoda prašymą pačiam carui. Prašyme ji išdėsto anksčiau turėtas teises ir privilegijas, prašo patvirtinti tas teises bei leisti užsiimti praktika. Po trejų metų, 1833, į jų prašymą buvo atsakyta potvarkiu, reikalaujančiu, kad visi masteriai turėtų laikyti felčerių mokyklos nustatytus egzaminus. Išlaikiusiems buvo numatyta išduoti dokumentus, kurie leistų jiems verstis felčerių praktika.

Taip baigėsi kirpėjų-chirurgų cecho egzistencija, gyvavusi per tris šimtmečius, nors oficialiai jis ir nebuvo uždarytas. Jo nariai dar ilgus metus dirbo kaip kirpėjai-chirurgai, ir praktikoje jų darbas nesiskyrė nuo felčerių. Geriausios sąlygos jiems buvo mažuose miesteliuose verstis savo amatu. Kirpėjų-chirurgų cecho liekanos Lietuvoje išsilaikė iki XX amžiaus.

MOKSLINĖ MEDICINA

Peržvelgus praktiškąją medicinos padėtį Lietuvoje XIV-XIX amžiuose, tenka pažvelgti į mokslinės medicinos raidą. Mokslinė medicina pirmiausia pradėjo vystytis universitetus ir medicinos mokslus turinčiuose kraštuose. Kiek vėliau neturinčiųjų aukštųjų mokyklų kraštų jaunimas keliavo į Vakaruose įsteigtus universitetus ir juose studijavo. XIII-XIV amžiuje pamažu pradeda ir Lietuvoje įsivyrauti Vakarų Europos kultūra ir medicina. Pirmieji europinės medicinos atstovai Lietuvoje pasirodo XIV-XV a. slenkstyje. Yra žinių, kad Vytautas Didysis 1400 ir 1426 m. kviečė iš Vokietijos gydytojus savo žmonai gydyti. 1400 m. didysis Teutonų ordino magistras jam pasiuntė gydytoją magistrą Konrodą, okulistą. Matyt, jis nebuvo ilgai, ir Vytautui buvo pasiųsti gydytojai ne vieną kartą. 1426 m. Vytautas Didysis Teutonų ordino magistrui rašo: „Mes sulaukėme jūsų pasiųsto gydytojo masterio Genricho. Nors mano žmonos sveikata pagerėjo, mes vis tiek norėtume jį pasilaikyti ilgiau". Užsieniečiai gydytojai tuo metu Lietuvoje negyveno. Jie atvažiuodavo pas didikus pagal reikalą. Jei jų tuo metu nebuvo, tai didikai važiuodavo gydytis į Vakarus. Žinome, kad kunigaikštis Švitrigaila 1402 m. ir 1424 m. vyko gydytis į Marienburgą. Kiek dokumentuose užtinkama, pirmasis nuolatinį gydytoją savo dvare 1414-1416 m. turėjo Jogaila.

XV-ojo šimtmečio pabaigoje matome pastoviai gyvenantį gydytoją Jan Zaleski karaliaus Kazimiero Jogailaičio dvare. Palaipsniui atsiranda nuolat gyvenantieji gydytojai ir kituose didikų dvaruose. Pradžioje tie gydytojai buvo išimtinai svetimtaučiai: italai, vokiečiai, prancūzai. Žygimantą Senąjį gydė gydytojai: Jokūbas Ferdinandas (iš Italijos), Albertas Bazu, Rupertas Fink, Aleksandras de Pessentis. Žygimanto Augusto (1548-1572) gydytojas buvo Georg Joachim Rhaeticus, emigravęs iš Vitenbergo. Tarp kitko jis buvo žymus Koperniko mokinys. Stepono Batoro asmeniniais gydytojais yra buvę Nicolas Bucella, Simonas Simonis, Simonas Botrinius (Butrimas).

XVI-ojo šimtmečio gale Vilniaus katedros kapitula irgi turėjo savo nuolatinius, Vakaruose išmokslintus, gydytojus. Jie dažniausiai buvo kapitulos nariai ir vadinosi canonicatus doctoralis medicinae. Jie rūpinosi kapitulos narių sveikata ir ėjo taip pat administracines pareigas. XVI šimtmetyje jų tarpe buvo daktaras Martynas iš Dušnikų, kuris įkūrė pirmą ligoninę Vilniuje, ir tai buvo pirma ligoninė Lietuvoje. Ten dirbo daktarai Soffa Jen Benedicto, Valentinas iš Pilzues, Peter iš Poznanės, Julius Germuzo ir kiti.

C. F. Skorina. Iš jo išleistos 1525 m. knygos „Apostol".

Tuo pat metu, t.y. XVI amžiuje, jau atsiranda ir iš Lietuvos teritorijos kilusių, Vakaruose išsimokslinusių gydytojų. Kiek mūsų istorinės žinios siekia, pirmasis iš Lietuvos didžiosios kunigaikštijos kilęs gydytojas yra Francišek Skorina. Jis gimė apie 1490 m. Polocke. Jo tėvas Lukas buvo kailių ir odų pirklys Polocke ir turėjo ryšių su Rygos, Vilniaus ir Lenkijos prekybos centrais. 1504 m. Skorinos vardas randamas Krokuvos universiteto metrikulose kaip „Franciskus de Poloczko, Lituanus". 1506 m. spalio mėn. 18 d. jis gavo Krokuvoje laisvųjų menų bakalauro laipsnį, 1512 m. Paduvos universitete — medicinos ir filosofijos daktaro laipsnį. 1517-1519 m. jis gyveno Prahoje, įsteigė stilizuotomis kirilinėmis raidėmis spaustuvę ir išspausdino 23 leidinius.

Tie 23 leidiniai sudaro Šv. Raštą. Nėra žinių, kur Skorina buvo 5 metus. 1524 m. jis jau gyveno Vilniuje, kur įsteigė spaustuvę ir išleido Naująjį Testamentą, vardu *Apostolo*. Tai buvo pirmoji Vilniuje ir apskritai Rytų Europoje spausdinta knyga. 1525-1530 metų laikotarpyje jis išleido 5

knygas *(Malaja podoroznaja knizica)*. Jos buvo gražiai išleistos ir turėjo didelės reikšmės tolimesniam Lietuvos spaudos ir apskritai spaudos vystymuisi Rytų Europoje. Yra duomenų, kad 1534 m. Skorina grįžo į Prahą ir ten prie karaliaus Ferdinando I dvaro vertėsi gydytojo praktika.

Tais pačiais 1512 m., kaip Skorina Paduvoj, taip Tomas iš Kauno gavo medicinos daktaro laisnį Bolonijoje. Tomas iš Kauno buvo Žygimanto Senojo rūmų gydytojas. Jam buvo suteiktas bajoro titulas ir dovanota žemių.

Trečias, kilęs iš Lietuvos teritorijos, yra žinomas daktaras V. Grabauskas, kuris med. daktaro laipsnį gavo Krokuvoje ir buvo Vilniaus kapitulos kanauninkas ir kartu žinomas gydytojas.

Ketvirtas iš Lietuvos teritorijos kilęs medicinos daktaras, diplomą gavęs 1556 m. Ferraros universitete (Italijoje), buvo Jurgis Petkūnas (G. Petkunius) iš Eišiškių. Jis buvo kartu ir dvasiškis, Vilniaus kapitulos kanauninkas. Kaip gydytojas jis buvo labai pagarsėjęs ir kai kurį laiką buvo Vilniaus vaivados kunigaikščio Radvilos asmeninis gydytojas. 1567 m. jis buvo įšventintas ir paskirtas žemaičių vyskupu. Vakarų Europoje gydytojų dvasiškių ir net gydytojų vyskupų yra buvę gana daug.

Vienas gydytojas, Petrus Hispanus Juliani, tapo kardinolu ir 1276 m. rugsėjo mėn. 20 d. buvo išrinktas popiežiumi, pasivadinęs popiežiaus Jono XXI vardu. Jis buvo vienintelis istorijoje žinomas gydytojas, tapęs popiežiumi. Jo vardas yra susietas su Tarptautine premija, skiriama už veikalus bei straipsnius, nagrinėjančius gydytojo etiką.

Iš Lietuvos teritorijos kilusių gydytojų tarpe buvo ir vilnietis V. Hiacintas, kuris doktorizavosi 1582 m. Bolonijoje.

Be anksčiau minėtų svetimšalių ir iš Lietuvos teritorijos kilusių gydytojų tektų dar pažymėti Lietuvos teritorijoje dirbusius. Vienas iš jų, G. Blandrata, buvo italas, kuris iš Italijos turėjo pasitraukti dėl kultūrinės-politinės veiklos. 1620 m. per Turkiją į Lietuvą atvyko Paduvos universiteto auklėtinis Salamon Del Medigo. Jis buvo Radvilų gydytojas. Vilniuje gyveno ir laisvai praktikavo dr. Stanislaus Sabina. 1584 m. Kaune dirbo dr. Anton Schneeberger. Kalvarijos miestelio gydytojas buvo iš Ispanijos atvykęs dr. Solomon Kalver.

Tais laikais į Lietuvą atvykę ir iš Lietuvos teritorijos kilę gydytojai sudarė rimtą mokslinės medicinos branduolį. Tokią nuomonę galima susidaryti iš to, kad tuo metu vienas iš žymiausių medicinos gydytojų Liuteris—Teofrastas Bombartas Paracelsa von Hohenheim buvo atvykęs į Lietuvą ir 1520 m. dalyvavo Vilniuje gydytojų mokslo disputuose. Simonas Simonius (italas) buvo Stepono Batoro gydytoju ir Lietuvos medicininės spaudos pionieriumi. Jis parašė ir 1584 m. išspausdino pirmąjį

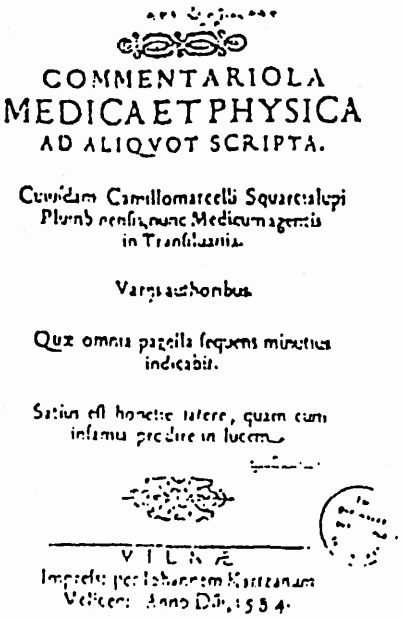
COMMENTARIOLA
MEDICA ET PHYSICA
AD ALIQVOT SCRIPTA.

Cuiridam Camillomarcelli Squarcialupi
Plumb. confiniorum Medicum agentis
in Transilvania.

Varsaviae Nonbus.

Quæ omnia paginula sequens minutius
indicabit.

Satius est honestè latere, quam cum
infamia prodire in lucem.

VILNÆ
Impressis per Johannem Kastrznum
Veliceo: Anno Dñi. 1584.

Iš V. G. Mecelmacherio: „Očerki po istorii Medicini v Litve", 1967, Leningrad.

medicinos veikalą Lietuvoje: „Comentariola medica et physica ad aliquat scripta".

Simonas Simonius ir Nicolas Bucella padarė mirusio Stepono Batoro kūno autopsiją. Tiek pirmoji medicinos mokslinė knyga, tiek autopsijos atlikimas buvo nauji dalykai Rytų Europoje.

Nors išmokslintų Europos universitetuose medicinos daktarų buvo tuo metu Lietuvoje nedaug ir jie gyveno didikų dvaruose ir didesniuose centruose, vis dėlto jie turėjo didelės įtakos mokslinės medicinos raidai Lietuvoje. Jie negalėjo žymiai pakelti tautos sveikatingumo lygio, tačiau jų darbas ir veikla praturtino empirinę mediciną mokslinėmis, teorinėmis žiniomis. Didikams jie įskiepijo mokslinės medicinos reikalingumo mintį, palaipsniui pribrandino aukštųjų mokyklų, kartu ir medicinos mokyklos steigimo reikalą.

Lietuvos teritorijos gyventojai XVI-XVIII šimtmečiuose buvo gydomi, galima pasakyti, dviejų luomų: kirpėjų-chirurgų ir medicinos daktarų. Kirpėjų-chirurgų žinioje buvo „išorinė" medicina, ir jie daugiausia gydė miestiečius, pirklius ir valstiečius. Chirurginę pagalbą jie taip pat teikė ir didikams. Medicinos daktarų žinioje buvo „vidaus" medicina, ir jie

medicininę pagalbą teikė beveik išimtinai didikams ir turtingesniems miestiečiams. Medicinos daktarai teikė medicinos pagalbą dažniausiai namuose, o kirpėjai-chirurgai kirpyklose ar primityviose ligoninėse, špitolėmis vadinamose.

LIGONINIŲ RAIDA LIETUVOJE

Pirtys ir kirpyklos buvo ambulatorinių ligonių gydymo vietos, ir jos atliko ambulatorijų funkcijas. XVI amžiuje prie bažnyčių buvo pradėtos steigti ligoninės. Jos buvo pradžioje karitatyvinio pobūdžio, prieglobstis paliegėliams, seneliams, ligoniams, kurie neturėjo kur pasidėti. Tos įstaigos buvo vadinamos hospitoliais, nuo lotyniško žodžio hospitium — svetingumas. Vėliau jos buvo pradėtos vadinti špitolėmis. Tokios ligoninės, špitolės, dažniausiai buvo organizuojamos dvasininkų-kunigų prie parapijų. Jie joms ir vadovaudavo. Ligoninių skaičius palaipsniui didėjo, ir jos tobulėjo, plėtėsi. Ilgainiui kai kurios iš jų sunyko, užsidarė. Kitos išsivystė į ligonines, tikra to žodžio prasme. Pirmoji ligoninė buvo įkurta Vilniuje apie 1518 metus ir turėjo 10 lovų. Apie tą patį laiką įsikūrė ligoninė Kaune ir turėjo 12 lovų. Antra ligoninė Vilniuje buvo įkurta 1536 m. su 70 lovų. 1743 m. gailestingųjų seserų kongregacija Vilniuje įkūrė 150 lovų ligoninę. Vienuoliai bonifratai 1635 m. Vilniuje įkūrė psichiatrinę ligoninę, kuri buvo pirmoji tokio tipo ligoninė Lietuvos teritorijoje. Reformacijos metu atskiros ligoninės buvo steigiamos reformatams. XVIII amžiuje pradėjo atsirasti žydų ligoninių. Pirmoji žydų ligoninė buvo įsteigta Vilniuje.

1707 m. Seimas nutarė, kad kiekvienoje ligoninėje turi būti gydytojas ir vaistinė. Šis nutarimas turėjo daugiau akademinės reikšmės, nes gydytojų tuo metu dar nebuvo pakankamai. Tačiau iš to nutarimo galima spręsti, kad jau ligonines norima tvarkyti valstybiniu mastu. 1775 m. buvo įsteigta Ligoninių komisija, kurios uždavinys buvo tvarkyti ligonines, steigti jas vaivadijose, planuoti gydymą nepasiturintiems. 1791 m. Seimas pavedė ligonines globoti vadinamajai Policijos komisijai, kuri 1792 m. atliko surašymą. Tuomet Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos ribose buvo užregistruotos 194 ligoninės, špitolės, kuriose buvo laikomi 2159 ligoniai. Vilniuje tuo metu buvo 20 ligoninių. Iš tų visų ligoninių kai kurios turėjo net 150 lovų. Ligoninės buvo išlaikomos katalikų, protestantų, pravoslavų ir žydų organizacijų. Kai kurios ligoninės turėjo nemažus turtus namais ir žemėmis.

Kai kurios špitolės išsivystė palaipsniui į tikras ligonines, pvz., Šv. Roko, Savičiaus ir žydų ligoninės Vilniuje ir Šv. Gertrūdos Kaune.

XIX-ojo amžiaus pradžioje vienuoliai įsteigia Šv. Kryžiaus ligoninėje

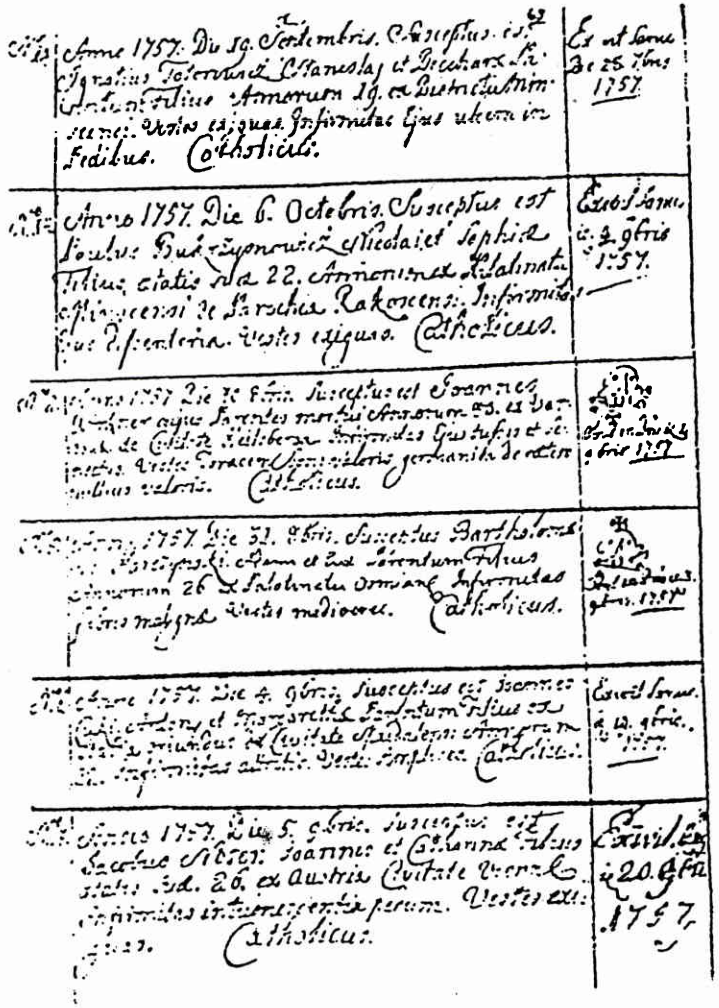

Puslapis iš knygos „Ligonių užrašai" vienuolių bonifratų ligoninėje 1757 m. Nuotrauka iš V. V. Micelmacherio knygos „Očerki po istorii medicini v Litve", 1967, Leningrad.

1757 m. rugsėjo mėn. 19 d. priimtas Ignotas Totorovič, sūnus Stanislovo iš Devcharos, 19 m. amž., iš Minsko apskr. Drabužiai prasti. Liga — kojų žaizdos. Katalikas.	1757 m. rugsėjo mėn. 26 d. išrašytas pasveikęs.
1757 m. spalio mėn. 6 d. priimtas Povilas Bukžimovic, sūnus Nikalojaus ir Sofijos, 22 m. amž., iš Minsko apskr., Ratkov sod. Liga — dizinterija. Drabužiai prasti. Katal.	1757 m. lapkričio mėn. 8 d. išrašytas pasveikęs.
1757 m. spalio mėn. 30 d. priimtas Jonas Virtzner, kurio tėvai mirę, 80 m. amž., iš Geisbergo miesto, Varmijos. Liga — kosulys ir senatvė. Drabužiai viršutiniai geri, apatiniai niekam verti. Katalikas.	Mirė Dievuje 1757 m. lapkr. mėn. 1 d.
1757 m. spalio mėn. 31 d. priimtas Bartalomijus Garozinskei, s. Adomo ir Ievos, 26 m. amž., iš Ašmenos apskr. Liga — piktybinis karštis. Drabužiai vidut. Katal.	Mirė Dievuje 1757 m. lapkr. mėn. 3 d.
1757 m. lapkr. mėn. 4 d. priimtas Jonas Cuki, sūnus Antano ir Margaritos, 22 m. amž., iš Milano, Italijos. Liga — artritas. Katalikas. Drabužiai prasti.	1757 m. lapkr. mėn. 18 d. išrašytas pasveikęs.
1757 m. lapkr. mėn. 5 d. priimtas Jokūbas Noter, sūnus Jono ir Katerinos, 26 m. amž., iš Vienos miesto, Austrijos. Liga — kojų sutinimas. Drabužiai prasti Kat.	1757 m. lapkr. mėn. 20 d. išrašytas pasveikęs.

Originalo vertimas

psichiatrinį skyrių, kuris 1843 m. paverčiamas atskira nemaža psichiatrine ligonine.

Yra užsilikusių iš to meto įdomių užrašų. Vilniaus universiteto bibliotekoj yra knygų, kurias rašydavo vienuoliai bonifratai savo ligoninėje. Tokių užrašų vieno puslapio nuotrauka čia paduodama.

Po trečiojo Lietuvos ir Lenkijos padalinimo 1795 m. didesnė Lietuvos dalis buvo prijungta prie Rusijos. Užnemunė liko Prūsijos valdžioje iki 1807 m. Buvo atgaivinta Lietuvos ligoninių komisija. Jos pastangomis Vilniuje Marijos Magdalenos, Špaso, Šv. Petro, Šv. Trejybės, Šv. Juozapo ir Nikodemo, Kristaus Kūno ir Šv. Pilypo ir Jokūbo ligoninės, špitolės buvo sujungtos į vieną ligoninę, kuri buvo įkurta Lukiškėse ir pavadinta Šv. Pilypo ir Jokūbo vardu. Vėliau ji buvo vadinama Šv. Jokūbo vardu ir išsilaikė iki 1940 m.

1832 m. Vilniuje buvo šios ligoninės: Šv. Pilypo ir Jokūbo su 125 lovomis, Savičiaus su 114 lovų, žydų su 208 lovomis, Bonifratų psichiatrinė ligoninė ir karo ligoninė.

Kaune tuo metu buvo gailestingųjų seserų šaritiečių, seserų marijavičių ir kalėjimo ligoninės.

Lietuvos ligoninių komisija 1808 m. buvo panaikinta. Ligoninių tvarkymą pasiėmė Rusijos valdžia į savo rankas. Tuo metu Lietuvos teritorija buvo padalinta į dvi gubernijas: Vilniaus ir Gardino. Prie kiekvienos gubernijos buvo sudarytos vadinamosios Viešosios globos valdybos. Jas sudarydavo pirmininkas-gubernatorius arba jo pavaduotojas ir nariai: gubernijos bajorų vadas, gubernijos medicinos valdybos inspektorius, miesto valdybos atstovas ir gubernatoriaus skiriamas nuolatinis valdybos narys. Iki 1819 m. ta valdyba priklausė policijos ministerijai, o vėliau buvo perduota vidaus reikalų ministerijai.

Kalbant apie ligonines, reikia paminėti, kad prie Vilniaus universitete veikiančio medicinos fakulteto buvo įsteigtos terapijos, chirurgijos ir akušerijos klinikos. Jos buvo vadinamos institutais. 1842 m., uždarius Medicinos-Chirurgijos akademiją, buvo uždarytos ir klinikos.

Užnemunėje Prūsijos valdžia ligoninių neorganizavo. Klaipėdos kraštas priklausė Prūsijai nuo XIII amž., ir reikalai buvo tvarkomi geriau. 1842 m. Klaipėdoje buvo 3 ligoninės ir 3 vaistinės.

1815 m., Vienos kongreso nutarimu, Užnemunė atiteko Rusijai ir priklausė pradžioje Augustavo, o vėliau Suvalkų gubernijai. Tuomet kitų gubernijų pavyzdžiu ir ten buvo sudaryta Viešosios globos valdyba.

1842 m. Rusijoje ir taip pat Lietuvos teritorijoje visos ligoninės ir labdaros įstaigos buvo perduotos valstybės turtų ministerijai. 1843 m. iš Vilniaus gubernijos buvo išskirtos 7 apskritys — Ukmergės, Zarasų, Panevėžio, Šiaulių, Telšių, Raseinių ir Kauno, ir sudaryta Kauno gubernija. Sudarytoji Kauno gubernijos Viešosios globos valdyba kiekviename apskrities mieste įsteigė apskrities ligoninę, po 20 lovų kiekvienoje. Kai kur buvo įsteigtos karo ligoninės, kuriose buvo gydomi kariškiai ir jų šeimos.

Prieš pat baudžiavos panaikinimą (1860-1861 metais) Lietuvoje buvo šios ligoninės. *Vilniaus gubernija.* Vilniuje: 1) Jokūbo ligoninė — 100 lovų, 2) Savičiaus ligoninė — 80, 3) žydų ligoninė — 160, 4) psichiatrinė ligoninė — 25, 5) karo ligoninė — 250; apskrityse: 1) šešios miestų ligoninės: Trakuose, Švenčionyse ir Vileikoje — po 25 lovas, Ašmenoje, Lydoje ir Dysnoje po 20 lovų, 2) trys karo ligoninės; Trakuose, Lydoje ir Ašmenoje, 3) septynios kalėjimų ligininės; Vilniaus — 60 lovų, Trakų — 30, Švenčionių, Ašmenos, Lydos ir Dysnos — 25, Vileikos — 20 lovų ir 4) ligoninė Vilniaus apskrityje, Buivydžiuose valstybinių dvarų valstiečiams (37). *Kauno gubernija.* Kaune: 1) miesto ligoninė — 60 lovų, 2) žydų ligoninė

— 50, 3) karo ligoninė — 300, 4) kalėjimo ligoninė — 40 lovų; apskrityse: 1) šešios miestų ligoninės po 20 lovų: Šiauliuose, Panevėžyje, Telšiuose, Raseiniuose, Ukmergėje ir Zarasuose, 2) apygardinė Kupiškio ligoninė Juodupėje valstybinių dvarų valstiečiams — 15 lovų, 3) žydų ligoninė Ukmergėje, 4) trys ligoninės valstiečiams baudžiauninkams: Joniškėlyje, Rietave ir Kretingoje, 5) šešios karo ligoninės: Telšiuose, Ukmergėje ir Zarasuose — 80 lovų, Šiauliuose ir Raseiniuose — 70 ir Panevėšyje — 40 lovų, 6) šešios kalėjimų ligoninės: Raseiniuose — 30 lovų, Šiauliuose, Telšiuose, Ukmergėje ir Zarasuose — 25, Panevėžyje — 20 lovų.

Šis ligoninių sąrašas paimtas iš S. Biziulevičiaus ir V. Kutorgos straipsnio: „Iš ligoninių raidos Lietuvoje XVIII amž. pabaigoje ir XIX amž. pradžioje". *Iš mokslų istorijos Lietuvoje.* I. 1960, Vilnius.

1864 m. sveikatos reikalai Rusijoje buvo perduoti apskričių savivaldybėms. Lietuvos teritorijoje tai nebuvo leista. Čia buvo įsteigta tam tikra organizacija Kaimo medicina (Selskaja medicina). Vilniaus gubernijoje Kaimo medicinos tinklą sudarė 14 ligoninių, 28 ambulatorijos ir 21 felčerių punktai.

Kauno gubernijos Kaimo medicinos tinklą sudarė 14 ligoninių, 28 ambulatorijos ir 96 felčerių punktai.

Suvalkų gubernijoje 1871 m. buvo 5 miestų ligoninės, kurių 2 buvo gubernijos centre ir 3 apskrityse, iš viso 165 lovos. Suvalkų mieste tada buvo Šv. Petro ir Povilo ligoninė su 60 lovų ir žydų ligoninė su 30 lovų. Kalvarijos apskrities Šv. Jurgio ligoninė turėjo 25 lovas. Marijampolės apskrities Šv. Margaritos ligoninė turėjo 30 lovų. Seinų apskr. Šv. Simono ligoninė turėjo 20 lovų. Suvalkų gubernijoje Kaimo medicinos tinklo nebuvo.

VAISTINĖS IR JŲ RAIDA LIETUVOS TERITORIJOJE

„Aptiekoriaus" vardas sutinkamas 1393 m. Jogailos dokumentuose minimas aptiekorius Andriejus. Jis, matyti, gyveno Jogailos dvaruose. Lietuvos teritorijoje tuo metu nei aptiekoriaus, nei aptiekų, arba vaistinių, neužtinkama iki XVI šimtmečio. Vytautas, kurio žmona sirgo ilgesnį laiką, vaistais turbūt buvo aprūpinamas Jogailos vaistininko Andriejaus.

1506 m. karaliui ir kunigaikščiui Aleksandrui sunkiai susirgus, vaistai buvo atvežti iš Krokuvos vaistininko ir alchemiko Aleksandro Bolinsko. 1510 m. karaliaus Aleksandro įpėdinis Žygimantas Vilniuje pirko žemės, kur turėjo būti pastatytas namas vaistinei. Aleksandras Bolinskas įsteigė mažą vaistinę, kuri Žygimanto buvo praplėsta. Tokiu būdu, nors aiškių

dokumentų ir nėra, reikia manyti, kad pirmoji vaistinė Lietuvoje buvo įsteigta Aleksandro Bolinsko 1506 m. Lenkijos karalius ir Lietuvos kunigaikštis Žygimantas 1523 m. išleido įsakymą apie vaistinių kontrolę. Jas turėjo patikrinti medicinos daktarai, kad vaistai nebūtų keičiami kitais, negu recepte parašyta, ir kad vaistai būtų pagaminami tiksliai pagal receptą. Tai rodo, kad XVI-ojo amžiaus pradžioje jau buvo vaistinių. Yra tikrai žinoma, kad 1587 m. vienuoliai jezuitai Vilniuje įsteigė vaistinę. Antroje XVI-ojo amžiaus pusėje buvo vaistinių ne tik Vilniuje ar Kaune, bet ir kitur. 1570 m. Žygimantas Augustas savo raštu nustatė vaistų kainas ir vaistininkus atleido nuo įvairių mokesčių, kuriuos turėdavo mokėti kiti miestų gyventojai ir amatininkai.

Viena iš žinomiausių 1555 m. vaistinių buvo kapitulos vaistinė, kurią pradžioje tvarkė vaistininkas Nikalojus, o vėliau Vaicechas Jan Blažiejus Pigudka.

Vaistinė Kaune jau randama 1540 m. Kunigaikštis B. Radvila 1659 m. davė leidimą vaistinei įsteigti Kėdainiuose. Palaipsniui vaistinės įsisteigė ir kituose kiek didesniuose centruose. Šiauliuose vaistinę įsteigė 1798 m. gydytojas Bernhardas savo namuose. Netrukus jis tą vaistinę pardavė vaistininkui Dovydui Hikingui, ir šis taip pat ją perkėlė į savo namus.

S. Sloninskis savo straipsnyje, kuris buvo išspausdintas *Tautos ir žodžio* V knygoje 1929 m. Kaune, sako, kad pirmosios Lietuvos vaistinės turėjo viduramžių vaistinių charakterį. Jose buvo parduodamos įvairios vaistažolės, jų šaknys, brangakmeniai, džiovintos varlės, kurmiai, vilkų kepenys ir tulžis, briedžių ragai ir kanopos, vištų skrandžiai, elnių ir ožkų kraujas, gyvačių nuodai ir taukai, Egipto mumijų milteliai ir t.t. Taip pat vaistinės turėdavo daug dalykų, įvežtų iš užsienio: prieskonių, saldainių, muilų, vyno, likerių. Vaistininkai, nors jie ir neturėjo aukštojo mokslo, buvo atitinkamai paruošti, ir tai atlikdavo cechai savo ribose. Kandidatas į vaistininkus turėjo keletą metų dirbti visus darbus pas vaistininką kaip mokinys, vėliau keletą metų kaip jo padėjėjas. Baigęs pas vieną, jis važiuodavo mokytis pas kitą, ir galutinis pasiruošimas vaistininko darbui trukdavo apie 15 metų. Vaistininkų cechas skyrėsi nuo kitų cechų tuo, kad jis iš savo narių reikalaudavo mokėti lotynų kalbos. Organizuoto cecho su savo įstatais ir taisyklėmis vaistininkai nesudarė. Jie tvarkėsi nerašytais įstatais ir cechų tradicijomis. Jie buvo laikomi ne amatininkais, bet prekybininkais, ir todėl turėjo mokėti valstybės iždui mokesčius.

Atidaryti naujai vaistinei reikėjo gauti karaliaus ar kito aukšto magnato laišką-leidimą. Leidimas vaistinei suteikdavo teisę prekiauti ir

alkoholiniais gėrimais. Šita teisė žymiai padidindavo vaistinių pelną.

Lietuvos teritorijoje vaistinių augimui pavaizduoti paduodama ši lentelė.

Vaistinių skaičius Lietuvoje

Vietovė	1850 m.	1863 m.	1871 m.	1893 m.
Vilniuje	9	10	15	18
Vilniaus gubern.	8	16	17	51
Kaune	2	5	4	5
Kauno gubern.	12	24	47	101
Suvalkuose			2	
Suvalkų gubern.			12	

XIX amž. antroje pusėje vaistinės buvo suskirstytos į normalias ir kaimo vaistines. Didesniuose miestuose dar buvo vaistų parduotuvės, kurios galėjo parduoti patentuotus vaistus ir sanitarijos prekes.

1893 m. vaistinės buvo šiose vietose:

1863 m. Vilniaus gubernijoje buvo 69 vaistinės ir 18 vaistų parduotuvių. Vilniaus mieste buvo 10 normalių vaistinių (1 homeopatinė, 2 vaistinių skyriai ir 8 vaistų parduotuvės). Vilniaus apskrityje normalios vaistinės buvo šiose vietose: Molėtuose, Giedraičiuose, Dirmantuose, kaimo — N. Vilnioje, Mikališkiuose, Nemenčinėje; Trakų apskrityje: normalios — Trakuose, Žiežmariuose, Merkinėje, Butrimonyse, Birštone ir Varėnoje, kaimo — Žasliuose, Jiezne, Lentvaryje ir Vievyje; Lydos apskrityje: normalios — Lydoje, Eišiškėse, Ščiučine, kaimo — Žaludokėje, Vosyliškėse, Voronove ir Astrave; Švenčionių apskrityje: normalios — tik Švenčionyse, kaimo — Gutaučiuose, Svyriuose, Švenčionių geležinkelio stotyje; Ašmenos apskrityje: normalios — Ašmenoje, Alšėnuose, Smurgonyse, Voložine, kaimo — Ive, Dievenieškėse, Krėvoje, Trabuose, Vyšniavoje ir Lipniškėse; Vilkikos apskrityje: normalios — Vilkikoje, Molodečne, Radoskovice, Dolginavoje, kaimo — Dunilovičiuose, Kurenece, Gorodoke, Medeliuose, Iliuose; Dysnos apskrityje: normalios — Dysnoje, Glubokoje, Drujoje ir Pastovyje, kaimo — Lužkuose ir Šarkovščiznoje.

1893 m. Kauno gubernijoje buvo 106 vaistinės: Kaune — 5 (1 homeopatinė), Ukmergėje — 2 (1 žydų bendruomenės), Zarasuose — 1, Panevėžyje — 2, Šiauliuose — 3, Telšiuose — 1 ir Raseiniuose — 2. Visos jos buvo normalios. Kauno apskrityje normalios vaistinės buvo šiose vietovėse: Vilkijoje, Ariogaloje, Kėdainiuose, Jonavoje, kaimo — Veliuonoje,

Krakėse, Grinkiškyje, Josvainiuose; Ukmergės apskrityje: normalios — Utenoje, Kupiškyje, Anykščiuose, Šėtoje, kaimo — Troškūnuose, Raguvoje, Aluntoje, Kavarske, Subačiuje, Užpaliuose; Zarasų apskrityje: normalios Vidžiuose, Rokiškyje, Pandėlyje, kaimo — Suvainiškyje, Salake, Breslaujoje, Onuškyje, Aknistėje, Papeliuose, Dusetose, Skapiškyje, Drisvėtuose ir Obeliuose; Panevėžio apskrityje: normalios — Krekenavoje, Pakruojyje, Žeimelyje, Biržuose, Vabalninke, kaimo — Linkuvoje, Pumpėnuose, Radviliškyje, Saločiuose, M. Panemunėje (Panemunėlyje), Rozalime, Ramygaloje ir Pabiržėje; Šiaulių apskrityje: normalios — Šeduvoje, Žagarėje, Joniškyje, Viekšniuose, Papilėje, Kuršėnuose, Radviliškyje, kaimo — Baisiogaloje, Mažeikiuose, Šaukėnuose, Tryškiuose, Luknikuose, Gruzdžiuose, Leckavoje, Pašvitinyje, Lygumose, Kriukose, Klykoliuose, Akmenėje; Telšių apskrityje: normalios — Sedoje, Skuode, Plungėje, Kretingoje, Gargždžuose, Salantuose, Varniuose, Pikeliuose, kaimo — Ylakiuose, Židikuose, Darbėnuose, Mosėdyje ir Gavriliuose; Raseinių apskrityje: normalios — Aleksandravoje, Kelmėje, Skaudvilėje, Rietave, Jurbarke, Tauragėje, Švėkšnoje, kaimo — Kražiuose, Nemakščiuose, Konstantinavoje, Šilalėje ir Šiluvoje.

Šis vaistinių lokalizacijos nurodymas paimtas iš S. Biziulevičiaus straipsnio: „Iš farmacijos raidos Lietuvoje iki 1914 m.". *Iš mokslų istorijos Lietuvoje. I. 1960 m.* Vilnius.

Reikalavimams didėjant, XIX amž. antroje pusėje vaistinių steigimas sulėtėjo. 1911 m. Vilniaus gubernijoje buvo 48 normalios vaistinės ir 37 kaimo vaistinės. Taip pat buvo 194 vaistų parduotuvės.

Kauno gubernijoje 1912 m. buvo 62 normalios ir 70 kaimo vaistinių.

1911 m. Suvalkų gubernijoje buvo 30 vaistinių ir vaistų parduotuvių.

Farmacija kaip mokslas Lietuvoje prasidėjo 1785 m., kai chemijos prof. J. Sartoris pradėjo dėstyti medicinos fakultete farmacijos kursą. 1798 m. prof. J. Sartoriui išvykus, farmacijos kursą skaitė chemikas Andrius Sniadeckis, žymus to meto Vilniaus universiteto profesorius. 1803 m. reorganizavus Vilniaus universitetą, farmacijos kursą skaitė prof. F. Spienagelis, o nuo 1807 m. farmacijos ir farmakologijos kursą skaitė universiteto vaistinės vedėjas J. F. Volfgangas. 1810 m. buvo įsteigta farmacijos ir farmakologijos katedra. Vaistininko pasiruošimas trukdavo trejus metus. Labai gerai išlaikę egzaminus gaudavo provizoriaus vardą. Silpniau išlaikę guadavo I-mos ar II-ros klasės vaistinės gizelio vardus.

1842 m. uždarius Medicinos-Chirurgijos akademiją, didelį vaidmenį farmacijos mokslo srityje atliko Vilniaus medicinos draugija, įsteigta 1805 m. Draugijos nariai farmacininkai prof. J. F. Volfgangas, M. Vagneris,

Ziedleris ir kiti iškėlė mintį suorganizuoti draugijos rėmuose farmacijos skyrių. Farmacijos skyrius oficialiai buvo atidarytas 1819 m. gegužės mėn. 17 d. visuotiniame Medicinos draugijos narių susirinkime. Skyriaus uždavinys buvo tobulintis visose farmacijos mokslo šakose, tirti įvairių prekybininkų parduodamus vaistus, kelti savo narių profesinį lygį. Tas skyrius 1820 m. išleido stambų Vilniaus farmacijos žinyną. Šitam žurnalui trūko prenumeratorių, ir jis nustojo ėjęs.

Sudaryti tikslesniam vaizdui apie lietuvių tautos sveikatingumą ir sveikatos reikalų tvarkymą tektų pasakyti keletą žodžių apie epidemijas. 1310 m. Lietuvoje siautė maro epidemija ir badas, labai nuvarginęs kraštą. Tos epidemijos metu žuvo apie trečdalis visų Lietuvos gyventojų.

1552-1556 m. Vilniuje vėl siautė maras. Žmonės bėgo iš miesto, kur tik galėjo. Ši Vilniaus maro epidemija palietė Trakus, Eišiškes ir Žiežmarius.

Daug buvo mažesnių epidemijų. Didesnės epidemijos būdavo po karų, ir jos paliesdavo įvairias vietoves. Pvz., buvo didesnė epidemija 1708-1810 m. po švedų invazijos ir nederliaus.

Epidemijos kildavo vietoje, bet jos būdavo atnešamos ir iš kitur. Jogaila 1416 m. savo raštu uždraudė žmonėms atvykti iš Dancigo.

Pirmąją ligoninę infekcinėms ligoms gydyti įsteigė 1552 m. pranciškonai.

Vakarų Europoje kovai su infekcinėmis ligomis buvo gydytojai, vadinami stat-fizikai. Ar jų buvo Lietuvoje, žinių neturime. Pirmas ėjęs tokias pareigas XVII amž. Kaune buvo žinomas dr. Mykolas Rurok, baigęs Bazelio universitetą.

KARALIŠKOJI MEDICINOS MOKYKLA

Laikui bėgant, pribrendo reikalas turėti medicinos gydytojų, išmokslintų Lietuvoje. Lietuvos gyventojų ar piliečių, išmokslintų vakaruose, buvo pripuolamas dalykas ir krašto reikalų nebepatenkino. Buvo susirūpinta jų išmokslinimu ir paruošimu Lietuvoje. Vilniaus universitetas buvo įkurtas 1579 m., bet medicinos fakulteto įkūrimas dėl nežinomų priežasčių užsitęsė. Jaučiant gydytojų didelę stoką, kilo mintis steigti

antrąją medicinos mokyklą nepriklausomai nuo Vilniaus universitete įsteigti medicinos fakultetą. Bet jo steigimas buvo atidėtas, ir pats steigimo procesas buvo labai lėtas. Todėl tą mokyklą, apie kurią čia kalbama ir kuri vadinama antrąja, faktiškai ir realiai galima laikyti pirmąja medicinos mokykla Lietuvoje.

Tos mokyklos steigimo iniciatyvos ėmėsi didelis Gardino kultūrintojas, pramonės centro kūrėjas Antanas Tyzenhauzenas (1733-1785), Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kiemo iždininkas ir Lietuvos karališkųjų ekonomijų (Šiaulių, Alytaus, Gardino, Brastos-Kobrinės, Mogiliavo) valdytojas — nuomotojas. Jis savo intensyvios veiklos metu (1762-1784) Gardine buvo pristeigęs pramonės įmonių ir visokių mokyklų bei kursų: buhalterijos, matininkų, statybininkų ir kt. A. Tyzenhauzenui rūpėjo, kad jo valdomos karališkosios ekonomijos būtų aprūpintos medicinos gydytojais, chirurgais, veterinarijos gydytojais, akušerėmis. Gavęs pritarimą iš karaliaus Stanislovo II Augusto, kuris gana dažnai lankydavosi savo karališkuosiuose rūmuose Gardine, pradėjo rūpintis medicinos ir veterinarijos mokyklos steigimu. 1775 m. jis išsiuntė Europon Oršos vėliavininką Tadą Daunoravičių (Downarowicz), kad jis susipažintų su tokio tipo mokyklomis ir surastų žmogų tokiai mokyklai Gardine suorganizuoti. T. Daunoravičius 1775 m. balandžio mėn. Lijone (Prancūzijoje) ir aptiko tokią mokyklą, pagal kurios pavyzdį būtų galima steigti Gardine. Čia jis susipažino ir su tos mokyklos botanikos profesorium Jonu Emanueliu Gilibertu (1741.VI.2 Lijone — 1814 Lijone), kuris 1760 m. Montpelier universitete buvo gavęs medicinos daktaro laipsnį. J. E. Gilibertas be darbo Lijono medicinos — veterinarijos mokykloje dar vertėsi medicinos ir veterinarijos praktika. Tokio specialisto ir norėjo A. Tyzenhauzenas. J. E. Gilibertas sutiko įsteigti Gardine veterinarijos ir medicinos mokyklą su sąlyga, kad jam būtų mokama 120 liuidorų metinė alga, duodamas maistas ir butas. A. Tyzenhauzenui sutikus su J. E. Giliberto reikalaujamu gana dideliu atlyginimu, 1776 m. gegužės 9 d. Gardine buvo pasirašyta sutartis. Ta sutartimi J. E. Gilibertas pasižadėjo įsteigti Gardine medicinos ir veterinarijos mokyklą, dėstyti medicinos dalykus ir gamtos istoriją, įrengti botankos sodą. A. Tyzenhauzenas sutiko mokėti jam jau nuo 1775 m. rugpjūčio 1 d. po 120 liuidorų per metus, duoti medinį namą jam gyventi, maistą, du tarnus, du arklius (Witold Slawinski, „Dr. Jan Emmanuel Gilibert, profesor i zalozyciel ogrodu botanicznego w Wilnie." — *Ateneum Wilenskie,* rocznik III, Wilno, 1925-1926, p. 11-13). J. E. Gilibertas, prieš išvykdamas Gardinan, dar užsuko į Ženevą, Berną, Zuerichą, Vieną. Vienoje apsirūpino net 3000 augalų rūšių sėklomis,

knygomis ir jau 1775 m. spalio mėn. atvyko Gardinan. Čia jis Gardino priemiestyje Horodnicoje pirmiausia pradėjo organizuoti Karališkąjį botanikos sodą: prisodino vietinių medelių, prisėjo porą tūkstančių kitų kraštų augalų, Gardino apylinkėse pririnko samanų ir kitokių augalų. Mokyklai buvo paskirtas nemažas žemės plotas Horodnicoje. Nusižiūrėjus į panašaus tipo užsienines mokyklas, buvo įrengtos įvairios paskirties patalpos: klasės, kabinetai (anatomijos, gamtos ir istorijos, prozektoriumas, ant kurio durų stambiomis raidėmis buvo įrašyta: „Čia ir pati mirtis tarnauja žmonijos labui"), biblioteka, kurioje buvo sutelkti pagrindiniai gamtos mokslų veikalai įvairiomis kalbomis, ligoninė, kuriai vadovavo mokyklos inspektorius, pastatydintas namas gimdyvėms, įrengtas bendrabutis mokyklos lankytojams ir t.t.

Pradžioje J. E. Gilibertas planavo įkurti ir žemės ūkio bei veterinarijos mokyklas, bet tai nepavyko padaryti, nes neatsiradę norinčių studijuoti tokio negarbingo ir niekingo mokslo... Po paruošiamųjų darbų, 1776 m. prasidėjo mokslas. Netrukus mokykla paversta valstybine ir pavadinta Karališkąja medicinos mokykla. Iškilmingas mokyklos atidarymas įvyko 1777 metais. J. E. Gilibertas paskirtas tos mokyklos direktoriumi ir medicinos, chirurgijos, veterinarijos ir gamtos mokslų profesoriumi. Be to, jis buvo Karališkosios ligoninės vyriausiasis gydytojas ir inspektorius. Jis gydė karališkosios ekonomijos valdininkus, didikus, tyrė gyvulių užkrečiamąsias ligas. J. E. Gilibertas sukaupė gana didelį mineralų rinkinį, rinko ir aprašinėjo Gardino srities (Gardino, Naugarduko) augmeniją ir ypačiai rūpinosi botanikos sodo plėtimu. Botanikos sodas (Hortus Grodnensis) 1777 m. jau turėjo 1200 rūšių egzotinių augalų, kuriuos tų pačių metų rugsėjo mėnesį apžiūrėjo Gardinan atvykęs karalius Stanislovas II Augustas su savo ministrais. 1778 m. Botanikos sode jau buvo 1500 rūšių egzotinių augalų, kurie buvo gražiai išaugę Lietuvos klimate. Ir kiti to meto keliauninkai puikiai atsiliepdavo apie gražiai klestintį didžiulį Gardino botanikos sodą, kuris savo augmenijos įvairumu, jų retumu ir kiekiu nenusileido jokiam Europos botanikos sodui. Čia J. E. Gilibertas įdėjo nepaprastai daug darbo, energijos, kad ir dirbdamas gana sunkiose gyvenimo ir darbo sąlygose (W. Slawinski, „Dr. Jan Emmanuel Gilibert etc.", 1. c. 14-15).

J. E. Gilibertas, būdamas Gardine, parašė ir išspausdino didžiulį veikalą apie Lietuvos florą: *Flora Litvanica inchoata,* seu enumeratio plantarum quas circa Grodnam collegit et determinavit Joannes, Emmanuel, Gilibert. Facul: Monspel: Med: Doct: Coll: Reg. Med. Lugdunei Professor Aggregatus, Regis Poloniae Consiliarius, M. D. Lit: Physicus. Collectio I,

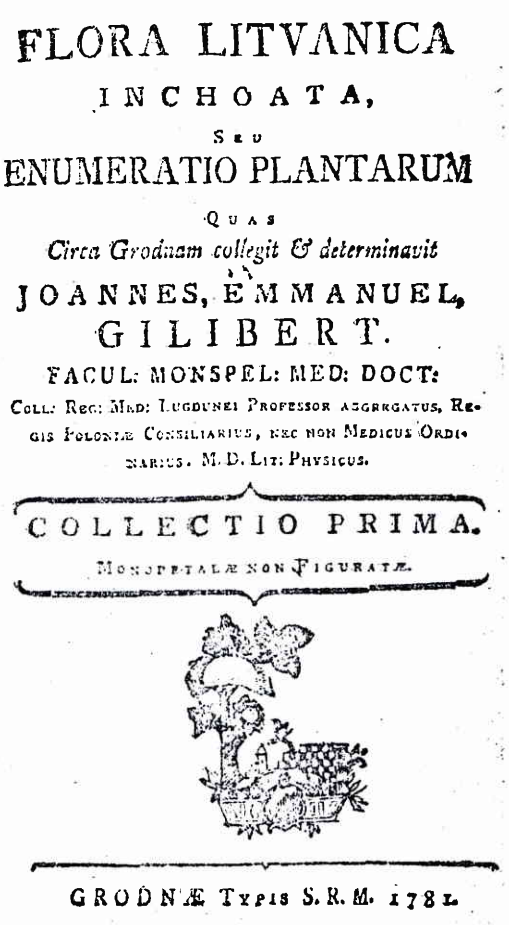
FLORA LITVANICA
INCHOATA,
SEU
ENUMERATIO PLANTARUM
QUAS
Circa Grodnam collegit & determinavit
JOANNES, EMMANUEL,
GILIBERT.
FACUL: MONSPEL: MED: DOCT:
COLL: REG: MED: LUGDUNEI PROFESSOR AGGREGATUS, REGIS POLONIÆ CONSILIARIUS, NEC NON MEDICUS ORDINARIUS. M. D. LIT: PHYSICUS.
COLLECTIO PRIMA.
MONOPETALÆ NON FIGURATÆ.
GRODNÆ TYPIS S. R. M. 1781.

J. E. Giliberto veikalo apie Lietuvos florą titulinis lapas.

II, III, Grodnae, 1781, Collectio IV, V, Vilnae, 1782. Veikalas skirtas karaliui Stanislovui II Augustui. Veikale aprašyta 329 augalų rūšys. Taigi trys tomai išspausdinti pačiame Gardine, o du jau Vilniuje (čia aprašyta 354 augalų rūšys), kai jis persikėlė dirbti į Vilniaus universitetą. Tuo būdu J. E. Gilibertas laikytinas Lietuvos botanikos tėvu, sistemingai aprašiusiu Lietuvos florą.

Anatomiją dėstė Karolis Virionas. Jis anatomiją buvo dėstęs jau užsienyje, vėliau buvo pakviestas Radvilų šeimos gydytoju į Nesvyžių, o 1785 m. Vilniaus universitete jis apgynė pirmąją šioje aukštojoje mokykloje medicinos mokslų disertaciją. Iškilmingame viešame posėdyje, kuriame

dalyvavo universiteto profesoriai, studentai ir svečiai, jam buvo suteiktas medicinos daktaro laipsnis.

Chemiją ir fiziką Gardino Karališkoje medicinos mokykloje dėstė buvęs Lietuvos kariuomenės karininkas Muenzas.

Ligoninės ir bendrabučio inspektoriumi buvo Menardas. Be to, dirbo visa eilė pagalbinio personalo narių: 2 felčeriai, 1 akušerė, kuri vadovavo ir gimdyvių ligoninei, botanikos sode dirbo 5 sodininkai ir 4 sodo darbininkai.

Mokykloje yra buvę 12-15 mokinių, daugiausia valstiečių vaikų, parinktų iš Gardino, Lietuvos Brastos, Alytaus ir Šiaulių ekonomijų. Mokinių tarpe buvo maža bajorų ir miestiečių vaikų, nes, ano meto pažiūromis, daryti žmogaus, ypačiai gyvulių skrodimus, buvęs „nešvarus", „žeminantis" darbas. Bajoraičiai buvo numatyta ruošti miestų gydytojais, o valstiečių vaikai — karališkųjų ekonomijų gydytojais bei chirurgais. Geriausiai pasiruošę mokiniai yra buvę iš Šiaulių ekonomijos. Apskritai, mokinių išsilavinimas buvo gana menkas, todėl ir pačios mokyklos lygis buvo žemas. todėl vieni tą mokyklą laikė lyg kokia felčerių mokykla ar vidurine medicinos mokykla. Tačiau jos lankytojų tarpe būta ir gabių jaunuolių, nes iš mokyklos išėjo keletas rimtų gydytojų. Blogas buvęs ir klausytojų aprūpinimas maistu, drabužiais bei patalpomis.

Prie mokyklos veikė atskiras akušerių skyrius, kurio vedėja buvo parsikviesdinta iš Paryžiaus. akušerių mokykloje mokėsi tik 5 mergaitės. Prie mokyklos buvo ir gimdyvių ligoninė, kuriai vadovavo ta pati paryžietė akušerė. Akušerių mokykla Gardine išliko iki 1780 metų, tai yra iki tos prancūzės vedėjos mirties. Dalis čia išsimokslinusių akušerių prisidėjo prie steigimo akušerių mokyklos Vilniaus Universitete.

Mokykla buvo išlaikoma valdžios lėšomis. Mokinių išlaikymui kas mėnesį buvo skiriama po 1738 auksinus. tos paramos nepakako mokinių maistui, aprangai ir bendrabučio kurui. Nelengvos buvo ir paties mokyklos direktoriaus J. E. Giliberto gyvenimo ir darbo sąlygos. Apie tai jis skundėsi tiek A. Tyzenhauzenui, tiek ir pačiam karaliui Stanislovui II Augustui. 1780 m. birželio 9 ir 12 d. laiškuose karaliui J. E. Gilibertas prašėsi net atleidžiamas dimisijon. Tačiau išlaidusis karalius, matyt, buvo pagerinęs jo gyvenimo ir darbo sąlygas, nes J. E. Gilibertas pasiliko dirbti Gardine ir toliau.

Pradžioje J. E. Giliberto santykiai su A. Tyzenhauzenu buvo labai nuoširdūs, ir jis čia, kaip pats pasisakė, turėjęs net geresnes sąlygas negu Prancūzijoje. Tačiau apie 1779 m. tie santykiai pašlijo, ypač 1780 m. dėl finansinių nesėkmių ir bylų, A. Tyzenhauzenui netekus kiemo iždininko

ir ekonomijų valdytojo vietų (W. Slawinski, „Dr. Jan Emmanuel Gilibert" etc., 1 c., p. 16-17). Tačiau J. E. Giliberto ryšiai su karaliumi Stanislovu II Augustu buvo labai geri. Kaip minėta, ir *Flora Litvanica* buvo skirta karaliaus garbei. Karalius jį buvo paskyręs savo dvaro mediku, J. E. Gilibertas buvo karaliaus sūnus Jokimo (g. 1780 m. gruodžio 11 d. Gardine) krikšto tėvu, karalius apdovanojo jį briliantiniu žyminiu, parašė jam apie 30 laiškų, kur buvo rodomas karaliaus susidomėjimas J. E. Giliberto darbų pažanga, tų darbų nauda kraštui, daug kartų karalius tarėsi su juo gamtos istorijos, fizikos klausimais, kviesdavosi pas save į svečius, įsakė padaryti jo marmurinį biustą, įsakė nukaldinti du medalius (vienas didesnis, kitas mažesnis). Tuo medaliu karalius norėjo pažymėti J. E. Giliberto išsigelbėjimą nuo nunuodijimo Vilniuje; Gilibertą išgelbėjo jo mokinys žemaitis Anupras Arlauskas (W. Slawinski, „Dr. Jan Emmanuel Gilibert etc.", 1 c., p. 24-25).

Gardino Karališkoji medicinos mokykla dėl finansinių sunkumų, ypačiai paaštrėjus A. Tyzenhauzeno santykiams su karaliumi Stanislovu Augustu, 1781 m. buvo likviduota. Mokyklos vedėjas J. E. Gilibertas buvo pakviestas dirbti į Vilniaus universitetą, kur jis dėstė zoologiją, botaniką, minerologiją, materia medicina. J. E. Gilibertas perkėlė į Vilnių visus mokslinius rinkinius, mineralų kolekciją ir iš botanikos sodo didelę dalį augalų. Kartu į Vilnių perkelti ir Gardino Karališkosios medicinos mokyklos auklėtiniai. Dalis jų čia apgynė medicinos daktaro laipsniui gauti dizertacijas. Iš jų pažymėtini: Andriejus Motusevičius, gydytojas — akušeris, vėliau dirbęs Vilniaus universitete, J. Jasinskis, A. Laurinavičius, A. Orlovskis ir kiti.

Nors Gardino Karališkoji medicinos mokykla veikė tik apie ketverius metus, bet ji nusipelnė, rengdama savame krašte ir savam kraštui medicinos bei veterinarijos gydytojus ir akušeres. Be to, J. E. Giliberto veikla labai daug prisidėjo prie botanikos mokslo vystymosi Lietuvoje.

MEDICINOS FAKULTETAS VILNIAUS UNIVERSITETE

Sanitarinė gyventojų padėtis, visuomeninis susipratimas, kultūrinis judėjimas, religinės kovos ir naujų idėjų sklidimas iš Vakarų pagreitino

Senojo Vilniaus universiteto rūmai.

aukštosios mokyklos reikalą Lietuvoje. Ją įsteigia jėzuitai 1579 m. Vilniuje ir pavadina Alma Academia at Universitas Vilnensis Societatis Jesu. Tame jėzuitų įsteigtame universitete koncentravosi Lietuvos didžiosios kunigaikštijos kultūrinis gyvenimas. Pradžioje veikė tik 2 skyriai: teologijos ir filosofijos. Pamažu ir palaipsniui įvedami ir gamtos mokslai. 1641 m. jėzuitai iš karaliaus Vladislovo V gavo leidimą steigti medicinos fakultetą. Tačiau daugiau negu šimtmetį tuo leidimu nepasinaudota. Kokiais sumetimais tas leidimas buvo gautas ir kokios priežastys neleido juo pasinaudoti, nėra aišku, ir nėra duomenų tam klausimui išaiškinti. 1773 m. jėzuitų ordinas uždaromas. Įsteigiama Edukacinė komisija, kuri perima iš jėzuitų ordino visų mokyklų administravimą. 1775 m. Vilniaus universitetas buvo perorganizuotas. Buvo įsteigtas medicinos fakultetas ar mokykla, kuri vadinosi Colegium Medicinae. Pirmuoju medicinos mokyklos vedėju buvo paskirtas prancūzas gydytojas M. Regnier. Jis buvo Edukacinės komisijos pirmininko vyskupo J. Masalskio dvaro gydytojas. M. Regnier tuojau pradėjo dėstyti anatomiją ir fiziologiją, bet pačios mokyklos augimu nelabai rūpinosi, o gal tuo metu ir sąlygų dar nebuvo. Jis nemokėjo lotynų kalbos, todėl anatomiją pradžioje dėstė prancūzų kalba, o vėliau lenkų. 1777 m. jis pasikvietė iš Prancūzijos dr. J. Briotet sau pagalbininku.

Martynas Pačobutas (1724—1810), Vilniaus universiteto rektorius atidarant Medicinos kolegiją.

Collegium Medicinae Vilniaus universitete keletą metų merdėjo. Ji greitesniu tempu pradėjo vystytis ir organizuotis, kai 1780 m. buvo paskirtas naujas rektorius prof. M. Počobut, rimtas astronomas. 1781 m. Vilniaus universitetas vėl perorganizuojamas. Jis gauna naują vardą: Schola Princeps Magni Ducatus Lithuaniae. Tuo metu universitete buvo 2 skyriai, dvi mokslų grupės, arba fakultetai: Collegium Morale ir Collegium Physicum. Collegium Morale skyriuje buvo dėstoma dogmatika, moralinė teologija, Bažnyčios istorija, pasaulio istorija, retorika, literatūra, filosofija. Collegium Physicum skyriuje buvo dėstoma astronomija, aukštoji matematika, fizika, chemija, geometrija, mechanika, architektūra, medicina. Collegium Medicinae netapo atskiru fakultetu, bet buvo palikta prie Collegium Physicum skyriaus, kaip jo padalinys.

1781 m. lapkričio mėn. 24 d. Medicinos kolegija pradeda veikti viešai ir visai pasiruošus. Viešame atidarymo posėdyje universiteto rektorius M. Počobutas pasakė: „Kadangi iš keturių kolegijų, kurios paprastai sudaro visą fakultetinių mokslų kompleksų, iš seno trūko mūsų universitete medicinos, tai šiandien ir ši jau įsteigta". Tokiu būdu 1781 m. galima laikyti planingo aukštojo medicinos mokslo pradžia, nors kai kurios medicinos mokslų katedros veikė iš anksčiau ir medicinos mokslų dalykai jau buvo dėstomi.

Į kolegijos darbą įjungti žymesnieji daktarai, esantieji Vilniuje, ir iš Gardino atkeltas J. E. Gilibert. S. L. Bissis dėstė medicinos teoriją ir anatomiją, N. Regnier — chirurgiją ir akušeriją, J. Briotet — operacinę chirurgiją su anatominėmis demonstracijomis, J. E. Gilibert — mineralogiją, botaniką, zoologiją ir materia medica, J. Minkevic — eksperimentinę fiziką. Laikui bėgant, mokslo dalykai buvo papildyti. 1784 m. prof. Longmeyer pradėjo dėstyti patologiją ir medicinos praktiką, o Sartoris — farmacijos dalykus.

Medicinos fakultetas buvo pažangus, turėjo ryšį su Vakarų Europos universitetu. Pvz., J. Briotet pirmasis Lietuvoje ir Rytų Europoje 1785 m. pradėjo skiepyti nuo raupų.

1803 m. caro vyriausybė reorganizavo visos Rusijos švietimo sistemą. Visa Rusijos imperija buvo suskirstyta į šešias švietimo apygardas. Kiekvienai švietimo apygardai turėjo vadovauti universitetas. Vilniaus švietimo apygardai priklausė aštuonios gubernijos: Vilniaus, Gardino, Minsko, Mogiliovo, Vitebsko, Kijevo, Volynės ir Podolės. Po šios reorganizacijos Vilniaus universitetas tapo 8 gubernijų švietimo centru.

Rusų vyriausybės įsakymu 1803 m. ir Vilniaus universitetas buvo vėl perorganizuotas ir pavadintas Vilniaus imperatoriškuoju universitetu (Imperoria Universitas Vilnesis). Šia reforma Collegium Medicinae buvo išskirta iš Collegium Physicum grupės ir ėmė veikti kaip atskiras Medicinos fakultetas. Iš pradžių jis turėjo 7 katedras: anatomijos, patalogijos, materia medica, terapijos, chirurgijos, akušerijos ir veterinarijos. Prie čia minėtų katedrų suorganizavimo ir vėlesnių planų Medicinos fakultetui vystytis daug prisidėjo 1804 m. iš Vienos iškviestas gabus administratorius, mokslininkas ir geras pedagogas prof. dr. Johan Peter Frank. Jis taip pat sudarė klinikų planą ir 1805 m. pats įsteigė fakulteto terapinę kliniką, pavadindamas terapijos institutu. J. P. Frankas Vilniuje buvo neilgai. Jį netrukus iškvietė į Peterburgą būti Medicinos — chirurgijos akademijos vedėju, jos profesorium ir Aleksandro I-ojo asmens gydytoju. Pagal jo planą, jau jam išvykus, 1808 m. buvo įsteigta chirurgijos klinika — chirurgijos

J. Frankas

institutas, 1814-1816 m. pradėjo darbą akušerijos klinika — institutas. Prieš tai Medicinos fakultetas turėjo naudotis Šv. Pilypo ir Jokūbo ir Savičiaus ligoninėmis.

J. Franko iniciatyva 1808 m. gegužės mėn. 17 d. prie Vilniaus universiteto terapijos Klinikos buvo įkurtas Vakcinacijos institutas, kuris labai daug pasitarnavo kovoje su raupais.

J. P. Frankui pradėjus reformą ir sudarius planą, Medicinos fakultetas vystėsi toliau. Buvo atidarytas higienos, policinės medicinos (1805 m.), teismo medicinos (1806 m.), farmakalogijos ir farmacijos (1807 m.), lyginamosios anatomjos (1814 m.), akušerijos klinikos (1814 m.), pradėti veterinarinės chirurgijos (1823 m.) ir medicinos istorijos (1825 m.) kursai.

J. P. Frank išvažiavo, bet jo sūnus Joseph Frank liko, dėstė vidaus ligas, tapo garsiu profesorium ir gydytoju. Jis parašė platų veikalą iš vidaus ligų „*Praxeos medicoe universae praecepta*", kuris pagarsėjo Rusijoje ir taip pat Vakarų Europoje.

Jis išauklėjo jaunąją gydytojų kartą, iš kurių vėliau buvo žymių profesorių, kaip A. Abicht, A. Belkeviius, V. Gerberskis, F. Rimkevičius ir kiti. Tuo pat metu garsėjo E. Sniadeckis, chemijos profesorius, kuris

PRAXEOS MEDICAE

UNIVERSAE PRAECEPTA

AUCTORE

IOSEPHO FRANK

PARTIS SECUNDAI VOLUMEN SECUNDUM.
SECTIO PRIMA

LIPSIAE

J. Franko knygos titulinis puslapis. Nuotrauka iš V. G. Micelmacherui knygos „Očerki po istorii Medicini v Litve", 1967, Leningrad.

vėliau vadovavo klinikinės terapijos katedrai. Jis parašė veikalą *Organinių gyvybių teorija,* kuri susilaukė keleto laidų lenkų kalba, o taip pat buvo išversta ir į vokiečių bei prancūzų kalbas. Šią knygą, kurioje buvo įdomių, modernių ano laiko gamtos filosofijos idėjų, citavo ne kartą vokiečių, prancūzų ir rusų mokslininkai. Evoliucijos mintys nebuvo svetimos Vilniuje. Dar prieš Darwiną Vilniaus universitete jos buvo žinomos ir diskutuojamos. George Forster, dirbęs Vilniaus universitete nuo 1784 m. iki 1787 m., skelbė, kad gamtoje nieko nėra pastovaus, viskas kinta, vystosi. Jis domėjosi augmenija ir patobulino Vilniaus botankos sodą. Ludwig Bojanus taip pat skelbė evoliucijos mintis. Jis įsteigė pirmą Lietuvoje ir tuo metu visoje Rusijoje lyginamosios anatomijos katedrą, kurioje vėliau dėstė Eduardas Eichvaldas. Jis pirmasis pradėjo domėtis paleontologija. Eichvaldas parašė knygą *Zoologia Specialis* ir išleido ją 1831 m.

Veikalas Zoologia specialis yra trijų tomų. 1838 m. E. Eichvaldas persikėlė profesoriauti į Peterburgo Medicinos-chirurgijos akademiją. Jo vietoje Vilniuje liko Karolis Mirama.

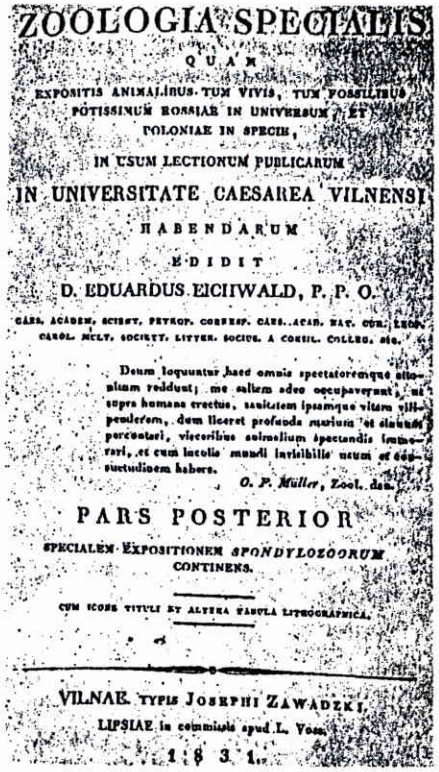

ZOOLOGIA SPECIALIS

QUAM

EXPOSITIS ANIMALIBUS TUM VIVIS, TUM FOSSILIBUS POTISSIMUM ROSSIAE IN UNIVERSUM, ET POLONIAE IN SPECIE,

IN USUM LECTIONUM PUBLICARUM

IN UNIVERSITATE CAESAREA VILNENSI

HABENDARUM

EDIDIT

D. EDUARDUS EICHWALD, P. P. O.

CAES. ACADEM. SCIENT. PETROP. CORRESP. CAES. ACAD. NAT. CUR. LEOP. CAROL. MCLT. SOCIETT. LITTER. SOCIUS. A CONSIL. COLLEG. ST.

Deum loquuntur haec omnia spectatoremque attonitum reddunt; me saltem adeo occupaverunt, ut supra humana erectus, tenuitatem ipsamque vitam vilipenderem, dum liceret profunda maris et abyssorum percontari, visceribus animalium spectandis immorari, et cum incolis mundi invisibilis usum et consuetudinem habere.

O. F. Müller, Zool. dan.

PARS POSTERIOR

SPECIALEM EXPOSITIONEM *SPONDYLOZOORUM* CONTINENS.

CUM ICONE TITULI ET ALTERA TABULA LITHOGRAPHICA.

VILNAE TYPIS JOSEPHI ZAWADZKI.

LIPSIAE in commissis apud L. Voss.

1831.

E. Eichvaldo knygos „Specialioji zoologija" titulinis lapas.

Vilniaus medicinos fakultetas augo labai sparčiai. 1801 m. buvo 82 studentai, o 1830 m. — jau 400 su viršum. Vilniaus universiteto Medicinos fakultetą baigusieji aprūpino ne tik Lietuvą, bet Gudiją, Kaukazą ir net Sibirą.

Po švietimo reformos Rusijoje ir Vilniaus universiteto perorganizavimo universitetas turėjo, palyginti, plačią autonomiją. Rektorius buvo renkamas trejiems metams. Išrinktasis rektorius tiesiogiai priklausė jo apygardos globėjui, vadinamam kuratoriui, kuris buvo tiesioginis caro atstovas. 1803-1823 m. laikotarpiu tuo kuratorium buvo liberalus lenkų didikas, kunigaikštis Adomas Čartoriskis, Aleksandro I-ojo jaunystės draugas. Tuo laikotarpiu Vilniaus universitetas turėjo neblogas veikimo

sąlygas. Be baigimo diplomų universitetas turėjo teisę teikti magistro ir daktaro laipsnius. Iki 1825 m. miesto policija į universiteto patalpas neturėjo teisės įeiti. 1825 m. caro valdžia įkūrė universiteto policiją. 1826 m. birželio mėn. 28 d. caro potvarkiu rektorius buvo ne renkamas, bet caro skiriamas.

Medicinos fakultetas turėjo kitokią baigimo diplomų ir laipsnių teikimo tvarką. Baigę universitetą, gydytojai gaudavo 1-mojo, 2-rojo ir 3-čiojo laipsnio diplomus. Toliau mokslo laipsniai buvo: kandidato, magistro ir daktaro. Vėliau kandidato ir magistro laipsniai išnyko, liko tik daktaro. Baudžiauninkai, valstiečiai daktaro laipsnio negalėjo gauti tol, kol jie nebuvo atleisti iš to luomo. Žemiau paduodama lentelė parodo 1816-1832 m. suteiktus medicinos mokslo laipsnius.

1816-1832 m. suteikta medicinos mokslo laipsnių

Metai	Mokslo laipsniai										
	medicinos daktaro	magistro	kandidato	chirurgo	gydytojo 1-ojo laipsnio	gydytojo 2-ojo laipsnio	gydytojo 3-ojo laipsnio	provizoriaus	vaistininko	dantisto	akušerio
1816	7	2	10	–	9	–	–	–	4	–	–
1817	3	9	29	1	6	–	–	2	10	1	–
1818	4	17	11	–	2	4	3	–	5	–	7
1819	9	1	25	–	15	5	3	4	8	–	13
1820	5	–	17	3	12	3	1	2	5	1	7
1821	12	–	–	2	5	1	6	2	4	–	5
1822	5	–	–	4	12	4	3	8	9	1	–
1823	18	–	–	3	14	1	4	2	4	–	12
1824	14	–	–	2	9	6	2	4	9	–	6
1825	12	–	–	2	9	7	7	2	8	1	4
1826	4	–	–	1	19	7	7	3	23	–	5
1827	8	–	–	–	31	15	20	2	8	–	12
1828	13	–	–	1	26	18	6	1	5	–	11
1829	4	–	1	2	32	25	19	3	4	–	1
1830	12	–	–	–	33	24	16	6	41	–	–
1831 – 1832	7	–	–	1	47	41	29	12	6	–	16
Iš viso:	137	29	93	22	281	128	126	53	153	4	99

Mokslo laipsnis tuomet turėjo didelę reikšmę. Dalis magistrų ir daktarų likdavo universitete, tačiau užimti katedros vedėjo (profesoriaus) vietą galėjo tik daktarai. Mokslo laipsnis lėmė ir valstybinio tarnautojo klasę bei rangą. Pavyzdžiui, magistras galėjo tapti devintos klasės tarnautoju (iš viso buvo 14 klasių, aukščiausia — pirmoji) ir gauti titulinio patarėjo rangą. Šios klasės tarnautojams, kilusiems iš bajorų, jau galėjo būti suteikiamos bajoro teisės. Kariuomenėj daktarai būdavo prilyginami pulkininkams.

Carinėje Rusijoje pradėjus reikštis tautinėms idėjoms, įvairiems sąjūdžiams ir į juos įsijungus nemažam studentų skaičiui, 1831 m., caro įsakymu, Vilniaus universitetas buvo uždarytas. Dėl didelės gydytojų stokos 1832 m. rugsėjo mėn. buvo atidaryta Vilniaus imperatorinė medicinos-chirurgijos akademija. Ji perėmė visas Vilniaus universiteto tradicijas. Akademija turėjo 3 skyrius: medicinos, farmacijos ir veterinarijos. 1835 m. Akademija turėjo 865 studentus. Profesūra pasiliko sena, bet netrukus įsijungė daug naujų. Šioje Akademijoje, kaip ir pirmiau Vilniaus universitete, pradėjo stipriai reikštis tautinės, prieš rusus nukreiptos nuotaikos ir sąjūdžiai. Rusų caras, norėdamas užslopinti tas priešiškas nuotaikas, 1840 m. uždarė Akademijos pirmuosius 3 kursus. 1842 m. uždarė visą Vilniaus imperatorinę medicinos-chirurgijos akademiją. Studentai ir profesoriai buvo išskirstyti po Rusijos universitetus. Turto didžiausia dalis atiteko Kijevo universitetui. Akademijos biblioteka turėjo apie 20,000 knygų. Nedidelė jos dalis paliko Vilniaus medicinos draugijai, o kita dalis išgabenta į Kijevą, dalis dar kitur.

Vilniaus universiteto Medicinos fakultetas ir Imperatoriškoji medicinos-chirurgijos akademija Vilniuje per 34 gyvavimo metus paruošė 1500 gydytojų. Vadinasi, kas 5-tas ar 6-tas gydytojas Rusijoje buvo baigęs medicinos mokslus Vilniuje.

Vilniaus universiteto pradžioje buvo dėstoma ir rašoma lotynų kalba. Palaipsniui buvo pradėta vartoti lenkų kalba, nuo 1797 m. ir rusų kalba.

1842 m. uždarius Vilniaus medicinos-chirurgijos akademiją ir Teologijos fakultetą perkėlus į Peterburgą, Lietuvos teritorija liko be aukštųjų mokyklų. Jaunuomenė buvo priversta savo studijoms rinktis Rusijos arba Vakarų Europos universitetus.

Lietuvos medicinos personalas, ypač Vilniaus gydytojai, pasijuto be mokslinio pagrindo ir pažangos galimybių.

Medicinos fakulteto profesoriai, norėdami organizuotai tobulintis, tobulinti ir populiarinti medicinos mokslą ir nujausdami ateityje Lietuvos aukštųjų mokyklų likimą, 1805 m. gruodžio mėn. 12 d. universiteto

profesorių patalpose sušaukė susirinkimą, J. Franko vadovaujami, įsteigė Vilniaus medicinos draugiją, kuri buvo pavadinta „Societas Caesarea Medica Vilnensis". Dalyvavo 15 asmenų. Buvo apsvarstyti, priimti ir visų 15-kos pasirašyti įstatai. Dalyvavo 6 Vilniaus universiteto profesoriai: A.

Statuts
DE LA
SOCIETÉ DE MÉDECINE DE WILNA
Fondée
Le 12. Decembre 1805.
par les soussignés ci-après
ET
Présentés par les mêmes
à son Excellence le Ministre de l'Intérieur
Monsieur le Comte KOTSCHUBEY
en le suppliant

Vilniaus medikų draugijos statuto titulinis lapas (iš V.V.U. bibliotekos rankraštyno fondų).

Vilniaus medikų draugijos emblema — deivė Izidė (pagal V. Zahorski).

Bekin (patologijos ir higienos), A. Sniadeckis (chemijos), J. Frank (klinikinės medicinos), J. Lobenveinas (anatomijos). F. Spienegelis (bendros terapijos), A. Mastusevičius (akušerijos); 2. gydytojai praktikai: J. Libošicas ir H. Haeim; 3 chirurgai: J. Šlegelis, E. Einholmas, J. Šimevičius ir 3 vaistininkai: G. Gutas, Ch. Vagneris ir J. Volfgangas.

Draugijos įstatai buvo surašyti prancūzų kalba. Jos šūkis buvo: „Tarnauti mokslui ir gimtajam kraštui". 1806 m. caras Aleksandras I tuos įstatus patvirtino, ir tų pat metų spalio mėn. 11 d. įvyko pirmas draugijos posėdis, kuriame buvo išrinkta pirmoji draugijos valdyba. Pirmininku buvo išrinktas A. Sniadeckis, vicepirmininku J. Lobenveinas, sekretorium J. Frankas ir iždininku G. Gutas. Tokia mokslinė medicinos profesinė draugija tuo metu buvo pirmoji Lietuvoje ir Lenkijoje ir taip pat Rusijoje. Tiesa, tais pačiais metais keletą mėnesių anksčiau buvo įkurta Maskvoje Fizikos-Medicinos draugija (1805 m.), Medicinos draugija Varšuvoje (1820 m.) ir tokia pat draugija Peterburge (1833 m.).

A. Sniadeckis, pirmasis Vilniaus medicinos draugijos pirmininkas buvo žymus gydytojas, chemikas, geras administratorius. Jis yra buvęs Vilniaus universiteto rektoriumi, žymiai prisidėjęs prie universiteto išsivystymo.

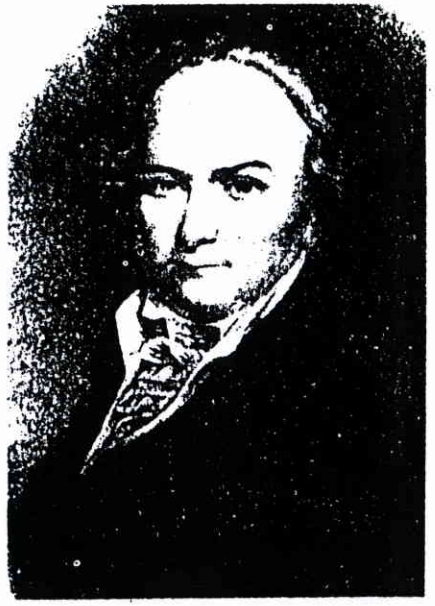

A. Sniadeckis

Andrius Sniadeckis chemijos profesòrius ir terapinės klinikos vedėjas parašė veikalą „Organinių kūnų teorija" ir tuo yra žymiai prisidėjęs prie mokslo išsivystymo Vilniaus universitete.

Vilniaus medicinos draugija palaikė glaudžius ryšius su įvairių šalių mokslininkais. Daugelis jų buvo nariai arba garbės nariai. Draugija turėjo vadinamąją aukso knygą: „Liber aureus societatis caesareae Medicae Vilnensis". Šioje knygoje garbės nariais buvo įrašyti rusų mokslinnkas N. Pyragovas, anglas Jenner, italai Pajola ir Scarpa, prancūzai Diupiuitrenas ir Lisfrankas, vokietis R. Kochas.

Vilniaus medicinos draugija, uždarius Medicinos-chirurgijos akademiją, atliko labai didelį darbą. Ji turėjo gausią biblioteką, išrašinėdavo užsienio medicinos žurnalus, sekė medicinos mokslo pažangą, naujoves ir išradimus. Pvz. 1846 m. amerikiečiai Morton Woran ir Jackson pirmą kartą panaudojo eterio narkozę. Po 5 mėn. Vilniaus medicinos draugijoje A. Adomavičius padarė apie tai pranešimą ir 1847 . vasario mėn. 23-28 d. žinomas chirurgas L. Liachovicius tą naują metodą jau panaudojo savo sudėtingai operacijai. 1895 m. Roentgenas atrado X spindulius, kurie panaudojami žmogaus

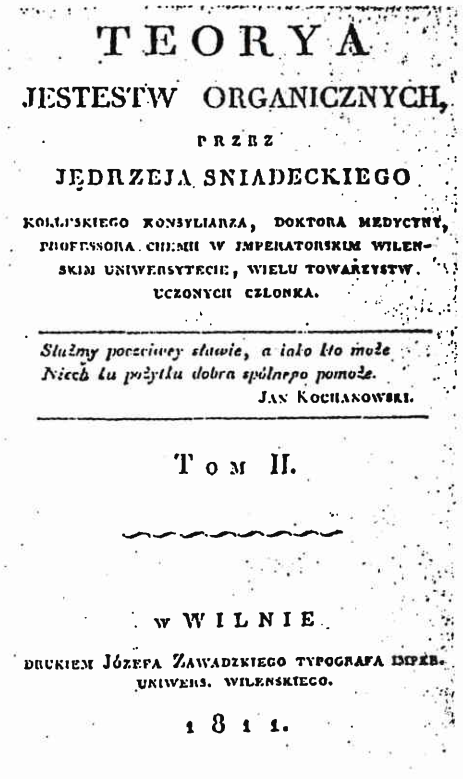

TEORYA
JESTESTW ORGANICZNYCH,
PRZEZ
JĘDRZEJA SNIADECKIEGO
KOLLEGIUM KONSYLIARZA, DOKTORA MEDYCYNY, PROFESSORA CHEMII W IMPERATORSKIM WILEŃSKIM UNIWERSYTECIE, WIELU TOWARZYSTW UCZONYCH CZŁONKA.

Służmy poczciwey sławie, a iako kto może
Niech tu pożytku dobra spólnego pomoże.
JAN KOCHANOWSKI.

TOM II.

W WILNIE
DRUKIEM JÓZEFA ZAWADZKIEGO TYPOGRAFA IMPER. UNIWERS. WILEŃSKIEGO.
1811.

A. Sniadeckio veikalo „Organinių kūnų teorija" titulinis lapas.

kūno peršvietimui ir fotografijai. Po 4 mėn. Vilniaus medicinos draugijoje jau buvo demonstruojamas rentgeno aparatas ir juo padarytos rentgeno nuotraukos.

Vilniaus medicinos draugijos kvietimu atvykdavo žinomi užsienio mokslininkai su pranešimais, paskaitomis. 1807 m. draugijos posėdyje žinomas Venecijos chirurgas Pajola padarė pranešimą apie litotomiją, kurią jis atliko žinomam Joniškėlio turtuoliui Karp.

Su didele širdgėla reikia konstatuoti, kad Lietuva daugelį dešimtmečių gyveno be aukštųjų mokyklų, nežiūrint visų labai didelių to meto Lietuvos inteligentijos pastangų.

VIDURAMŽIŲ LIETUVOS CHIRURGAI

(450 metinėms nuo „Vilniaus chirurgų brolijos" įkūrimo)

Doc. V. MICELMACHERIS
(Vilniaus V. Kapsuko v. universiteto Medicinos fakultetas)

Daug įvairių liaudies gydytojų buvo senovės Lietuvoje. Be vaidilų-žynių, atstovavusių stabmeldžių šventyklų mediciną, buvo ir kitų gydytojų. Gydė jie žolėmis, antpilais, mostimis, saule ir vandeniu; gydė taip pat užkalbėjimais, užkerėjimais, amuletais ir pan. Išliko kai kurių senovės gydytojų pavadinimai: labdariai, pūstonės, scitonė, kraujutai, kraujoleidžiai ir kt.

Sunku dabar pasakyti, ar teikė kas nors iš tų gydytojų chirurginę pagalbą. Tik neabejotina, kad senovės Lietuvos liaudies gydytojų tarpe buvo žmonių, mokėjusių gydyti ir chirurgines ligas. Apie tai byloja ne tik senovės padavimai ir folkloras, bet taip pat ir archeologiniai radiniai: suaugę, taisyklingai sudėti lūžę kaulai — iš pirmų mūsų eros amžių; netoli Kauno rasta trepanuota žmogaus kaukolė — iš III—IV mūsų eros amžiaus; chirurginių instrumentų rinkinys, rastas prūsų žemėje, priklausantis I—IV mūsų eros amžiams ir t. t.

Tiek Vakarų Europoje, tiek ir Lietuvoje XV amžiaus pabaigoje chirurgija verčiasi barzdaskučiai (cirulnikai). Diplomuoti medikai — „filosofijos ir medicinos daktarai", kaip jie save vadino, chirurgija tada neužsiimdavo. Feodalizmo ideologija skiepijo mintį, esą tik valdančiųjų sluoksnių — riterių ir dvasiškijos — užsiėmimas yra garbingas; o fizinis, rankų darbas pritinkąs tik „prastiems" žmonėms. Tokios pažiūros prasiskverbė ir į mediciną. „Inhonestum magistrum in medicina manu operari", t. y. negarbinga medicinos magistrui dirbti fizinį darbą. Bažnyčia sankcionavo šią tezę. 1215 m. katalikų bažnyčios Visuotinis Laterano susirinkimas uždraudė dvasiškiams užsiimti chirurgija. Vėliau šį draudimą patvirtino Tridento susirinkimas ir kiti bažnyčios nutarimai. Kadangi universitetai buvo tada bažnyčios rankose ir dauguma daktarų buvo dvasiškiai, chirurgija faktiškai buvo iš universitetų pašalinta. Pavyzdžiui, Monpelje universitetas 1230 m. paskelbė, kad jis nustoja egzaminuoti chirurgus. Visose katalikiškose šalyse chirurgija tapo nebe mokslu, bet amatu. Chirurgija ėmė verstis amatininkai — barzdaskučiai. Tas pats buvo ir viduramžių katalikiškoje Lietuvoje.

XVI amžiaus pradžioje feodalinės Lietuvos amatininkai, Vakarų Europos pavyzdžiu, ėmė burtis į cechus. Susibūrę į cechą ir Vilniaus barzdaskučiai — „balberai", arba „balverai", kaip juos tada vadindavo. 1509 metais buvo sudaryti šio cecho įstatai. Jie įgalina mus įžvelgti į tų laikų papročius ir galvoseną.

Dievo vardu, amen. Metais po dievo gimimo tūkstantis penki šimtai devintais, mėnesio — nenurodyta, 12 d. tai įvyko. Mes, Vilniaus miesto balverai, išsirūpinome iš jo malonybės mūsų vadovo, jo didenybės karaliaus Žigimanto privilegiją, leidžiančią mums sukurti broliją — tvarkai mūsų amate ir pagarbumui palaikyti, maloningojo dievo bei šventųjų Kozmos ir Damiano garbei ir šlovei sulig įpročio, kuris yra ir kitose krikščioniškose valstybėse, o taip pat Krokuvoje ir Gdanske.

1. Kas Vilniaus mieste balverų amatu verstis nori, tas privalo elgtis taip, kaip mūsų įstatuose parašyta. Pirmiausia turi jisai lapą mums pateikti — kokios jis kilmės ir iš kur. Kitą lapą turi pateikti, kuriame mieste šio amato mokėsi ir pas kurį meistrą mo-

kėsi. O jei jis tų lapų per metus ir vieną dieną mums nepateiktų, neturi jisai tada šiuo amatu su mumis verstis. O kuris jau meistru kuriame nors mieste buvo, tas privalo iš to miesto nuo jų didybių ponų lapą atnešti, ar jis ten garbingai laikėsi.

2. Ir privalo jis mokėti skustuvą, žirkles ir flebotomą *) išsigaląsti pagal mūsų amato reikalavimus; turi taip pat pilką mostį, rudą ir rusiškąją mostį paruošti, o taip pat juodą ir žalią mostį bei miltelius sulaužytam kaului (gydyti).

3. Ir turi taip pat metus laiko pameistriu pragyventi pas ką nors iš šio miesto meistrų. Tačiau, jeigu kuris nors mūsų brolijos meistrų mirtų, o našlė panorėtų už kurio nors iš pameistrių eiti, šiuo atveju nereikia jam ir metus pameistriu būti, turi tik sugebėti visus tuos darbus atlikti, kuriuos reikalauja mūsų amatas; o tuos darbus atlikęs, gali tą našlę vesti ir meistru pasidaryti.

4. Ir turi į mūsų broliją penkias kapas grašių **) padėti dievo bei šventųjų Kozmos ir Damiano garbei ir šlovei. O meistrams bei pameistriams turi pietus suruošti vyresniojo meistro namuose. Ir tuose pietuose du Vilniaus miesto tarėjai turi dalyvauti.

5. Ir kada jau sutinkamai su papročiais pakankamai ką reikia amatui mūsų ir brolijai atliks, tada meistrai kartu su tuo nauju meistru turi nueiti į rotušę pas jų didybes ponus ir įprašyti juos, kad jų didybės suteiktų jam miestiečio teises.

6. O jeigu toji našlė metus ir vieną dieną sėdėtų bei iš mūsų amato gyventų, tai, metams ir vienai dienai praėjus, nebeturi iš mūsų amato gyventi.

7. Ir jeigu kas mūsų amatu Vilniaus mieste verstųsi, o visų pareigų, kurių mūsų įstatai bei brolija reikalauja pakankamai neatliktų, tas turi valdovui jo didybei karaliui baudą sumokėti trisdešimt kapų grašių, o ponui Vilniaus vaivadai — dvidešimt kapų grašių, o rotušei — dešimt kapų grašių, o mums į broliją — penkias kapas grašių.

8. O meistrai neturi vienas kitam jo gydyme kenkti po pabauda akmens***) vaško šventiems Kozmai ir Damianui. Ir jeigu pas kurį meistrą atvežtų sužeistą žmogų, o jis vienas nesugebėtų jam padėti, tada turi kitiems meistrams apie tai pranešti ir jų pagalbos šauktis. Ir jeigu taip nepadarytų, o tas sužeistasis numirtų ir ateitų skundas, tada gėdoje (meistras) pasiliks. O pabaudos turi duoti akmenį vaško.

9. Taipogi, jei meistras meistrą apšmeiš ir brolija tai išaiškins, turi tas šmeižikas sumokėti pabaudos akmenį vaško. O jeigu nuo to nepasitaisys vieną, antrą ir trečią sykį, tada turi meistrai iš amato ir brolijos vyti. O jeigu kurio meistro ar pameistrio garbė būtų suteršta ir jis nepasiteisins, tada reikia jį iš amato vyti, kaip ir kituose amatuose (tai daroma).

10. Ir taip pat neturi meistrai, kaip reikalauja taisyklės, mokesčio pameistriams daugiau kaip šeši grašiai skirti, kaip mūsų įstatuose užrašyta. O jeigu duotų daugiau, turi mokėti pabaudos akmenį vaško ir būtent tam, kad (pameistrių) nuo kitų meistrų neviliotų.

11. Ir turi meistrai bei jų pameistriai keturis kartus per metus į sueigas pas vyresnįjį meistrą sueiti; o taip pat turi duoti į broliją — meistras penkis grašius, o pameistriai — po grašį.

12. Be to, jeigu kuris meistras, arba pameistris, arba kas kitas turėtų kokį reikalą į mūsų broliją, turi jisai vyresnįjį meistrą prašyti, kad įsakytų meistrams sueiti, o kada susirinks, tada turi jisai akmenį vaško duoti.

13. O tapogi, jei kuris meistras išsitarnavimui mokinį priima, turi (mokinys) jam tarnauti trejus metus, o kada pasimokys ir išsitarnaus, turi duoti į broliją dvidešimt grašių, o meistrams ir pameistriams privalo vakarienę suruošti — įrodymui, kad išsimokė. O jeigu meistras mokinį be mokesčio mažiau negu trejiems metams priimtų, turi jisai pabaudos akmenį vaško duoti.

14. Ir jeigu kam nors iš mūsų brolijos, vyresniam ar jaunesniam dievo valia įvyktų, tada vyresnysis meistras visai brolijai turi įsakyti, kad kiekvienas jo kūno laidojime dalyvautų; jei kuris nors nedalyvautų, o jam buvo įsakyta, turi tas pabaudos du svarus vaško mokėti.

15. Ir taipogi meistrai į jokius santykius su pirtininkais įeiti neturi; nei juos į draugystę priimti, nei jų vaikus į apmokymą priimti. O jei kas su jais santykiavo ir į draugystę priėmė bei vaikus jų į apmokymą priėmė, tas turi pabaudos akmenį vaško mokėti.

---

*) Flebotomas — instrumentas kraujui leisti.

**) Kapa — šešiasdešimt grašių. Anų laikų kainomis — karvė kainavo septyniasdešimt grašių, arklys — dvi kapas grašių

***) Vienas akmuo (kamien) — keturiasdešimt lietuviškųjų svarų. Vienas svaras — 384,8 gramo.

16. Ir taipogi mūsų brolijos kas savaitę trys mišios turi būti dievo bei šventųjų Kozmos ir Damiano garbei ir šlovei: pirmosios mišios sekmadienį — už mūsų sveikatą; pirmadienį — už mirusius; o penktadienį — už mūsų nuodėmes.*)

Įstatai kartoja papročius ir taisykles, kurie anksčiau buvo susiformavę Vakarų Europoje barzdaskučių tarpe. Net cecho patronais pasirenkami tie patys šventieji — Kozma ir Damianas. Pats Vilniaus barzdaskučių pavadinimas „balveras", arba „barberas", turi aiškią vakarų kilmę: palygink prancūzų „barbier" ir vokiečių „Barbierer". Įstatuose yra ir rytų įtakos pėdsakai: viena mosčių vadinama „rusiškąja mostimi".

1 ir 7 įstatų punktai nustato cecho narių monopolines teises verstis chirurgija. Jie reikalauja iš kiekvieno, „kas nori Vilniaus mieste balverų amatu verstis", vykdyti įstatus. Tiems, kurie įstatų nevykdys, jie grasina labai didele (65 kapų grašių) pabauda. Kadangi įstatai remiasi karališkąja privilegija ir palaikomi miesto valdžios, jie turi įstatyminės galios.

Įstatai reguliuoja santykius tarp įvairių brolijos narių kategorijų: meistrų, pameistrių ir mokinių. Pilnateisiai cecho nariai — meistrai. Pameistriai — antra kategorija, o mokiniai — trečia. Tik po trejų metų mokslo ir neapmokamos tarnybos mokinys pasidaro pameistriu. O šiam, norint gauti meistro teises, reikia metus laiko už menką atlyginimą padirbėti pas kurį nors iš meistrų, o paskui išlaikyti egzaminus: išgaląsti instrumentus, paruošti mostis (2 įstatų punktas).

Įstatai nustato profesinės etikos taisykles: reikalauja konsultuotis gydant sunkius ligonius, draudžia „vienas kitam jo gydyme kenkti", rūpinasi cecho narių garbe, mirusiųjų pagerbimu ir jų našlių likimu. Įstatai, apribodami mokinių ir pameistrių teises į atlyginimą, gina visų pirma cecho viršūnės — meistrų interesus.

Kovai su konkurentais skirtas 15 įstatų paragrafas. Panieka, priešiškumas ir pagieža skamba jame prieš tradicinius barzdaskučių konkurentus — pirtininkus. Pirtininkai irgi pretendavo į teisę verstis barzdų skutimu ir chirurgija. Šios pretenzijos, reikia manyti, turėjo gilias istorines šaknis: senovėje pirtys buvo tradicinė gydymo vieta, o pirtininkai — ne paskutiniai iš gydytojaujančiųjų. Kaip ten bebūtų, aštri konkurencija ir įnirtinga kova tarp barzdaskučių ir pirtininkų tęsėsi tol, kol egzistavo barzdaskučių cechas, t. y. keletą amžių. Dešimtmečiais jie bylinėjosi, skundė ir šmeižė vieni kitus. Jų vaidai neretai baigdavosi triukšmingomis kumštynėmis ir net muštynėmis su kraujo praliejimu (nupiautos nosys!). Į šiuos ginčus ne kartą įsikišdavo ir valdžia. Karaliaus privilegijos, teismo ir bažnytinės valdžios nutarimai mėgino patikslinti abiejų pusių teises, nustatyti jų veiklos ribas. Paprastai šie aktai apribodavo pirtininkų teises. Pirtininkams drausdavo verstis chirurgija, apribodavo jų veikimo teritoriją pirtimi. Griežtai uždraudė jiems kabinti ant pirčių ar savo butų barzdaskučių ženklą — varinį dubenėlį; įpareigojo juos kabinti ant pirties pirtininkų ženklą — lygiapetį raudoną kryžių baltame fone. Nekartą barzdaskučiai sučiupdavo savo atkaklius konkurentus ir įkišdavo juos, padedami

*) Įstatų orginalas, parašytas 1509 metais lotynų ir rusų kalbomis, buvo pristatytas 1624 metais ryšium su viena byla į Vilniaus magistratą. Magistratas įrašė įstatus į savo knygą. Vėliau įstatų orginalas, kaip ir karaliaus privilegija, kuria įstatai remiasi, buvo pamesti ir tiek užmiršti, kad pats barzdaskučių cechas savo įkūrimo data ėmė laikyti ne 1509 metus, o 1552 metus.

Čia paduodamas įstatų tekstas paimtas iš nebaigtos spausdinti H. Lovmianskio knygos „Akty cechów wileńskich". Vertimas iš lenkų kalbos — mano. V. M.

miesto sargybos, į kalėjimą. Tačiau visos šios priemonės mažai padėdavo: pirtininkai ir toliau konkuruodavo su barzdaskučiais ir ne be sekmės. Pirtininkų pasisekimų paslaptis — jie buvo prieinami liaudžiai. Būdami neturtingesni už barzdaskučius, jie ne taip didžiavosi ir tenkinosi žymiai mažesniais honorarais.

* * *

Po 1509 metų barzdaskučių chirurgų cecho teisės ir veikimo sritys daug kartų buvo tvirtinamos, tikslinamos ir plečiamos specialiais karalių ir bažnytinės valdžios aktais.

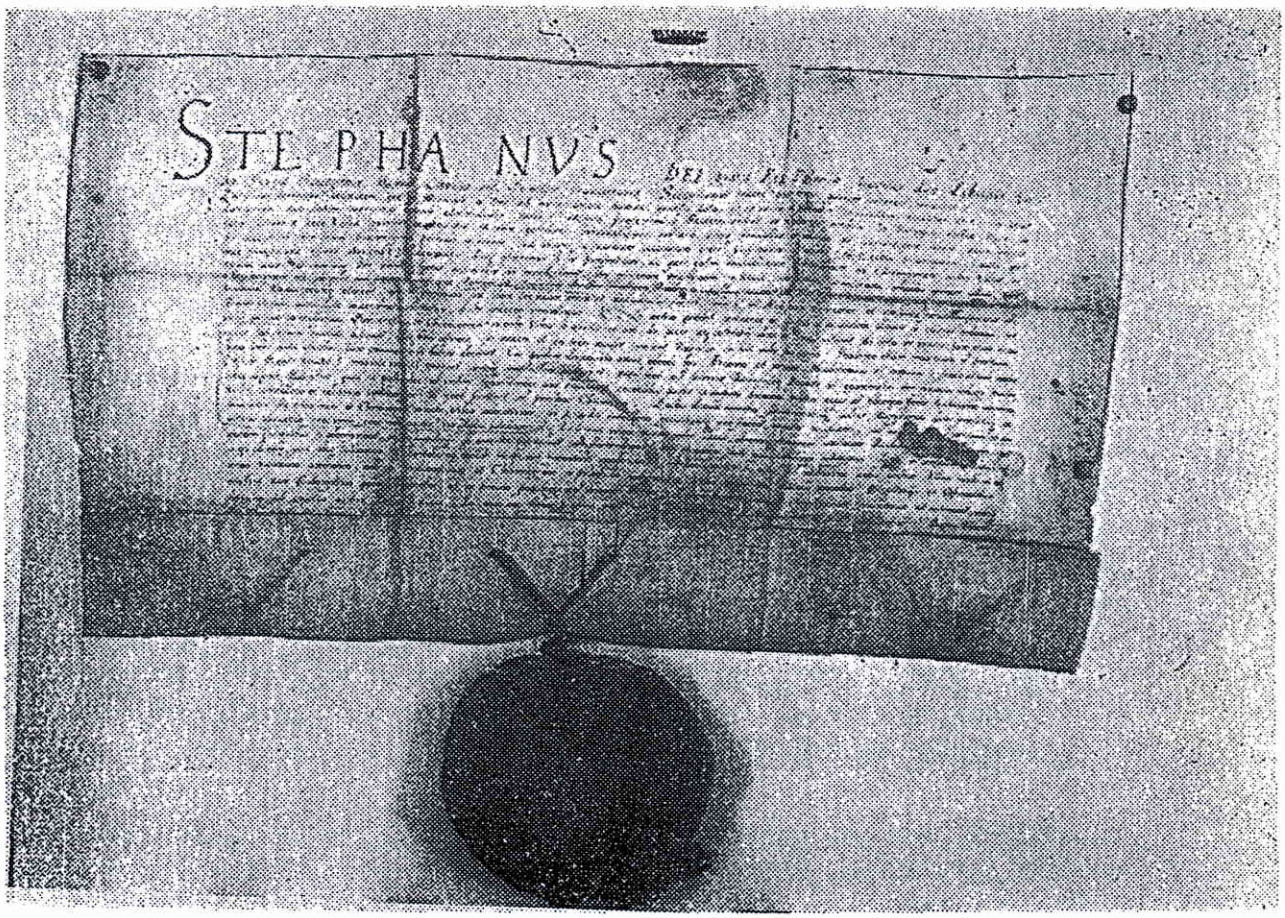

1 pav. Stepano Batoro privilegija, išduota 1584 m. Vilniaus barzdaskučių cechui. Pergamentas saugojamas LTSR MA bibliotekoje.

Svarbiausieji šių aktų buvo šie:

Lenkijos karaliaus ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Žigimanto Augusto 1552 m. gruodžio 25 d. privilegija.

Lenkijos karaliaus ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Stepano Batoro 1584 m. birželio 5 d. privilegija.

Lenkijos karaliaus ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Žigimanto III 1612 m. gruodžio 30 d. privilegija.

Lenkijos karaliaus ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Žigimanto III 1619 m. spalio 30 d. privilegija.

Cecho įstatai, patvirtinti Vilniaus vyskupo Abrahamo Voinos 1639 m. kovo mėn. 26 d.

Lenkijos karaliaus ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Vladislavo IV 1644 m. sausio mėn. 24 d. privilegija.

Lenkijos karaliaus ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Jono Kazimiero 1667 m. spalio 15 d. privilegija.

Lenkijos karaliaus ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Augusto II 1715 m. kovo 18 d. privilegija.

Lenkijos karaliaus ir Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Augusto III 1745 m. sausio 5 d. privilegija.

Šie aktai vadina barzdaskučių cechą jau ne „Balverų brolija", o „Barzdaskučių bei chirurgų cechu" „(Contubernium Barbitonsorum et Chirurgorum) arba „Vilniaus chirurgų brolija" (Fraternitas Chirurgorum Vilnensium). Pastarasis pavadinimas figūruoja ir cecho antspaude. Minėti aktai patvirtina cecho narių monopolines teises verstis chirurgija Vilniuje, o paskui — ir visoje Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos teritorijoje. XVI amžiuje atsiranda barzdaskučių cechas ir Kaune (Contubernium Tonsor. Caunen.) ir atskirų barzdaskučių chirurgų kituose Lietuvos miestuose.

Vėlesni aktai reikalauja vis geresnio cecho narių chirurginio pasiruošimo. Jie prailgina mokinių bei pameistrių apmokymo laiką iki 12 metų, praplečia ir patikslina egzaminų apimtį meistro teisėms gauti. Norint tapti meistru, reikia jau ne tik išgaląsti įrankius bei padaryti mostis, bet taip pat „atsakyti į klausimus apie žaizdų, opų, išnarinimų bei lūžimų gydymą" (1584 m. privilegija), reikia parodyti žinias „apie visas chirurgijai priklausančias žmogaus kūno ligas ir sužalojimus" (1639 m. įstatai).

Sprendžiant iš išlikusių dokumentų, barzdaskučiai chirurgai turėjo nemažą pasisekimą Lietuvoje ir buvo labai populiarūs. Jie teikė medicinos pagalbą ne tik liaudžiai, bet ir diduomenei, o taip pat Didžiojo Lietuvos kunigaikščio dvarui. D. kunigaikščiai aprūpina savo chirurgus nejudomu turtu, atleidžia juos nuo mokesčių ir kitų prievolių. Barzdaskučių chirurginis darbas aukštai vertinamas, jų atlyginimai buvo dideli. Daugelis chirurgų, kiek galima spręsti iš likusių archyvuose jų turto aprašymų, buvo gana pasiturį ir net turtingi. Oficialiuose dokumentuose jie dažnai vadinami „ponais", o Kauno magistrato knygoje prie jų vardo visuomet pridedamas epitetas „garbingas" (honestus).

Apie barzdaskučių chirurgų teiktą medicinos pagalbą galima spręsti tiek iš pavienių išlikusių dokumentų, tiek iš analogijos su kitų Lenkijos-Lietuvos respublikos miestų barzdaskučių darbu. Barzdaskučiai chirurgai statė taures, klizmas, darė vonias, masažą. Jie nuleisdavo kraują, savarankiškai gydė opas ir žaizdas — jų tarpe ir pačias sunkiausias žaizdas — su kaulų bei vidaus organų pakenkimais; susiūdavo žaizdas, gydydavo pūlinius; pašalindavo išnarinimus ir gydydavo lūžimus; matyti, reikalui esant, darė galūnių amputacijas. Galima spėti, kad jie darė ir kaukolės trepanacijas, nes kas gi kitas galėjo trepanuoti Lietuvoje XV—XVI amžiuje kaukolę, rastą archeologinių kasinėjimų metu Vilniuje. Galima sakyti, kad, išskyrus išvaržos, kataraktos ir šlapimo pūslės akmenų pašalinimo operacijas, kurias viduramžiais atlikdavo paprastai atskiri specialistai („okulistai", „išvaržų bei akmenų šalintojai"), Vilniaus barzdaskučiai atlikdavo visas tada žinomas chirurgines operacijas.

„Fraternitas Chirurgorum Vilnensium" nariai gydė taip pat odos ir veneros ligas. Jie šalino ir gydė dantis. Barzdaskučiai dažnai figūruodavo ir kaip teismo medikai.

Barzdaskučiai, apibūdinant juos dabartine terminologija, buvo chirurgai, traumatologai, dermatovenerologai, dantų gydytojai ir teismo medikai.

Iš dalies jie buvo farmacininkai: mostis ir miltelius barzdaskučiai pasigamindavo paprastai patys. Barzdaskučiai buvo laikomi „išorinės medicinos“ specialistais, tuo tarpu kai diplomuoti medicinos daktarai buvo tada „vidaus medicinos“ specialistai.

* * *

Daugiau kaip 300 metų išsilaikė „Fraternitas Chirurgorum Vilnensium“. Nei viena kita medicinos draugija Lietuvoje neturėjo ir neturi tokios ilgos istorijos. Ir beveik visą šį laiką „Fraternitus Chirurgorum Vilnensium“ (išskyrus mažai reikšmingą Contub. Tonsor. Caunen.) buvo vienintelis chirurgijos atstovas Lietuvoje. XVIII amž. devintame dešimtmetyje cecho autoritetas ir reikšmė dar buvo tiek dideli, kad Vilniaus aukštosios mokyklos medicinos fakulteto profesorius J. Briotė, taip pat ir kai kurie kiti profesoriai įsirašė cecho nariais. Tačiau šio amžiaus pabaigoje padėtis ėmė greitai keistis.

2 pav. Vilniaus barzdaskučių cecho antspaudas. Du chirurgai atvaizduoti jame viena ranka palaiko skydą su chirurginiais instrumentais, kitoje rankoje laiko po bonką su vaistais.

Dar XVIII amž. viduryje Paryžiaus barzdaskučiai chirurgai iškovojo savo mokyklai — akademijai aukštosios mokyklos teises. Chirurgija nustojo būti amatu, ji vėl virto mokslu. Visur Europoje ji pradeda susilieti su universitetiniu medicininiu apmokymu.

Įsteigtas 1781 metais Vilniuje medicinos fakultetas nuo pat pradžios įvedė į savo programas tiek teorinę, tiek praktinę chirurgiją. Universitetas pradeda išleisti jaunus specialistus chirurginiam darbui. Su šiais specialistais barzdaskučiai, žinoma, konkuruoti negali ir virsta „antros rūšies“ specialistais. Jų medicininėmis paslaugomis naudojasi tik varguomenė, kuriai mokslinė chirurgija buvo neprieinama.

Antra vertus, XVIII amž. pabaigoje Lietuvoje atsiranda pirmieji kapitalistinių santykių daigai. Šių naujų ekonominių santykių išsivystymui reikalinga laisvė, konkuruoti jiems kliudo cechai ir jų monopolinės teisės. Cechai, jų tarpe ir barzdaskučių cechas, negali išlaikyti naujų, šviežių jėgų spaudimo, jie ima braškėti. O kai 1795 metais Lietuva prijungiama prie Rusijos imperijos, savaime netenka galios ir senosios karališkosios privilegijos, kuriomis rėmėsi cechų teisės.

„Fraternitas Chirurgorum Vilnensium“ nyksta. Ne tik jos nariai negali konkuruoti su Vilniaus universiteto auklėtiniais gydytojais; pradeda atsirasti Vilniuje barzdaskučių, kurie, nebūdami cecho nariais, skuta barzdas ir užsiima gydymu.

Cecho vadovybė bando dar kovoti už savo privilegijas. 1826 metais jie paduoda prašymą Vilniaus gydytojų valdybai dėl jų senų teisių pripažinimo. 1830 metais jie paduoda antrą prašymą — jau paties caro vardu. Jie prašo atnaujinti jų monopolines teises. „...Vilniaus mieste, — rašė jie, — daugelis visai neprityrusių žmonių... verčiasi dabar chirurgijos menu ir daugelyje vietų atidaro naujas cirulnes,... o mes chirurgai kenčiame dėl to ir neturime užsiėmimo, atitinkančio mūsų mokslams..."*). Primindami toliau, kad jų monopolinės teisės į chirurgiją remiasi senomis karalių privilegijomis, jie prašo uždrausti verstis chirurgija visiems ne jų cecho nariams.

Aišku, šios barzdaskučių pretenzijos XIX amžiuje atrodė juokingai. Atsakymas į šį prašymą buvo 1833 metų nutarimas, kuriame sakoma, kad reikia „baigti su tokiu šarlataniškumu, kenksmingu gyventojams ir vyriausybei..." **). Tai buvo ne kas kita, kaip oficialios laidotuvės faktiškai jau savaime mirusio „Fraternitas Chirurgorum Vilnensium".

Tiesa, šitas nutarimas, palaidojęs barzdaskučių cechą, leidžia dar pavieniems barzdaskučiams, išlaikius atitinkamus egzaminus, verstis savo cirulnėse mažąja chirurgija: nuleisti kraują, šalinti dantis, statyti taures, klizmas, dėles ir pan. Tokie cecho likučiai — cirulnios, savotiškos „medicinos įstaigos", išsilaikė Lietuvoje iki pat XX amž. pradžios.

Taip palaipsniui baigė savo gyvenimą daugiau kaip 300 metų išsilaikiusi, suvaidinusi nemažą vaidmenį, kitados garsi Lietuvoje „Fraternitas Chirurgorum Vilnensium", seniausioji Lietuvoje (o gal ir visoje Tarybų Sąjungoje) medicinos draugija.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Arlt K., Die Entwiklung von Handwerk zur wissenchaftlichen Chirurgie, VEB Verlag Volk und Gesundheit, Berlin, 1957.
2. Frank J. P. et Frank J., Memoires de Jean — Pierre et Joseph Franks redigés par ce dernier, Vilniaus un-to biblioteka. Rankraštis.
3. Gaerte W., Urgeschichte Ostpreussens, Verlag Gräfe und Unzer, Königsberg, 1929.
4. Giedroyc F. Ustawy Cechów Cyrulnickich w dawnej Polsce, Otbitka z „Kroniki Lekarskiej", Warszawa, 1897.
5. Joroszewicz J., Obraz Litwy pod względem cywilizacyi, Druk R. Rafalowicz, Wilno, 1844—1845.
6. Kauno magistrato knyga, 1561—1565 m. m. ir 1583—1591 m .m., Vilniaus un-to biblioteka. Rankraštis.
7. Lietuvos TSR istorija nuo seniausių laikų iki 1861 m., Vilnius, 1957.
8. Lovmiański H., Akty cechów wileńskich, Vilniaus un-to biblioteka, Rankraščio teisėmis
9. Sargėnų kasinėjimo dienoraštis, 1938—1941, Kauno V. M. K. Čiurlionio v. muziejus. Rankraštis.
10. Sokół S., Historia Gdańskiego cechu chirurgów 1454—1820, Wyd-wo PAN, Wroclaw—Warszava, 1957.
11. Talko-Hrycewicz J., Rozprawy wydzialu mat.-przyrod. PAU, serija III, Tom 21, B, Krokow, 1922.
12. Акты издаваемые Виленской археологическою камиссиею, тома X, XX и XXVI, Вильна, 1879—1899.
13. Дело об открытии фельдшерской школы в г. Вильно и цирюльного цеха, LTSR Centr. valst. archyvas, 564 fondas, 1 ap., 17 byla.
14. Дело по просьбе старшин Виленских Цирюльников, LTSR CVA, 720 fondas, 1 ap., 62608/13 byla.

---

* Дело об открытии фельдшерской школы в г. Вильно и цирюльного цеха, CVA 41. 564 fondas, 1 ap., 17 byla, 69—76 lapai.

**) ten pat, 100—102 lapai.

PIRMIEJI MEDICINOS DAKTARAI LIETUVOJE

KMA LIETUVOS MEDICINOS IR FARMACIJOS ISTORIJOS MUZIEJUS

Almantas Bagdonavičius

Apie medicinos daktarus, dirbusius Lietuvoje XV-XVIII a., yra paskelbta nemaža darbų. Apie tai yra rašę S.Slonimskis(35, 39), J.Lelis(21,120-121), V.Micelmacheris([24];33,18-20), V.Grickevičius(18;19). Tyrinėję šį klausimą įvairiais aspektais, visi jie darė išvadą, jog iki XV a. pradžios net Lietuvos valdovai, didieji kunigaikščiai , net susirgus kuriam nors iš jų, nesirūpino kviesti į savo dvarus išsilavinusius medikus nors trumpam laikui. Minėtų autorių žiniomis ir pirmieji medicinos daktarai nuolatos dižieje kunigaikščio dvare ėmė praktikuoti tik XV a. pabaigoje(pvz. gydytojas Jonas Zaleckis) (35,39;21,120;24;33;19) Duomenų apie tai, kada medicinos daktarai pradėjo praktikuoti Lietuvos miestuose, gausiau yra tik apie jų darbą Vilniuje. Tuo tarpu apie kitų Lietuvos miestų medicinos daktarus žinių paskelbta labai mažai, jos dažnai atsitiktinės.

Šio straipsnelio tikslas- pabandyti užpildyti kai kurias spragas Lietuvos medicinos istorijoje, koncentruotai pateikti naujų tyrimų rezultatus.

~~Apie medikus Lietuvos~~ valstybės kūrimosi laikotarpiu - XIII a., duomenų kol kas neturime.

To meto Lietuva, paskutinė pagoniška valstybė Europoje,XIII -XIV a. buvo atsidūrusi ne tik politinėje, bet ir ekonominėje, kultūrinėje izoliacijoje. Todėl, visiškai suprantama, kad nesant mokslo ir mokymo įstaigų Lietuvoje ir beveik neturint kultūrinių ryšių su kitomis Europos valstybėmis, išsimokslinusių žmonių valstybėje buvo labai mažai. Todėl Lietuvos didysis kunigaikštis Ge-

diminas, rūpindamasis šalies gerove ir norėdamas pralaužti savotišką Lietuvos blokadą, savo laiškais kvietė iš Vakarų Europos į Lietuvą vairių profesijų žmones. Viename iš jų, 1323 m. sausio 25 dienos laiške, adresuotame Liubeko, Kėno ir kitų miestų piliečiams, Gediminas be kitų, kvietė Lietuvon atvykti ir gydytojus. Kiekvienam ketinančiam atvykti buvo garantuojamas laisvas įvažiavimas ir išvykimas, be jokio užmokesčio ar muito, taip pat buvo žadama paskirti žemės "kiekvienam pagal jo padėtį" (16,33). Šis Gedimino laiškas yra ankstyviausias iš iki šiol aptiktų Lietuvos medicinos istorijos šaltinių, užsimenančių apie medikus.

Kito Lietuvos didžiojo kunigaikščio, tuo metu ir Lenkijos karaliaus Jogailos dvare medicinos daktarai dirbo dar XIV a. pabaigoje. 1387 metais Jogaila, atvykęs į Lietuvą jos krikšto reikalais, čia ilgam neužtruko. O ir vėliau, esant įtemptai politinei padėčiai iki pat 1392 metų, kai didžiojo kunigaikščio vainiką gavo Vytautas, Jogaila dažnai ir gana ilgam atvykdavo į Lietuvą. 1387 metų balandžio 28 dieną Jogaila suteikė Skirgailai privilegiją, leidžiančią valdyti Polecką ir daugelį Lietuvos bei Rusijos žemių. Privilegiją surašant, tarp kitų garbingų žmonių, dalyvavo ir "daktaras Sviatloslavas" (17,777). Matyt, tuo metu, minėtas daktaras užėmė gana reikšmingą padėtį Jogailos dvare. 1414-1416 metais Jogailos dvare praktikavo kitas gydytojas "misteris Jokūbas" (33,19). Taigi, matyt, Jogailos dvare buvo nuolat dirbantis medicinos daktaras.

Lietuvos didžiojo kunigaikščio Vytauto valdymo metais 1392-1430 metais šaltiniai mini keletą medicinos daktarų, gydžiusių jį patį ir jo šeimos narius. 1400 metais Teutonų ordino magistras atsiuntė Vytautui savo gydytoją "magistrą Konradą, okulistą" (tuometinėje okulistikoje specializavosi chirurgai - barzdaskučiai). 1426 m. sausio 13 d. laiške Vytautas pranešė Teutonų ordino magis-

traš Pauliui Rusdorfui apie savo žmonos Julijonos ligą: esą ji jau serganti ištisus metus, liga vis stiprėjanti ir ligonė negalinti valgyti. Vytautas girdėjęs, kad vienas gydytojas gyvenąs Torunėje, todėl ir prašąs atsiųsti gerą vidaus ligų gydytoją - „gutten leiparczt von inner sewchen"(15,713-714). Ordino magistras atsiuntė savo gydytoją, magistrą Henriką iš Torunės. 1426 metų vasario 26 dienos laiške Vytautas dėkojo P. Rusdorfui ir rašė: " Vakar, atvykęs į Dubysos pilį radau Jūsų gydytoją magistrą Henriką, kurį Jūs atsiuntėte mano prašomas. Nors ačiū Dievui, mano žmonos sveikata pasitaisė, vis dėl to mes norėtume paminėtą magistrą Henriką pasilikti kuriam laikui pas save"(15,716). Taigi bent jau iki 1426 metų pradžios Vytautas neturėjo asmeninio ar dvaro gydytojo(bent jau pasitikėjimo verto). V.Micelmacheris teigia, jog Vytautui mirštant prie jo buvęs kažkoks gydytojas (33,19). Anot minėto autoriaus, tai galbūt buvęs Vytauto dvaro gydytojas, nes turint galvoje staigią Vytauto mirtį, gydytojas iš kitur nebūtų spėjęs atvykti. Deja, V. Micelmacheris nenurodė kokiais šaltiniais jis rėmėsi. Tuo tarpu neseniai pavyko aptikti šaltinį, galintį paaiškinti ir papildyti minėtą teiginį. 1463 metų gegužės 12 dienos Kazimiero Jogailaičio laiške, adresuotame Ryges miesto burmistrui ir tarėjams , rašoma : " (.....) Mūsų tarnas Andrius Graikas gydytojas, anksčiau tarnavęs mūsų protėviams,dėdėms,Lietuvos didiesiems kunigaikščiams, o dabar mums tarnauja(....)"(22,120). Šis vienas dokumento sakinys labai informatyvus. Galima daryti išvadą, kad minėtas gydytojas Andrius ir buvo tas neįvardintas Vytauto Didžiojo gydytojas, o vėliau ir Didžiųjų kunigaikščių Žygimanto Kęstutaičio(valdė 1432-1440 m.) bei Kazimiero Jogailai-

čia (valdė 1440-1492m.,nuo 1447 m. ir Lenkijos karalius) dvaro gydytojas. Tad, gydytojas Andrius Lietuvos didžiųjų kunigaikščių dvaruose praktikavo daugiau nei 30 metų, ir beabejonės didesnė dalį iš jų Lietuvoje, nes tiek Vytautas, tiek Žygimantas Kęstutaitis, o ir savo valdymo pradžioje Kazimieras Jogailaitis gyveno tik Lietuvoje. Tapęs ir Lenkijos karaliumi Kazimieras taip pat dažnai ir ilgam su dvaru atvykdavo į Lietuvą. 1491-1492 metai su Kazimiero dvaru Lietuvoje buvo"gerbiamas ir įžymusis medicinos daktaras Johanas Liebernandtas"(27,22). 1492 metais išklausęs liūdną žinią apie savo ligą iš gydytojo Jono Zaleckio,mirė Lietuvos didysis kunigaikštis ir Lenkijos karalius Kazimieras (35,39;33,18,19). Vėliau , Lietuvos didžiųjų kunigaikščių dvaruose jau nuolatos dirbo medicinos daktarai. Vien tik XVI a. tokių didžiojo kunigaikščio rūmų gydytojų pavyko suskaičiuoti per dvidešimt, tačiau dėl vietos stokos, o ir dėl to, kad didesnė jų dalis medicinos istorikams yra žinomi, jų čia nevardinsim. Nuo XVI a. nemaža medicinos daktarų dirbo ir žymesniųjų Lietuvos didikų dvaruose bei Vilniaus kapituloje.

Žymiai mažiau duomenų paskelbta apie pirmuosius laisvai praktikuojančius medicinos daktarus Lietuvos miestuose. Gal todėl, kad tokių medicinos daktarų (bent jau XVI a.) buvo maža. Iš Vilniuje dirbusių galima paminėti apie 1582-1590 metais čia gyvenusį Stanislovą Sabiną, nuo 1584 m. Vilniaus vaitą (23,152-153). Daugiau žinių yra apie XVII a. Vilniuje praktikavusius medicinos daktarus: 1610-1640 m. čia dirbo Jokūbas Arnutas(Arnultas), 1629-1641 m. Sebastijonas Spėkievičius, 1634-1663m.- Motiejus Verbek-Letevas (1593-1663), 1650-1684 m.-Povilas Džiurdas Beimas, 1655 m. Abraomas Hersbergeris, 1688-1694 m.Pranciškus Albrechtas Peresas ar Pejeris (28). Visi anksčiau paminėti medicinos daktarai buvo Vilniaus magistrato nariais. 1655 m.Vil-

niuje gyveno medicinos daktarai vokiečiai Mertenas, Jensenas, Andrius Hofmanas, Paulius Meleris(35,40), 1673 m. medicinos daktaras Adalbertas Tilkovskis.

Nemaža medicinos dakterų šiuo laikotarpiu praktikavo ir Kaune: XVI a. trečiame dešimtmetyje Kaune gyveno Paracelso pasekėjas Antonis Šnebergeris. Apie tai Paracelsas rašė savo veikale "Bertheenea" pratarmėje(20). 1545 m. Kaune dirbo gydytojas Jonas(12), 1555 m. daktaras Andrius(12), 1561 m. daktarai Todresas(32,87) ir Mozė Samuelis (12), 1570-1587 m. Rupertas Finkas(12), 1596m. - Georgijus Leobelskis(30,53,140), 1609m - Erazmas Renskis(12), 1625 m. - Jokūbas Smitas(11, 102), 1627 m. - Jokūbas Fabricijus(4), apie 1654-1656 m. - Mikalojus Rurokas(26,102), 1667 m. -Martynas Vulfevičius (29,470), 1696-1723 m.- Rudolfas Augustas Litijus (30,159-161).

Lietuvos metrikoje minimas 1558 m. Kražiuose gyvenęs klebonas ir medicinos daktaras Petras(6,243). 1561 m.Virbalyje taip pat praktikavo medicinos daktaras(29,111). Kita žinia apie Virbalyje dirbusį medicinos daktarą yra iš XVIII a. Čia 1768-1770 m. sėkmingai dirbo medicinos daktaras Henrikas Knefas(3, l.106, 128). Spėjama, kad Solomonas Kalveris(Kalvjėris), žydų tautybės medicinos daktaras, buvęs Ivano IV (Rūsčioje) gydytojas apsigyvene Kalvarijoje(XVI a.II pus.) (17,930).

Biržuose 1621 m.šaltiniuose minimas medicinos daktaras Matas, 1662 m.- medicinos daktaras Jokūbas, 1707-1714 m. Biržų kunigaikštystės daktaras Jonas Rokovas(13).

Duomenis apie pirmuosius medicinos daktarus Kėdainiuose pavyko aptikti XVIIa.pirmos pusės šaltiniuose. 1629-1642 m. čia praktikavo Jokūbas Fabricijus(7), prieš tai dirbęs Kaune, 1641-1650 m.- medicinos daktaras Adomas Freitagas(~~yra~~ išlikusi antkapinė A.Freitago lenta Kėdainių liuteronų bažnyčioje),

1649 - 1665 m.- Jonas Majus(9; 1,1.50), 1666-1695 m.-Jonas Rozenas (10;8,1.8), XVII a. pabaigoje -1710 m. iš Tilžės kilęs Fridrichas Kameinis(~~yra~~ išlikęs antkapis Kėdainių liuteronų bažnyčios šventoriuje.

Nuo XVII a. vidurio minimi medicinos daktarai ir Klaipėdos mieste: 1663-1685 m. šia dirbo medicinos daktaras Valentinas Dipelijus ar Tipelijus, 1665m. - Motiejus Stadlenderis, 1667m. - Jokūbas Damutas chemikas ir medikas praktikas, 1723 m. - Štadfizikas Lic. Tomas, 1726 m.- Gusovijus, 1735 m.- krašto medicinos daktaras Mosengelis, 1737 m.- Jokūbas Eregotas Hevelkas, 1783-1800 m.-Karlas Fridrichas Tiefenbachas, 1783 m.- apskrities gydytojas daktaras Cizemeris, 1794 m.- Jonas Fridrichas Morgenas ir kt.(25,125,210,316-317).

Vėliau,XVIII a.Lietuvoje, miestų,kuriuose būta medicinos daktarų, geografija pamažu plėtėsi- medicinos daktarai minimi: 1759 m.-Priekulėje(34), 1777 m.-Šiauliuose(14), 1782 m.-Jiezne (5), 1784 m.-Ukmergėje (4), 1222 m.- Šilutėje .

Plačiau medicinos daktarai po Lietuvos miestus pasklido tik Vilniaus Universitete pradėjus dėstyti medicinos mokslus . Nuo tada atvykėlius medikus palaipsniui ėmė pakeisti lietuviai gydytojai- medicinos daktarai.

ŠPITOLĖS

PIRMOSIOS LIGONINĖS IR JŲ RAIDA FEODALINĖJE LIETUVOJE

Med. m. kand. J. LELIS.

Medicinos pagalbos pobūdis priklauso ne tiktai nuo atitinkamo laikotarpio medicinos mokslo lygio, bet taip pat ir nuo vyraujančių to meto visuomeninių-politinių santykių. XVI, o ypač XVII—XVIII amžiuje Lietuvoje buvo būdingas vykdomosios valdžios silpnumas ir feodalų, šlėktų viešpatavimas, teisingiau sakant, savivaliavimas. Žiauriai eksploatuojami valstiečiai ir miestiečiai, sudarantieji didžiulę krašto gyventojų dalį, neturėjo jokų politinių teisių ir net nebuvo laikomi piliečiais. Jie savo darbu palaikė feodalų materialinę gerovę. Atskiri magnatai, užgrobę didžiulius krašto turtus, turėdami daug baudžiauninkų ir savo asmeniškas karines pajėgas, galėjo nebaudžiami visaip savivaliauti, žmogų sužeisti, užmušti, plėšti, naikinti svetimą turtą, nepaisydami teismo organų. Tai ypač tapo būdinga nuo XVII amžiaus antrosios pusės, kada labiausiai pasireiškė gilus politinis, ekonominis ir kultūrinis krašto smukimas. Šiuo laikotarpiu didelę įtaką krašto gyvenime turėjo dvasininkija, kilusi iš šlėktų ir glaudžiai su jais susijusi. Dvasininkija buvo užvaldžiusi mokyklas, kuriose skiepijo religinį fanatizmą ir griežtai priešinosi gamtos mokslų dėstymui. Dvasininkija smarkiai kišdavosi taip pat į medicinos reikalus. Jeigu dar XVI amžiuje jungtinėje Lenkijos—Lietuvos valstybėje vaisingai dirbo genialus mokslininkas Mikalojus Kopernikas, tai XVII—XVIII amžiuje, vis didėjant šlėktų savivaliavimui ir anarchijai, šioje valstybėje visiškai užviešpatauja grubi jėga, netolerancija ir tamsybė.

Tokiomis sąlygomis špitolių, t. y. ligoninių-prieglaudų, atsiradimą ir veiklą Lietuvoje tenka laikyti progresyviu ir dėmesio vertu reiškiniu.

Iki XVI amžiaus Lietuvoje nebuvo ne tik ligoninių, bet ir sėsliai gyvenančių gydytojų, baigusių aukštąjį medicinos mokslą. Atidarytoje 1579 m. Vilniaus Akademijoje medicina dėl jėzuitų kaltės nebuvo dėstoma beveik 200 metų. Tai padarė didelę žalą krašto kultūros ir sveikatos apsaugos vystymuisi. Esamos žinios apie XVI—XVIII amžiaus gydytojus rodo, kad jie paprastai buvo svetimšaliai, magnatų arba aukštųjų dvasininkų apmokami ir tiktai juos aptarnaudavo. Gydytojai gyvendavo magnatų dvaruose arba Vilniuje ir liaudžiai buvo neprieinami.

Pirmoji ligoninė Lietuvoje buvo įsteigta Vilniuje 1518 m. (kitais duomenimis — 1514 m.). Jos įsteigėjas buvo medicinos daktaras ir kartu kanauninkas Martynas iš Dušnikų (Dušnickis). Jis savo ir surinktomis lėšomis pastatė dabartinės Gedimino aikštės pietinėje pusėje namukus, kuriuose atidarė dešimties lovų ligoninę. Ligoninė vadinosi šv. Jono (vėliau — Marijos Magdalenos) špitolė. Ji turėjo savo vaistinę, virtuvę, koplyčią ir patalpas aptarnaujančiam personalui.

Ligoninė buvo išlaikoma iš aukų, kurias suaukodavo arba užrašydavo įvairūs asmenys. Pvz., 1519 m. šiai ligoninei buvo užrašyta Budviškių dvaro laukų ir daržų derliaus dešimtoji dalis, 1520 m.— keturios bačkos (1 bačka = =407 litrai) grūdų ir nupenėtas paršas, «kasmet ir amžinai» iš Ašmenos dvaro 1522 m.— 10 bačkų grūdų iš Dvariškių dvaro — 10 palčių lašinių ir t. t.

Pirmosios ligoninės-špitolės įsteigimą Lietuvoje tenka laikyti žymiu įvykiu mūsų krašto medicinos istorijoje. Špitolėmis naudodavosi tiktai beturčiai, seniai, invalidai ir ligoniai. Todėl pats ligoninės įsteigimo faktas gražiai apibūdina jo įsteigėją Martyną Dušnickį. Negausios žinios apie jį rodo, kad jis buvo baigęs aukštąjį medicinos mokslą, greičiausiai Krokuvoje, ir iki pat mirties labai rūpinosi savo įsteigta špitole, buvo karšto būdo, begindamas špitolės reikalus iškoliojo vieną kanauninką, už tai kapitula jį nubaudė, paskirdama atgailą ir piniginę 3 kapų grašių baudą. Dušnickis mirė 1527 metais, palikdamas visą turtą savo įsteigtai špitolei.

Pirmosios špitolės Vilniuje įsteigimas buvo pavyzdžiu atidaryti daugiau panašių įstaigų. 1519 m. atidaryta 12 lovų špitolė Kaune, 1536 m. atidaryta vadinama šv. Trejybės 70 lovų špitolė Vilniuje, 1560 m.— šv. Spaso špitolė Vilniuje, 1635 m.— špitolė psichiniams ligoniams Vilniuje, 1676 m.— špitolė nusigyvenusioms šlėktoms Kaune, 1709 m.— šv. Roko špitolė Vilniuje, 1723 m—. šv. Jokūbo špitolė Vilniuje, 1744 m.— 150 lovų Gailestingųjų seserų, vėliau vadinama Savičiaus špitolė ir kitos.

Ligonines-špitoles paprastai įsteigdavo koks nors turtingas fundatorius, užrašydamas pakankamą sumą namams ir reikalingam inventoriui įsigyti. Kiti gyventojai prisidėdavo smulkesnėmis aukomis. Nevisada fundatoriai vadovaudavosi kilniais motyvais. Ligoniai paprastai būdavo įpareigojami «amžinai» melstis už fundatorius. Fundatorių tarpe buvo šviesių ir kilnių asmenybių. Iš tokių, be jau minėto pirmosios špitolės įsteigėjo Martyno Dušnickio, tenka paminėti Joną Jarolavičių, šv. Roko špitolės įsteigėją. Šis pilietis, kilęs iš Šiaulių ekonomijos, pardavė visą savo nekilnojamąjį ir kilnojamąjį turtą, pirko Vilniuje Pilies aikštės rajone žemės sklypą ir 1705 m. ėmė statyti namus špitolei. Statyba buvo baigta 1709 m. Jarolavičius atidarė 40 lovų špitolę ir pats rinkdavo gatvėse vargšus bei ligonius, patalpindamas juos į savo špitolę. Atėjo 1710 metai, metai baisaus bado ir katastrofiškos maro epidemijos, nuo kurios Vilniaus gatvėse, namuose ir aikštėse

[1] *Kurczewski J.*, Kosciół zamkowy czyli katedra Wileńska, Część I, Wilno, 1906.

mirdavo tūkstančiai žmonių. Jarolavičius pats rinko ligonius gatvėse, vežė į savo ir kitas špitoles, slaugė ir gydė, kaip mokėjo, laidojo pūvančius gatvėse ir namuose lavonus. Jarolavičius ir jo 7 padėjėjai, vykdydami kilnias medicinos darbuotojų pareigas, užsikrėtė maru ir 1710 m. mirė.

XVI—XVIII a. špitolės labai skyrėsi nuo šių dienų ligoninių, todėl kyla klausimas, ar galima senovės špitoles lyginti su ligoninėmis. Feodalinės Lietuvos špitolių veiklos analizė rodo, kad jos, bent XVII—XVIII a., vadovaujamos paprastai ne medikų, bet dvasininkų, labiau buvo panašios į vargšų prieglaudas, negu į ligonines, atlikdamos dažnai tokias funkcijas, kurios nieko bendro neturėjo su pagrindiniu ligoninių uždaviniu — gydymu. Aprašydami šias įstaigas, ypač XVII—XVIII a., mes sąmoningai vartojame terminą «špitolė», o ne «ligoninė». Tačiau negalima griežtai skirti feodalinės Lietuvos špitolių nuo ligoninių jau vien dėl to, kad iš špitolių miestuose išsivystė šių dienų ligoninės. Pirmosios špitolės vadovai, Martynas Dušnickis ir vėliau Valentinas iš Pilzeno, buvo medicinos daktarai. Špitolė turėjo savo vaistinę. Tiesa, vėliau smunkant kraštui, menkėjo ir špitolės. Tačiau 1690 m. Žemaičių vyskupo Kazimiero Paco išleistame patvarkymų rinkinyje aiškiai nurodoma, kad į špitoles turi būti priimami tiktai ligoniai, invalidai, seniai, kad valkatos ir sveikieji turi būti iš jų pašalinti, kad iš špitolės lėšų turi būti apsirūpinama vaistais. Žinoma, kad XVIII a. šv. Roko špitolėje dirbo 2 felčeriai, kad joje iš 5 palatų 2 buvo užimtos sergančiųjų «prancūziška liga». Be špitolių XVI—XVIII a. nebuvo kitų įstaigų, panašių į ligonines. Tuo būdu XVI—XVIII a. špitolė buvo ne kas kita, kaip anų laikų ligoninė.

Analizuojant špitolių veiklą, galima pastebėti kai kuriuos visoms joms būdingus bruožus. Į jas patekdavo visiški beturčiai ligoniai, invalidai, seneliai. Mokesčio už buvimą jose neimdavo, išskyrus retus atvejus, kada, pvz., į psichinių ligonių špitolę patekdavo ligonis iš turtingesniųjų sluoksnių. Valstybė špitolių išlaikymu beveik visiškai nesirūpindavo. Tiesa, XVI a. pradžioje Žygimantas I paskyrė sklypą Vilniuje pirmajai špitolei. Tas pats Žygimantas pavedė Vilniaus pilies ūkvedžiui (horodničiui) U. Hozijui pastatyti 70-ties lovų šv. Trejybės špitolę ir užrašė jai privilegiją — rinkti špitolės naudai mokestį iš gyventojų už naudojimąsi vieninteliu Vilniuje tiltu per Nėrį. Kad nebūtų konkurencijos, privilegija «amžinai» uždraudė bet kam statyti per Nėrį kitą tiltą. Ši privilegija buvo pelninga. Pvz., špitolė gavo iš tilto pajamų: 1639 m.— 1763 kapas grašių, 1740 m.— 6000 auksinų. Tai didelės anais laikais sumos. Špitolė naudojosi minėta privilegija kelis šimtus metų. 1795 m. špitolių komisijos protokoluose (LTSR VRM Centr. Archyvas) yra pažymėta, kad tais metais šv. Trejybės bažnyčios ir špitolės klebonas Počobutas paskelbė tilto nuomos varžytynes. Ši privilegija, be abejo, buvo sunki našta gyventojams. Yra išlikęs toks skundas Vilniaus pilies teismui: «Jo malonybė kunigas Silvestras Lenskis, karališkosios malonybės patronuojamos šventos Trejybės bažnyčios klebonas ir špitolės prižiūrėtojas, skundėsi ir nuskriaustas papasakojo drauge su provizorium apie tai, kad šiais 1652 m. sausio mėn. 19 ir 22 dienomis Vilniaus žvejai. . . — savo darbu ir

apsukrumu padarė pati kelią (ir keltą) tokį, kad ne tik pėsčiam, bet ir su vežimu galima visaip važiuoti... ypač didelei tilto ir špitolės žalai (klebonas) — sutikęs keletą žvejų įspėjo mandagiai, kaip kunigas, kad, darydami žalą tilto pajamoms, kurios eina vargšams išlaikyti, netiestų naujų kelių, nes tai daroma prieš jo malonybės karalių privilegijas, kuriomis j. m. karaliai draudžia turto netekimo bausme visiems luomams statyti per Nėrį bet kokius tiltus, keltus, lieptus. Tada tie žvejai pakėlė riksmą, po to iš įvairių namų išpuolė iki 100 žmonių su lazdomis, kartimis, kirviais, kastuvais, nepadoriais žodžiais ėmė niekinti jį, neatsižvelgiant į jo kunigišką luomą ir lazdomis, kartimis jo paties ir tiltininko vos neužmušė».[1]

Visiškai nežymiai prisidėdavo prie špitolių išlaikymo miestų magistratai. Pvz., 1665 m. Vilniaus magistratas nustatė, kad konfiskuoti iš perpardavinėtojų maisto produktai turi būti atiduodami špitolių naudai[2]. Vėliau, susilnėjus vykdomajai valdžiai, špitolės beveik nieko iš valdžios organų negaudavo, ir vienintelis jų pajamų šaltinis liko atskirų asmenų aukos ir stambesni užrašymai testamentais. Be smulkių aukų pinigais arba maisto produktais, špitolėms būdavo užrašomos testamentu stambios pinigų sumos, žemės sklypai arba namai miestuose, dvarai ir palivarkai. Špitolės paprastai skolindavo pinigus iš procentų, išnuomodavo namus, sklypus ir tokiu būdu gaudavo nemaža pajamų ligoniams išlaikyti. Pvz., Gailestingųjų seserų ligoninei-špitolei 1744 metais Gonsevskis užrašė 10 000 auksinų — didžiulę anais laikais sumą. Be to, tiek pat buvo surinkta iš gyventojų. 1758 m. ši špitolė turėjo jau 2 palivarkus netoli Vilniaus — Juozėnus ir Beluknus. XIX a. pradžioje ši špitolė gavo dovaną — visą Mendziržecko seniūniją Trakų apskrityje, su 94 sodybomis ir 510 baudžiaunininkų[3]. Kiek vėliau Sestžencevičius užrašė šiai špitolei dar 2 palivarkus su 48 baudžiauninkų šeimomis Nemenčinės ir Pabradės parapijose, mūrinius namus Vilniuje ir 100 000 auksinų pinigais. Špitolė psichiniams ligoniams turėjo dvarą Žaliųjų ežerų rajone, Spaso špitolė XVIII a. pradžioje, kaip matyti iš jos pajamų knygų, turėjo keletą namų ir sklypų Vilniuje, viešąją pirtį ir pan. Tuo būdu špitolės buvo, bendrai imant, neblogai aprūpintos.

Nežiūrint to, ligoniai ir seniai špitolėse bent XVII—XVIII amžiais buvo išlaikomi labai blogai. Pvz., palyginti gerai pradžioje aprūpinta fondais Vilniaus pirmoji Marijos Magdalenos špitolė, XVII a. visiškai nuskurdo. 1627 metais, t. y. praėjus daugiau kaip šimtui metų nuo atidarymo, šioje špitolėje tebuvo tik 10 vietų. Patalpos visiškai apleistos, maistui ligoniai gaudavo po 3 grašius per savaitę. Kapitulos akte užrašyta, kad ligoniai su ašaromis skundėsi dėl skriaudų. 1631 m. šioje špitolėje buvo 12 vargšų, kurie revizoriams skundėsi bloga priežiūra, ankštumu, nuolatiniu gaisro pavojumi dėl patalpų neremontavimo. Špitolės klebonas teisinosi lėšų stoka. Jis pasiūlė

[1] Lietuvos TSR istorijos šaltiniai, I tomas, Vilnius, 1955 m.

[2] Ten pat.

[3] Dzieje Dobroczynności, Wilno, 1820, «Nadanie starostw Międzyrzeckiego i Żoselskiego...»

komisijai perkelti špitolę į namus, slovinčius prie Vilnelės, kur ligoniai galėsią skalbtis upelyje rūbus ir augintis greta esančiame darže daržovių.

Špitolės nuskurdo dėl to, kad jas užvaldę dvasininkai žymią dalį pajamų, skirtų ligoniams ir invalidams išlaikyti, pasisavindavo. Pvz., 1740 m. Marijos Magdalenos špitolė turėjusi 731 auksiną pajamų; iš jų 340 auksinų ėjo klebono naudai ir tik 391 auksinas liko špitolės reikalams. Spaso špitolės pajamų ir išlaidų analizė rodo, kad, pvz., 1700 m. ši špitolė turėjo iš viso 874 auksinus 17 grašių pajamų. Iš šios sumos ligonėms senutėms (išlaidų knygoje jos vadinamos «bobomis») išlaikyti išleista tiktai 99 auks. 25 grašiai, tuo tarpu kai dvasininkai pasisavino, kaip motyvuojama išlaidų knygoje, «pagal senus papročius» apie 200 auksinų, o kažkokiems dviems «kilmingiems ponams,» burmistrui sutikus, duota išmaldos 125 auksinai. 1708 m. kapitula pagrasino šv. Juozapo ir Nikodemo špitolės Vilniuje klebonui išmesianti jį iš vietos, jei nesiliausiąs skriaudęs ligonius. Tačiau ir patys kapitulos nariai bei vyskupai grobė špitolių turtus. Štai Vilniaus kapitulos 1779 m. aktuose nurodyta, kad aukščiau minėtos šv. Juozapo ir Nikodemo špitolės vargšai gyvena iš «dievo apvaizdos» t. y. iš išmaldų, o užėmę šiai špitolei priklausančius namus kapitulos nariai ir Žemaitijos vyskupas Giedraitis jau keli metai nemoka nuomos špitolei po 210 auksinų kasmet. Marijos Magdalenos špitolei kapitula nemokanti procentų kasmet po 396 auksinus nuo paskolinto kapitalo. Ypač pasižymėjo špitolių fondų grobstymu Vilniaus vyskupas Masalskis. Net Vilniaus kapitula savo 1792 m. aktuose konstatavo, kad Masalskis pasisavinęs daugiau kaip 20 000 auksinų priklausančių daugiausia špitolėms, pirmiausia šv. Roko špitolei. Yra žinoma, kad šis magnatas pralošė kortomis stambias Edukacinės Komisijos sumas[1].

Tenka nurodyti, kad katalikų dvasininkija nuo Tridento susirinkimo (1545—1563 m.), siekdama labiau pasipriešinti reformacijai, be kitų priemonių, ėmė labiau kištis į špitolių reikalus ir pagaliau beveik visiškai šias įstaigas paėmė į savo rankas. XVII—XVIII amžiais vyskupai ir kapitula buvo jau vieninteliais špitolių ir visų sveikatos reikalų šeimininkais. Vilniaus kapitulos aktuose dažnai minimos jos narių atliktos špitolių revizijos. Pvz., 1766 m. spalio 29 d. kapitula «pagal senus papročius» — tai mėgiamas motyvas kištis į špitolių reikalus ir savintis jų fondus — paskiria savo narius patikrinti Vilniaus špitolių sąskaitas ir ligonių būklę. Tokie patikrinimai buvo organizuojami dažnai. Minimos špitolių revizijos 1625, 1627, 1631, 1733, 1739 ir kt. metais. Vadinamojoje 1672 m. špitolių konstitucijoje užrašyta: «Špitolės jokių mokesčių, činšų ir t. t. nei valstybei, nei kam nors kitam nemoka; špitolė priklauso tiktai klebonui ir be jo žinios niekas negali ką nors daryti, arba sau leisti»[2]. Ta pati mintis yra pakartota Žemaitijos vyskupo Kazimiero Paco laiške, išleistame 1690 m. (De cura et administratione hospitalium). Špitolės klebono vieta buvo gana pelninga. Iš esmės tai buvo

[1] *Костомаров Н. И.*, Последние годы Речи-посполитой. С. Петербург, 1870 г.

[2] *Męczkowski W.*, Szpitale dawnej Rzeczypospolitej w uchwałach synodów polskich. Poznan. 1936.

beneficium. Klebonai kartais net negyvendavo mieste, kuriame buvo jo špitolė. Nebuvo jokių taisyklių, nustatančių, kuri dalis pajamų iš špitolės fondų priklauso ligoniams, ir kuri dalis klebonui. Kaip sako Menčkovskis, «viskas buvo palikta klebonų nuožiūrai ir sąžinei». Jau matėme, kaip praktiškai pasireiškė ši klebonų nuožiūra špitolių fondų atžvilgiu. Špitolių fondai tapo dvasininkų turtėjimo šaltiniu. Todėl suprantama, kodėl atsiradusios XVI a. pradžioje ligoninės-špitolės ne tiktai nesivystė, bet XVII—XVIII a. nusmuko ligi elgetynų lygio.

Tą patį galima pasakyti apie špitolių medicininį aptarnavimą. Jeigu pirmosios špitolės įsteigėjas ir vadovas Martynas Dušnickis ir vėliau Valentinas iš Pilzeno buvo medicinos daktarai, rūpinosi ligonių gydymu, špitolė turėjo vaistinę, tai vėliau, špitolių vadovais buvo skiriami dvasininkai, be medicininio išsilavinimo, kurie beveik visiškai nekreipė dėmesio į gydymą. Todėl XVIII a. tik kai kuriose špitolėse, pvz., šv. Roko, buvo felčeris, o kitose, pvz., Spaso, ne tik nuolatinio, bet ir retkarčiais ateinančio gydytojo ir felčerio, kaip matyti iš išlaidų knygų, nebuvo. Dvasininkija nekreipė dėmesio į mediciną ir kovai su ligomis labiau mėgo taikyti įvairias religines apeigas, kurios dažniausiai tik padėdavo ligoms plisti. Pvz., Vilniaus vyskupas Benediktas Vaina (1600—1615) maro epidemijos metu surengė iškilmingą minios procesiją į Trakus ir atgal. Panašiai elgėsi Žemaitijos vyskupijos valdytojas Gintyla XIX a. Vyskupas Bžostovskis 1710 m. savo ganytojiškame laiške įpareigojo klebonus išegzaminuoti akušeres, ar žino jos religines apeigas ir jokiai priėmėjai neleisti atlikti akušerės darbo, jei ji nėra klebono patikrinta ir instruktuota. Griežtai buvo draudžiama leisti žydėms akušerėms priimti gimdymus, grasinant neleisti tokių gimdyvių laidoti bažnytiškai, jei jos dėl gimdymo žūtų[1]. Savo išleistose knygose dvasininkija nuolat kartojo, kad liga tai gerų ar piktų dvasių padaras. Jau vienoje iš pirmųjų lietuviškų knygų, Bretkūno «Postilla», 1591 m. autorius rašo, kad «liga randasi iš paties pono dievo korojimo», kad «visi kampai pilni yra velnių arba piktų dvasių, tykančių žmonių, idant jiems iškada padaryti, bei ant kūno bei ant dušios». Susirgus, autorius nepataria ieškoti pagalbos «nuog žynių alba žolenykų», nes tik dievas galįs «be žolių, be barbierystės visokias ligas pravaryti». Kun. Klimavičius savo 1769 m. išleistoje knygoje («Pavinastės krikščioniškos arba katechizmas ir t. t., per storonę kunigo Kazimiero Klimavičiaus džiakono Alsėdžių, klebono Laižuvos surašytas ir drukan jo vlasnu kaštu paduotas metuose 1769») statomas klausimas: «kokią macę ir skutkus tur vanduo šventas?». Autorius čia pat atsako: «ligas iš piktybės antmestas ir dvasią nečystą atgena... Antkryčius nuog šetono antmestus naikina. Burtus, zabobonus, žavetystes ruinavoja. Namus ir vietas sužavėtas pataiso.

[1] «volumus nulli foeminae licere, sub poena excommunicationis, munus exercere obstetricis, nisi a parocho aprobata fuerit et bene instructa... Longe magis prohibemus... ne Judaeae foeminae ad obstetricandum admetantur sub simile excommunicatione et privatione sepulturae ecclesiae talium parentium si ex partu decesserint» KURCZEWSKI J. Biskupstwo Wilenskie. Wilno. 1912.

peles, žiurkes ir kitas biaurybes iš piktybės antmestas iš namų ir kitų vietų... per krapijimą vandeniu šventu išgena ir išnaikina». Todėl aišku, kodėl dvasininkai stengėsi iš špitolių išgyvendinti mediciną, ir tai jiems XVII—XVIII amžiuje beveik visiškai pavyko. Dvasininkai stengėsi panaudoti špitoles kovai su ateizmu ir su reformacija. Špitolės dažnai būdavo nuturtintųjų dvasinio prievartavimo priemonė. Pvz., Žemaitijos sinodas 1725 m. nurodo, kad vargšus, invalidus, elgetaujančius parapijose, reikia sulaikyti ir apklausinėti, ar jie moka tikėjimo tiesų. Jeigu nemoka, tai reikia tokius patalpinti į špitoles ir tol laikyti su sargyba, kol jie visko neišmoks[1]. Tuo pačiu nutarimu nustatomos vidaus tvarkos taisyklės. Tarp kita ko, ligoniai, seniai ir invalidai įpareigojami nuolat melstis, eiti išpažinties, giedoti taisyklėmis nustatytas giesmes. 1720 m., rytinių provincijų sinodo nutarimu, špitolių vizitatoriai įpareigojami išaiškinti, «ar nėra špitolėse kokios nors moteriškės, kuri (gink dieve) būtų pastebėta užsiimanti burtais, kerėjimais, arba kitokiomis nuodėmėmis»[2]. Žemaitijos vyskupo Kazimiero Paco 1690 m. nurodymuose sakoma, kad vyrai ir moterys špitolėse būtų laikomi atskiruose kambariuose ir reikia prižiūrėti, kad jie kartu nesimaišytų. Jei kas suserga užkrečiama liga, turi būti patalpintas atskirai. Iš aukų ir jų procentų turi būti aprūpinti ligoniai valgiu, rūbais, guoliu ir vaistais[3]. 1752 m. Žemaitijos sinodas, pakartodamas aukščiau minėtas taisykles, prideda, kad ligoniai turi elgtis ramiai, nesivaidyti. Ligoniams draudžiama pardavinėti gaunamą duoną ir už tuos pinigus pirktis degtinę.

Špitolės buvo steigiamos pagal religinį principą. Žinoma, kad, XVI a. paplitus reformacijai, reformatai steigė savo atskiras špitoles. Jų steigėjai buvo feodalai, priėmę reformaciją. Yra išlikę žinių apie reformatų špitoles, įsteigtas magnato Eustafijaus Valavičiaus. Viena tokių špitolių buvo įsteigta Vilniuje, skersgatvyje, einančiame nuo Bernardinų bažnyčios į Pilies (dabartinę Gorkio) gatvę. Stepono Batoro 1582 m. patvirtintame dokumente Valavičius rašė: «Jeigu man arba mano giminaičiams ir tarnams viešpats dievas užleis ligą arba neturtą, tada į šią špitolę turi būti laisvai priimami»[4]. Yra išlikusios šio magnato 1583 m. išleistos taisyklės apie špitolę, esančią Naujamiesčio dvare, Upytės paviete. Taisyklėse nurodoma, kad kas iš baudžiauninkų neina į bažnyčią, turi sumokėti grašį pabaudos špitolės naudai; už nenuėjimą į bažnyčią antrą kartą — du grašius pabaudos. Jeigu ir trečią kartą nenueis į bažnyčią, tada turi sumokėti didelę pabaudą — 4 grašius špitolei ir, be to, toks baudžiauninkas turi būti įrakintas į trinką ir laikomas prie bažnyčios, kol nesumokės baudos.

Taisyklės nustato, kad į špitolę gali būti priimami tiktai pasenę arba susirgę baudžiauninkai vyrai ir moterys. Špitolėse ligoniams ir seniams turi

---

[1] *Męczkowski W.*, Szpitale dawnej Rzeczypospolitej w uchwałach synódow polskich. Poznań, 1936.

[2] Ten pat.

[3] Collectanea constitutionum synodium dioecesis Samogitiensis, Vilnae, 1690.

[4] Monumenta reformationis Polonicae et Lithuanicae, Wilno, 1925.

būti duodamas maistas (duona, mėsa, o pasninko dienomis — silkė, kanapių pienas, aliejus ir kt.); gėrimai (gira), o sekmadieniais — alaus po kvortą kiekvienam; drabužiai («vienam asmeniui — pusę kapos grašių kailiniams dviems žiemoms ir sermėgą metams už dvidešimt grašių»). Kurą špitolei taip pat turi parūpinti baudžiauninkai — po vežimą malkų nuo valako žemės. Špitolei išskiriamas daržas, kad ligoniai patys augintųsi daržoves[1]. Tuo būdu išlaidas špitolei išlaikyti šis feodalas uždėjo pirmiausia baudžiauninkams pabaudų ir prievolių forma.

Jeigu XVI amžiuje valstybė šiek tiek padėdavo špitoles išlaikyti, tai XVII—XVIII amžiuje anarchijos draskoma jungtinė Lenkijos—Lietuvos valstybė beveik visiškai nesikišo ne tik į špitolių, bet ir iš viso į gyventojų sveikatos apsaugos reikalus. Reti seimų nutarimai šiais klausimais pasilikdavo tik popieriuje. Pvz., 1707 m. seimas priėmė visiškai nerealų nutarimą, nurodantį, kad kiekviena špitolė turėtų gydytoją, felčerį ir vaistinę. 1775 m. seimas įsteigė vadinamąją «špitolių komisiją», kuriai buvo pavesta špitolių ir jų fondų priežiūra. Į Lietuvos špitolių komisiją įėjo 22 asmenys iš dvasiškių ir šlėktų sluoksnių. Komisijos pirmininku buvo jau minėtas vyskupas Masalskis. Komisija pagal nustatytą instrukciją turėjo išaiškinti ir sutvarkyti špitolių fondus, paruošti projektą atidaryti kiekvienoje vaivadijoje centrinę špitolę — ligoninę. Neturtingi ligoniai turėjo būti priimami gydyti nemokamai, pagal klebono arba šlėktų išduotą pažymėjimą. Visi kiti, išskyrus nėščias moteris ir pamestinukus, už gydymą turėjo mokėti. Kiekvienoje ligoninėje turėjo būti prityrę gydytojai ir felčeriai. Apmokyti tokiose ligoninėse felčeriai ir akušerės turėjo būti siunčiami į miestus ir kaimus nuolatiniam darbui. Kaip matome, špitolių komisijos instrukcija, aplamai, buvo nebloga. Tačiau pati komisija, susidedanti iš žmonių, nesuprantančių medicinos reikalų ir nemėgstančių darbo, nieko gero nenuveikė ir faktiškai rūpinosi tiktai špitolių fondų grobstymu. Ypač, kaip minėjome, tuo pasižymėjo komisijos pirmininkas vyskupas Masalskis.

1791 m. seimas įsteigė vadinamąją «policijos komisiją», kuriai, be kitų pareigų, pavedė prižiūrėti visuomenines įstaigas, tarnaujančias viešajai naudai, sveikatai ir pasilinksminimams, kaip antai: pirtis, ligonines, smukles, traktierius ir pan. 1792 m. ši komisija išleido instrukciją įsteigtai tais metais Vilniuje vadinamajai «špitolių deputacijai». Pagal šią instrukciją, «špitolių deputacija» turi tvarkyti ir prižiūrėti špitoles, išaiškinti nuslėptus bei ginčytinus špitolių fondus, reikalui esant iškelti bylą teisme.

Įdomu pažymėti, kad valdžia ir tada jokių lėšų špitolėms išlaikyti neskyrė, o tik rekomendavo iškabinti bažnyčiose rinkliavų dėžutes ir organizuoti lėšų rinkimą iš gyventojų špitolių naudai. Špitolių deputacija buvo įpareigota pateikti savo veiklos ataskaitą ir protokoluoti savo posėdžius. «Deputacijos» protokolai yra išlikę LTSR VRM Centriniame archyve.

Kaip matyti iš špitolių deputacijos 1792 m. balandžio 20 d. ataskaitos apie jos veiklą, deputacija surinko žinias apie špitolių fondus, pažymėdama,

[1] Monumenta reformationis Polonicae et Lithuanicae, Wilno, 1925.

kad špitolių pajamų apskaita labai supainiota, o kai kurie špitolių klebonai visiškai nesiskaito su deputacija ir nepristato ataskaitų apie špitoles. Deputacija surinko iš Vilniaus gatvių senius ir ligotus «gulinčius prie mūrų» ir patalpino juos į Vilniaus špitoles. Yra užsilikęs tokių ligonių vardinis sąrašas, jų tarpe minima keletas kaltūnuotų. Špitolių deputacijos valdininkas, vadinamas intendantu, turėdavo sistemingai lankyti špitoles ir pats arba daktaro, felčerio ar klebono padedamas surašyti špitolės inventorių, nurodyti, ko trūksta. Pirmo atsilankymo metu intendantas turėjo nurodyti, kada ligoniai turi keltis, praustis, kada ir kokias maldas kalbėti, kada rūbus ir baltinius keisti, kada ilsėtis, žaisti ir pan. Jis turėjo ištirti, ar felčeriai daro kasdieninę apžiūrą, ar staiga susirgus buvo iškviestas daktaras arba felčeris. Špitolių deputacijos 1792 m. protokoluose yra išlikęs sąrašas 20-ties Vilniaus špitolių, jų tarpe šv. Jokūbo (dabartinė klinikinė I Tarybinė ligoninė) ir Gailestingųjų seserų špitolė (dabartinis Odos ligų stacionaras, Bokšto g. Nr. 6).

XVIII a. pabaigoje Lietuvos kultūrinis gyvenimas pradeda kiek atgyti. Uždarius 1773 m. jėzuitų ordiną, kuris apie 200 metų slopino krašto kultūrinį vystymąsi, Vilniaus aukštojoje mokykloje nuo 1775 m. jau dirbo medikas profesorius Renje (Regnier), vėliau prof. Briote (Briotet). 1781 m. šioje aukštojoje mokykloje oficialiai atidaromas medicinos skyrius, kuriame dirbo jau 4 profesoriai, jų tarpe žymus to laiko mokslininkas Bizio ir drąsus eksperimentatorius Žiliberas.

Medicinos skyriaus (fakulteto) ir vėliau 1805 m. pabaigoj Medicinos draugijos Vilniuje įsteigimas turėjo didžiulės teigiamos įtakos krašto sveikatos apsaugos ir ligoninių vystymuisi.

XVIII a. pabaigoje — 1795 m. Lietuvos gyvenime įvyko taip pat labai svarbūs politiniai įvykiai. Atsilikusi, anarchiška, feodalinė Lenkijos—Lietuvos valstybė buvo padalinta tarp kaimyninių valstybių. Tai nebuvo nelauktas įvykis: ši valstybė jau seniai gyvavo tik iš inercijos. Lietuva atiteko politiškai ir ekonomiškai labiau išsivysčiusiai Rusijai. Šis faktas turėjo lietuvių tautai tam tikros progresyvios reikšmės. Lietuva sparčiau ėmė vystytis ekonomiškai ir kultūriškai.

Nuo XVIII a. pabaigos ir ypač nuo XIX a. pradžios žymiai sparčiau ėmė vystytis ir ligoninės Lietuvoje. Vykdomosios valdžios organai ėmė griežčiau kontroliuoti ligoninių — špitolių veiklą. Kaip matyti iš špitolių komisijos 1795 m. kovo 3 d. protokolo, kariniai valdžios organai pripažino ją ir patvirtino. Špitolių komisijos sprendimai dėl ligoninių ir jų fondų tapo galutiniai ir visiems privalomi. Tų metų kovo 14 d. špitolių komisija paskelbė, kad visi asmenys, pasisavinę arba užgrobę špitolių fondus, privalo per 4 dienas, t. y. iki kovo 18 d. 10 valandos, viską grąžinti ir pranešti komisijai, priešingu atveju pas neklausantį bus pasiųsti kareiviai ekzekucijai ir bus uždėta 50 auksinų bauda špitolių naudai. 1795 m. kovo 18 d. komisija savo protokole pažymėjo, kad dalis fondų buvo grąžinta špitolėms. Špitolių komisijos 1795 m. protokolų analizė rodo, kad komisija energingai ėmėsi išaiškinti ir

grąžinti išgrobstytus špitolių fondus ir kad valdžios organai jai šiuo reikalu padėdavo. Pvz., 1795 m. kovo 27 d. posėdyje paaiškėjo ankstyvesnės špitolių deputacijos ir Vilniaus magistrato grobstymai. Paaiškėjo, kad Vilniaus magistratas buvo paskyręs deputacijos nariams pensijas iš špitolių fondų. Deputacijos nariai neliko skolingi magistratui: jie nutarė mokėti miesto prezidentui šlėktai Levondovskiui kas savaitę po 12 auksinų neva už tai, kad deputacija rinkdavosi posėdžiams į Levandovskio butą, nors deputacija turėjo nuosavas patalpas, o kažkoks Darenevskis «pasiskolino» iš špitolės pajamų 500 auksinų ir juos išleido savo reikalams. Atsakydamas į špitolių komisijos užklausimą šiuo reikalu, Vilniaus karinės valdžios atstovas gen. Knoringas savo 1795 m. balandžio 2 d. raštu pasiūlė komisijai nustatyti griežtą terminą, iki kurio kaltininkai privalo pasisavintas špitolių lėšas grąžinti. Knoringas savo rezoliucijoje rašė: «...kokiu pagrindu, nepaisydami žmoniškumo (deputacijos nariai) drįso, po trumpos savo veiklos, pasiskirti atlyginimą iš lėšų, pašvęstų nelaimingųjų vargšų ir ligonių ašarų nušluostymui»[1].

1796 m. valdžios organų patvarkymu buvo įvykdyta Vilniaus ligoninių reforma. Senos, nuskurdusios Marijos Magdalenos, Trejybės ir kt. ligoninės-špitolės buvo su visais fondais ir ligoniais perduotos reorganizuotai šv. Jokūbo ligoninei, kuri nuo to laiko tapo svarbiausia Vilniaus miesto ligoninė. Tuo būdu nuo XVIII a. pabaigos vietoj buvusių 20 špitolių liko vieni vaikų namai ir 4 ligoninės: šv. Jokūbo, Gailestingųjų seserų, Žydų ir Kariška. Nuo šio laiko «ligoninės» terminas jau pilnai tinka vartoti vietoj «špitolės». Pvz., XIX a. pradžioje (1805 m.) šv. Jokūbo ligoninėje buvo jau gimdymo, venerinis ir kiti skyriai. 1805 m. šioje ligoninėje buvo: venerinių ligonių vyrų — 185, moterų — 231, gimdyvių — 59, senių ir invalidų — 160. Tų metų ligoninės tarnautojų tarpe, be kitų, jau yra 1 gydytojas su 300 rb. metiniu atlyginimu, 1 vaistininkas, 3 chirurgai-cirulnikai, 8 sanitarai ir kt. Gailestingųjų seserų ligoninės 1805 m. išlaidose taip pat numatytas atlyginimas gydytojui ir felčeriams[2]. Tuo būdu XVIII a. paskutiniaisiais ir XIX a. pirmaisiais metais, per palyginti trumpą laikotarpį ligoninės padarė šuolį: iš ligoninių-prieglaudų virto grynai medicininėmis gydymo įstaigomis. Šių pakitimų priežastis buvo ne tiek valdžios patvarkymai, kiek XVIII a. pabaigoje ėmęs veikti Vilniaus Aukštosios mokyklos Medicinos skyrius ir XIX a. pradžioje Vilniaus Medicinos draugija.

Ligoninių pajamas XIX a. pradžioje sudarė, kaip ir anksčiau, procentai iš kapitalų, nuoma už namus, pajamos už naudojimąsi tiltu (šv. Jokūbo ligoninė), pajamos iš dvarų (Gailestingųjų seserų ligoninė), įvairių asmenų smulkios ir stambesnės aukos pinigais arba produktais. Pvz., 1805 m. Vilniaus vaikų namams buvo paaukota javų, kelios bačkos alaus, o viena Vilniaus kepėja paaukojo nupenėtą kiaulę. XIX a. pradžioje dvasininkai

---

[1] «Špitolių komisijos» 1795 m. protokolai. LTSR VRM Centrinis archyvas.

[2] «Dzieje Dobroczynności». Wilno, 1820. «Wiadomości o liczbie chorych ect».

ir vienuoliai dar turėjo ligoninėse žymią įtaką. Pvz., šv. Jokūbo ligoninė 1805—1806 metais mokėjo ne tik gydytojui 300 rb. per metus, bet ir klebonui 450 rublių per metus. Gailestingųjų seserų ligoninėje vienuolės aktyviai priešinosi gydytojo įtakai ligoninėje. Prof. Frankas savo atsiminimuose aprašo, kad 1805 m. Gailestingųjų seserų ligoninėje buvo didelė netvarka. Ligoniai kartais gulėdavo ant grindų, pabarstytų smėliu, kad pridengtų purvą. Buvo visiškai apleistas ligonių gydymas. Tačiau kai ligoninių komisija paskyrė prof. Franką prižiūrėti šioje ligoninėje gydymo reikalus, tai vienuolės jo nepripažino ir neįsileido, motyvuodamos tuo, kad jos «nepripažįsta Špitolių komisijos teisės kištis į jų reikalus».

Tačiau ligoninėse vis labiau buvo jaučiama gydytojų įtaka; jos pamažu įgavo dabartinių ligoninių vaizdą.

XVI a. pradžioje atsiradusios Lietuvoje naujos įstaigos — špitolės praėjo ilgą ir sunkų vystymosi kelią. Kaip besiskirtų šių dienų ligoninės nuo menkų, vargingų XVI—XVIII a. špitolių, su pagarba tenka prisiminti šias gydymo įstaigų pionieres Lietuvoje. Iš amžių glūdumos iškyla miglotos, bet simpatingos Martyno Dušnickio ir Jono Jarolavičiaus asmenybės. Jų pastangos padėti vargšams ir ligoniams, jų gilus humanizmas yra artimas ir suprantamas tarybiniams medicinos darbuotojams. Su didele pagarba tenka prisiminti taip pat pirmuosius senojo Vilniaus Universiteto ir Medicinos draugijos medikus — profesorius ir gydytojus, savo darbu žymiai padėjusius mūsų krašte vystytis ligoninėms ir sveikatos apsaugai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. De cura et administratione hospitalium. Collectanea constitutionum synodalium dioecesis Samogitiensis. Casimirus Pac etc. Vilnae. A. D. 1690.
2. Dokładniejsze szczegóły historyczne o dawnym szpitalu św. Trójcy w Wilnie, tudzież o moście na Wilii. «Dzieje Dobroczynności», 1823.
3. Frank J., Acta Instituti Clinici ceasareae Universitatis Vilnensis. Annus primus Lipsiae. 1808.
4. Frank J., Pamiętniki. Z. francuskiego przetłumaczył Dr. W. Zahorski, Tom I, Wilno, 1913.
5. Gąsierowski L., Zbiór wiadomości do historyi sztuki lekarskiej w Polsce od czasów najdawniejszych aż do najnowszych. W Poznaniu, Tom I, 1839. Tom II, 1853. Tom III, 1856. Tom IV, 1856.
6. Госпиталь Савич. «Виленский Вестник» № 24, Вильно, 1901.
7. Goldbergas T., Vilniaus mediciniškų įstaigų apžvalga «Medicina», Nr. 10—11, 1939.
8. Herman K., Wiadomości statystyczne o stanie izb Powszechnej opieki w r. 1811 i 1812. «Dzieje Dobroczynności», Tom 9—10, Wilno, 1824.
9. Kirkor A. H., Przewodnik, Wilno, 1862.
10. Корева А., Материалы для географии и статистики России. Виленская губерния, Санкт-Петербург, 1861.
11. Костомаров Н. И., Последние годы Речи-посполитой. Историческая монография. II издание, С. Петербург, 1870.

VAISTINĖS

IŠ FARMACIJOS RAIDOS LIETUVOJE
(iki 1914 m.)

S. BIZIULEVIČIUS

Literatūriniuose šaltiniuose randame žinių, kad stambūs Lietuvos feodalai savo šeimai ir dvariškiams gydyti kviesdavosi iš svetur gydytojų, kurie ligonius aprūpindavo ir vaistais. Antai didžiajam kunigaikščiui Aleksandrui susirgus, iš Krokuvos į Vilnių buvo pakviestas dvaro gydytojas Mateušas (fizikos profesorius, Gniezno kanauninkas) ir Aleksandras Balinskis; jie atsivežė ir žymią dalį «Karališkosios vaistinės», kurią čia paliko ir kuri davė pradžią miesto vaistinei [1]. Didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis 1510 m. išskyrė lėšų nupirkti Vilniuje žemės sklypui; jame visuomenės labui turėjo būti pastatyta vaistinė [1]. Žygimantas Augustas, kviesdamas į Vilnių savo žmoną Barborą, rašė, kad ji galinti būti rami, nes Vilniuje yra gydytojų ir vaistinių [2]. Didysis kunigaikštis 1523 m. suteikė gydytojams privilegiją kasmet atlikti vaistinėse ir vaistų sandėliuose revizijas [3], ir tai rodo, kad XVI a. pradžioje Lietuvoje buvo vaistinių. Yra žinoma, kad 1587 m. vienuoliai jėzuitai Vilniuje įsteigė savo vaistinę [1]. XVI a. antrojoje pusėje vaistinių būta ne tik Vilniuje, Kaune, bet ir kitur, kur gyveno stambūs feodalai bei didikai. Tos vaistinės kaip tik ir paskatino Lietuvos valdovą Žygimantą Augustą 1570 m. nustatyti vaistinėse ir vaistų sandėliuose parduodamų vaistų kainas, o vaistininkus atleisti nuo įvairių mokesčių, kuriuos turėjo mokėti amatininkai ir kiti miestų gyventojai [4].

Vaistininkų pavardės dažnai minimos XVI—XVII a. įvairiuose istoriniuose dokumentuose: 1559 m. vaistininkas Pigudka dalyvauja vieno namo pirkime; 1586 m. Vilniaus vyskupo vaistininkas Voicechas apgyvendinamas maru mirusio piliečio Guskos namuose; 1592 m. minimas vaistininkas Pilypas, 1598 m. — vaistininkas Molkloda, 1601 m. — vaistininkas Jokūbas Jabloko, 1602 m. — vaistininkas Dovydas Šica, 1622 m. — vaistininkas Michailas, 1648 m. — vaistininkai Hekeris ir Jansas Mertenas, 1653 m. — provizorius Valavičius, 1682 m. — vaistininkas Blochas ir kiti [5].

XVII a. vidurio literatūriniai šaltiniai daug kartų mini Kėdainių vaistinę. Yra žinoma, kad Lietuvos didžiosios kunigaikštystės arklininkas kunigaikštis B. Radvila 1659 m. davė garantijos raštą — privilegiją Jonui Brezinskui-Brezynai, Kauno vaistininkui, gyventi ir turėti vaistinę Kėdainiuose. Vaistinė, kurią valdęs Čenčeris, Kėdainiuose buvusi ir prieš atvykstant J. Brezynai. Antai B. Radvila 1659 m. lapkričio 5 d. rašė miesto vaitui ir kitiems, kad «...po Čenčerio mirties mūsų Kėdainių vaistininku rekomenduoja garbingą Joną Brezyną, buvusį Kauno vaistininką... kad Kėdainiuose gyventų ir vaistinę valdytų». Kunigaikštis B. Radvila įspėja savo

pavaldinius, kad J. Brezyna būtų atleistas nuo daugelio prievolių ir pareigų, «...jokios praepedicijos ir praeiudicijos neneštų» [6].

J. Brezyna Kėdainiuose, atrodo, dirbo neilgai, nes 1660 m. į Kėdainius buvo pakviestas Bauskės vaistininkas Hipinas, kuriam kunigaikštis B. Radvila pažadėjo mokėti 100 talerių metinį atlyginimą [6]. 1691 m. spalio 19 d. pasitraukus iš pareigų vaistininkui Apeldornui, vaistinė prie miesto rotušės kartu su butu buvo perduota Henrikui Cibrovskiui (ar Cibroviui?). Iš Cibrovskio buvo pareikalauta, kad «...Kėdainių mieste įsteigta medicininė vaistinė turėtų šviežių nefalsifikuotų vaistų, taip pat ir kitų šaknų gero stovio...» Kadangi ankstesnėse vaistinių privilegijose nebuvo nurodyta, ar galima vaistinėse pardavinėti alkoholinius gėrimus, tai Cibrovskis išsirūpino, kad vaistinėje būtų «be vaistinės degtinės, ir įvairaus vyno» [6].

S. Slonimskis [5], remdamasis literatūriniais šaltiniais, nurodo, kad 1748 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Augustas III suteikęs privilegiją vaistininkui Mykolui Kelchui atidaryti Vilniuje vaistinę. Be to, didysis kunigaikštis leidęs vaistininkui Kelchui prie savo vaistinės durų iškabinti valstybinį herbą, o tai reiškė, kad šia vaistine buvo ypač pasitikima.

1758 m. tas pats didysis kunigaikštis, įvertindamas jėzuitų vaistinę, teikusią medicininę pagalbą ir ruošusią ne tik miesto, bet ir artimesnių Vilniaus apylinkių gyventojams vaistinių mokinius, suteikė jėzuitams privilegiją, užtikrinančią teisę laikyti vaistinei. Jėzuitai stropiai saugojo šią jiems duotą privilegiją, nes vaistinė už parduodamą degtinę, spiritą, likerį gaudavo didelį pelną. Ir kai 1764 m. vaistinėse buvo uždrausta pardavinėti alkoholinius gėrimus, jėzuitų vaistinė nustojo pusės visų savo pajamų [5].

1777 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Stanislovas Augustas leido vienuoliams dominikonams Vilniuje prie šv. Dvasios bažnyčios įsteigti viešą vaistinę su sąlyga, kad «...medikamentus ir visus vaistus pagal medicinos reikalavimus parūpintų, juos kuo geriausiai saugotų ir žmonių sveikatai nieko kenksmingo neišduotų». Vaistinė buvo įkurta vienuolyno namuose (dabartinėje Garelio gatvėje). Ją tvarkė vienuoliai. Tačiau vienuoliams, nežinantiems vaistingųjų medžiagų veikimo pagrindų, tekdavo samdytis pasauliečius vaistininkus [7]. (1803 m. jų vaistininkas provizorius Jonas Zeidleris atpirko iš vienuolių vaistinę su visu inventoriumi, o jo sūnus Liudvikas 1850 m. vaistinę perkėlė į pastatą prie rotušės ir pavadino ją «Gulbės» vardu; 1909 m. vaistinė buvo parduota kitam savininkui — J. Radavičiui).

Lietuvos paiždininkis Antanas Tyzenhauzas, vadovavęs karališkosioms Lietuvos ekonomijoms, buvo susirūpinęs ir gydymo reikalų sutvarkymu ekonomijose. Jis buvo numatęs stambesnėse ekonomijose laikyti gydytoją, kuris savo namuose turėtų ir vaistinę. Vienas tokių ekonomijos gydytojų Šiauliuose buvo Jonas Volanskis, kuris čia atvyko 1777 m. iš Gardino ir turėjo savo vaistinę [6].

Pirmąją viešąją vaistinę Šiauliuose įsteigė gydytojas Bernhardas 1798 m. savo namuose, buv. Leparo gatvėje. Vaistinę jis netrukus pardavė vaistininkui Dovydui Hekingui, kuris, gavęs iš valdžios atitinkamą leidimą, perkėlė ją į nuosavus namus buv. Vilniaus gatvėje. Šios vaistinės savininkas gaudavo gana gerų pajamų ir 1816 m. pastatydino vaistinei didelį medinį namą buv. Leparo ir Vilniaus gatvių sankryžoje [6].

Kaip pažymi S. Slonimskis [5], pirmosios vaistinės Lietuvoje buvo įkurtos viduramžių pabaigoje ir tuo būdu išlaikė savyje viduramžių vaistinių pėdsakus. Jose buvo parduodamos įvairiausios gydomosios žolės ir šaknelės, brangakmeniai, džiovintos varlės, kurmiai, briedžių ragai ir kanopos, vilkų kepenys ir tulžis, elnių ir ožkų kraujas, vištų skrandžiai, lydekų dantys, gyvačių ir net «uodų» taukai ir kt.

Vaistinių būklė XVI a. kiek pagerėjo. Nuo pat pirmųjų vaistinių įkūrimo svarbiausias jų inventorius buvo milžiniška grūstuvė įvairiems vaistams

Refrigerator vs Kühlschrank = Kühlschrank

trinti ir stambūs moliniai indai ar dėžutės su vaistais. Ant dėžučių būdavo nupiešti juokingi paveiksliukai ligoniui prajuokinti. Tose dėžutėse buvo laikomi įvairūs vaistai: gintaras, kvepalai, įvairių brangakmenių milteliai ir kt. Tarp dėžutės paveiksliukų paprastai būdavo palikta vieta vaistų vardui įrašyti aukso raidėmis.

Ilgainiui vaistinių vidaus vaizdas žymiai pakito: buvo įrengiamos erdvesnės, šviesesnės patalpos, vaistų dėžutės sudedamos ant lentynėlių, įtaisytų sienose arba prie jų, o viduryje — dideli moliniai indai ir grūstuvės iš gelsvo molio. Be įvairių šaknelių, XVI a. plačiai buvo vartojami įvairūs sirupai: baltųjų rožių, cikorijų, rabarbaro ir kt. [8].

Nors XVI a. vaistinės jau buvo pavestos gydytojų priežiūrai, vis dėlto iki XIX a. pradžios jos buvo paprastos parduotuvės, teikusios jų savininkams žymių pajamų. Vaistininkai prekiaudavo tomis prekėmis, kurių paklausa buvo pakankama ir kurios galėjo duoti didelį pelną. Jose šalia įvairių vaistingųjų augalų ir jų šaknų buvo prekiaujama tepalais, uostomuoju tabaku ir ypač alkoholiniais gėrimais. Todėl nenuostabu, kad 1764 m. uždraudus pardavinėti vaistinėse degtinę ir kitus alkoholinius gėrimus, vaistinės nustojo žymios pajamų dalies.

Vaistininkų paruošimas Lietuvoje, priešingai kitiems kraštams, dar ir XVIII a. pabaigoje buvo cechinio pobūdžio. Nebuvo instancijos, kuri reikalautų iš vaistininkų specialaus pasiruošimo. Norintis laikyti vaistinę turėjo turėti tam tikrą kapitalą, o norintis gauti vaistininko privilegiją, turėjo įgyti tam tikrų praktinių įgūdžių vaistų gamyboje ir bent paviršutiniškai pažinti pagrindinius vaistus. Tas, kuris turėjo privilegiją vaistinei laikyti, galėjo priimti mokinių. Iš priimamų mokinių nebuvo reikalaujama jokio išsimokslinimo. Mokinys, dirbdamas vaistinėje grynai amatininkišką darbą, prisižiūrėdavo, kaip vaistininkas ruošia vaistus, ir šio prižiūrimas pats juos ruošdavo, įgydamas reikiamus mechaninius įgūdžius. Gabesniems vaistinės mokiniams vaistininkas suteikdavo vaistininko padėjėjo vardą. Kai nebūdavo vaistininko, jo padėjėjas savarankiškai paruošdavo vaistus ir jais prekiaudavo [9].

Vaistininkai Lietuvoje iki XIX a. pradžios neturėjo aukštojo specialaus mokslinio išsilavinimo, tačiau, iš vienos pusės, jie buvo valdžios privilegijuoti ir nebuvo laikomi amatininkais, o, iš kitos pusės, priešingai praktinės medicinos darbuotojams — chirurgams bei cirulnikams, nesudarė savo profesijos cecho. Jie buvo laikomi prekybininkais ir turėjo mokėti į valstybės iždą mokestį už parduodamas vaistingąsias medžiagas. Žinoma, vaistininkams nelabai patiko mokėti mokesčius. Todėl jie ne kartą dėl tų mokesčių skųsdavosi valdžiai. Antai 1796 m. rugsėjo 26 d. Vilniaus vaistininkai (M. Vagneris, J. Gutas, M. Šulcas, J. Velkas, Lindau, A. Strasburgas ir A. Kočukas) kreipėsi į Vilniaus miesto generalmajorą raštu, kuriame skundėsi, kad Vilniaus prekybos iždas norįs juos įtraukti į pirklių grupę: «...vaistingosios žolės ir medžiagos negali būti laikomos prekybinėmis prekėmis, nes jos tik žmogaus gelbėjimui skirtos. Visoje Rusijos imperijoje vaistininkai laikomi ne prekyba užsiimančiais asmenimis, o tolygiais artistams, kurių profesija yra meno mokslas. 1793 m. balandžio 14 d. jo didenybės generalgubernatoriaus kunigaikščio Repnino universalas, paskelbtas sutinkamai su imperatoriškos didenybės ir valdančiojo senato 1792 m. kovo 2 d. nutarimu, pagal generalinį tarifą iš vaistinių jokių pajamų imti nenurodo, o tuo pačiu vaistinių medžiagų neįtraukia į prekybinių medžiagų sąrašą». Toliau rašto autoriai prašė generalmajorą, kad šis savo įsakymu įpareigotų Vilniaus mieste prekybos iždą nelaikyti vaistininkų pirkliais ir vaistingųjų medžiagų neapdėti mokesčiais [10].

1795 m. Lietuvai įėjus į Rusijos sudėtį, joje, kitų rusiškų gubernijų pavyzdžiu, medicinos įstaigas, tame tarpe ir vaistines, tvarkyti buvo

pavesta gubernijų gydymo valdyboms (врачебная управа). Naujai įkurtos gydymo valdybos gana energingai ėmėsi tvarkyti vaistines Lietuvoje. Iš vaistinių laikytojų buvo pareikalauta tinkamai sutvarkyti vaistinių vidų ir tinkamai laikyti vaistus bei vaistingąsias medžiagas.

Pažymint, kaip plėtėsi vaistinių tinklas Lietuvoje, galima nurodyti, kad Vilniuje 1850 m. buvo šios vaistinės: 1) valstybinė vaistinė — Jurijaus aikštėje; ji aprūpindavo medikamentais gubernijos karo ligonines, įvairius kariuomenės dalinius, kalėjimų ligonines, Vilniaus, Kauno, Gardino, Minsko ir Kuršo gubernijų valstybiniams valstiečiams skirtas ligonines ir kt., 2) vaistininko P. Velko — dabartinėje Muziejaus gatvėje, 3) vaistininko J. Kuševičiaus — dabartinėje Gorkio gatvėje, 4) provizoriaus A. Chroscickio — dabartinėje Gorkio gatvėje, priešais Dailės muziejų, 5) provizoriaus K. Borkumo — dabartinėje Muziejaus gatvėje, 6) provizoriaus B. Kaminsko — dabartinėje Gorkio gatvėje, 7) provizoriaus L. Zeidlerio — dabartinėje Gorkio gatvėje, 8) Korženiausko, kurią nuomojo provizorius Novickis,— dabartinėje Gorkio gatvėje, 9) Machnauso, kurią nuomojo provizorius Petersonas,— dabartinėje Gorkio gatvėje. Prie Savičiaus, žydų ir Jokūbo ligoninių buvo uždaros ligoninių vaistinės. Tais metais Vilniaus gubernijoje vaistinės buvo dar Švenčionyse, Lydoje, Ašmenoje, Smurgonyse, Dysnoje, Drujoje, Ščiučine ir Glubokoje [11].

Tais metais Kaune buvo 2 vaistinės, o Kauno gubernijoje 12 vaistinių: Kėdainiuose, Šiauliuose, Raseiniuose, Šiluvoje (Raseinių apskrityje), Varniuose, Telšiuose, Biržuose, Panevėžyje, Utenoje, Kupiškyje, Ukmergėje ir Zarasuose [12].

1863 m. Vilniaus gubernijoje buvo 26 vaistinės: Vilniaus mieste per 10 ir 4 prie ligoninių. Be to, Švenčionyse, Ašmenoje, Lydoje, Ščiučine, Glubokoje, Smurgonyse, Molodečne, Drujoje, Dysnoje, Vileikoje, Trakuose, Birštone [11].

Kauno gubernijoje buvo 29 vaistinės: Kaune — 5 (prie miesto ligoninės, Šapiros, Vrubliausko, Gavrilavičiaus, Fon der Leino vaistinės), Kėdainiuose, Jonavoje, Ukmergėje — 2 (Šimkevičiaus ir žydų bendruomenės), Kupiškyje, Zarasuose, Vidžiuose, Panevėžyje, Pandėlyje, Biržuose, Šiauliuose, Šeduvoje, Žagarėje, Viekšniuose, Telšiuose, Skuode, Varniuose, Raseiniuose — 2 (Glednerio ir Eidelio), Šiluvoje, Jurbarke, Tauragėje, Kražiuose ir Rietave.

1871 m. Vilniaus gubernijos 1 019 430 gyventojų aptarnauti buvo 32 vaistinės, iš kurių Vilniuje buvo 15, iš jų 1 valstybinė, 10 privačių ir 4 ligoninių, Vilniaus apskrityje — 1 (Molėtuose), Trakuose tais metais vaistinės nebuvo, Trakų apskrityje — 4 (Birštone — 2, Merkinėje ir Žiežmariuose po 1, Švenčionyse — 1 ir Švenčionių apskrityje — 1 (Svyriuose), Lydoje — 1, Lydos apskrityje — 2, Ašmenoje —1, Ašmenos apskrityje — 2, Vileikoje — 1, Vileikos apskrityje vaistinių nebuvo, Dysnoje — 1, Dysnos apskrityje — 2 (Pastovyje ir Glubokoje) [11].

Kauno gubernijoje 1871 m. buvo 51 vaistinė: Kaune — 4, Kauno apskrityje — 4 (Kėdainiuose, Jonavoje, Ariogaloje ir Vilkijoje), Ukmergėje — 2, Ukmergės apskrityje — 3 (Anykščiuose, Utenoje, Kupiškyje), Zarasuose — 1, Zarasų apskrityje — 4 (Vidžiuose, Rokiškyje, Pandėlyje, Suvainiškyje), Panevėžyje — 2, Panevėžio apskrityje — 6 (Žeimelyje, Pasvalyje, Biržuose, Pakruojyje, Krekenavoje ir Vabalninke), Šiauliuose — 2, Šiaulių apskrityje — 5 (Šeduvoje, Viekšniuose, Kuršėnuose, Žagarėje ir Joniškyje), Telšiuose — 1, Telšių apskrityje — 8 (Varniuose, Plungėje, Kretingoje, Sedoje, Salantuose, Skuode, Pikeliuose ir Gargždžuose), Raseiniuose — 2, Raseinių apskrityje — 7 (Tauragėje, Jurbarke, Rietave, Kražiuose, Kelmėje, Aleksandravoje ir Švėkšnoje) [12].

Suvalkų gubernijoje 1871 m. valstybinių vaistinių nebuvo; privačių vaistinių buvo 14, iš kurių Suvalkuose — 2, Kalvarijoje — 2, Augustave, Vladislavave (Kudirkos Naumiestyje), Vilkaviškyje, Marijampolėje, Seinuose, Šakiuose, Prienuose, Virbalyje, Seirijuose ir Aleksote — po 1. Tais metais Kybartuose buvo atidarytas Virbalio vaistinės skyrius. Vaistinių savininkai buvo: 7 farmacijos magistrai, 4 provizoriai, kiti — nuomojo vaistines. Iš viso 1871 m. vaistinės priėmė 33 700 receptų. Kaip pažymima [13], viena vaistinė teko 37 957 gyventojams.

XIX a. antrojoje pusėje vaistinės buvo suskirstytos į normaliąsias ir kaimo vaistines. Be to, didesniuose miestuose kai kurie prekybininkai galėjo turėti vaistų parduotuves. Pastarosiose buvo parduodami patentuoti vaistai bei sanitarijos prekės.

1893 m. Vilniaus gubernijoje buvo 69 vaistinės ir 18 vaistų parduotuvių. Vilniaus mieste buvo 10 normalių vaistinių (1 homeopatinė, 2 vaistinių skyriai ir 8 vaistų parduotuvės). Vilniaus apskrityje normalios vaistinės buvo šiose vietovėse: Molėtuose, Giedraičiuose, Dirmantuose, kaimo — N. Vilnioje, Mikališkiuose, Nemenčinėje; Trakų apskrityje: normalios — Trakuose, Žiežmariuose, Merkinėje, Butrimonyse, Birštone ir Varėnoje, kaimo — Žasliuose, Jiezne, Lentvaryje ir Vievyje; Lydos apskrityje: normalios — Lydoje, Eišiškėse, Ščiučine, kaimo — Žaludokėje, Vosyliškėse, Voronove ir Astrave; Švenčionių apskrityje: normalios — tik Švenčionyse, kaimo — Gutaučiuose, Svyriuose, Švenčionių geležinkelio stotyje; Ašmenos apskrityje: normalios — Ašmenoje, Alšėnuose, Smurgonyse, Vološine, kaimo — Ive, Dieveniškėse, Krėvoje, Trabuose, Vyšniavoje ir Lipniškėse; Vileikos apskrityje: normalios — Vileikoje, Molodečne, Radoskovice, Dolginavoje, kaimo — Dunilovičiuose, Kurenece, Gorodoke, Medeliuose, Iliuose; Dysnos apskrityje: normalios — Dysnoje, Glubokoje, Drujoje ir Pastovyje, kaimo — Lužkuose ir Šarkovščiznoje [11].

1893 m. Kauno gubernijoje buvo 106 vaistinės: Kaune — 5 (1 homeopatinė), Ukmergėje — 2 (1 žydų bendruomenės), Zarasuose — 1, Panevėžyje — 2, Šiauliuose — 3, Telšiuose — 1 ir Raseiniuose — 2. Visos jos buvo normalios. Kauno apskrityje normalios vaistinės buvo šiose vietovėse: Vilkijoje, Ariogaloje, Kėdainiuose, Jonavoje, kaimo — Veliuonoje, Krakėse, Grinkiškyje, Josvainiuose; Ukmergės apskrityje: normalios — Utenoje, Kupiškyje, Anykščiuose, Sėtoje, kaimo — Troškūnuose, Raguvoje, Aluntoje, Kavarske, Subačiuje, Užpaliuose; Zarasų apskrityje: normalios — Vidžiuose, Rokiškyje, Pandėlyje, kaimo — Suvainiškyje, Salake, Breslaujoje, Onuškyje, Aknistėje, Papeliuose, Dusetose, Skapiškyje, Drisvėtuose ir Obeliuose; Panevėžio apskrityje: normalios — Krekenavoje, Pakruojyje, Žeimelyje, Biržuose, Vabalninke, kaimo — Linkuvoje, Pumpėnuose, Radviliškyje, Saločiuose, M. Panemunėje (Panemunėlyje), Rozalime, Ramygaloje ir Pabiržėje; Šiaulių apskrityje: normalios — Šeduvoje, Žagarėje, Joniškyje, Viekšniuose, Papilėje, Kuršėnuose, Radviliškyje, kaimo — Baisogaloje, Mažeikiuose, Šaukėnuose, Tryškiuose, Luknikuose, Gruzdžiuose, Leckavoje, Pašvitinyje, Lygumuose, Kriukuose, Klykoliuose, Akmenėje; Telšių apskrityje: normalios — Sedoje, Skuode, Plungėje, Kretingoje, Gargždžuose, Salantuose, Varniuose, Pikeliuose, kaimo — Ylakiuose, Židikuose, Darbėnuose, Mosėdyje ir Gavriliuose; Raseinių apskrityje: normalios — Aleksandravoje, Kelmėje, Skaudvilėje, Rietave, Jurbarke, Tauragėje, Švėkšnoje, kaimo — Kražiuose, Nemakščiuose, Konstantinavoje, Šilalėje ir Šiluvoje. Visos šios vaistinės 1893 m. priėmė 298 693 receptus [12].

Per sekančius 10 (1893—1903) metų Kauno gubernijoje vaistinių tinklas padidėjo tik 9 vaistinėmis: 4 normaliomis ir 5 kaimo. 1903 m. 115 vaistinių priėmė 368 964 receptus [12].

XIX a. pabaigoje stambesniuose miestuose (Vilniuje, Kaune) kai kurių vaistinių savininkai, norėdami turėti didesnę apyvartą, organizuodavo savo vaistinėse gydytojų naktinius budėjimus. Pvz., Vilniuje 1897 m. provizoriaus A. Rimševičiaus vaistinėje nuo 12 val. nakties iki 8 val. ryto budėdavo gydytojas. Budintis gydytojas priimdavo ligonius, teikdavo patarimus, išrašydavo receptus, kuriuos priimdavo ir apiformindavo vaistinėje be eilės [11].

1911 m. Vilniaus gubernijoje buvo 48 normalios vaistinės, 37 kaimo vaistinės ir 194 vaistų parduotuvės. Tais pačiais metais Vilniaus mieste buvo 186 461 gyventojas, kuriems aptarnauti buvo 20 normalių vaistinių. Trakų apskrities 239 874 gyventojus aptarnavo 5 normalios vaistinės (Trakuose, Merkinėje, Butrimonyse, Žiežmariuose ir Varėnoje) ir 8 kaimo vaistinės (Žasliuose, Lentvaryje, Vievyje, Kaišiadoryse, Alytuje, Birštone, Aukštadvaryje ir Ratvičiuose).

Vilniaus apskrityje 1911 m. buvo 3 normalios vaistinės (Molėtuose, Širvintose ir N. Vilnioje), 5 kaimo vaistinės (Vilkpėdėje, Mikališkiuose, Nemenčinėje, Giedraičiuose ir Gelvonyse); Vileikos apskrityje — 4 normalios ir 8 kaimo vaistinės; Dysnos apskrityje — 4 normalios ir 3 kaimo vaistinės; Lydos apskrityje — 5 normalios ir 4 kaimo vaistinės; Ašmenos apskrityje — 6 normalios ir 4 kaimo vaistinės ir Švenčionių apskrityje — 1 normali (Švenčionyse) ir 5 kaimo vaistinės (Daugeliškyje, Gutaučiuose, Švenčionėliuose, Pabradėje ir Svyriuose) [11].

Kauno gubernijoje 1912 m. pradžioje vaistinių ir jų skyrių buvo 132, iš jų normalių — 62, kaimo — 70 ir kaimo vaistinių skyrių — 2. Šios gubernijos miestuose vaistinių ir jų skyrių buvo 18: Kaune — 5 ir 1 vaistinės skyrius, Ukmergėje — 2, Zarasuose — 1, Panevėžyje — 2 ir 1 vaistinės skyrius, Šiauliuose — 3, Telšiuose — 1 ir Raseiniuose — 2 vaistinės. Gubernijos apskrityse buvo toks vaistinių tinklas: Kauno apskrityje — 6 normalios ir 10 kaimo, Ukmergės apskrityje — 4 normalios ir 9 kaimo, Zarasų apskrityje — 3 normalios ir 11 kaimo, Telšių apskrityje — 6 normalios ir 10 kaimo, Šiaulių apskrityje — 10 normalių ir 12 kaimo, Raseinių apskrityje — 7 normalios ir 11 kaimo vaistinių [14].

1911 m. Suvalkų gubernijoje buvo 30 vaistinių ir vaistų parduotuvių: Augustavo apskrityje: normalios vaistinės — Augustave, Lopočnikuose, kaimo — Račkuose ir Stabiniuose; Vladislavavo (Kudirkos Naumiesčio) apskrityje: normalios — Vladislavave (Kudirkos Naumiestyje), Sakiuose, kaimo — Griškabūdyje; Kalvarijos apskrityje: normalios — Kalvarijoje, Simne, Alytuje ir kaimo vaistinė Liudvinave; Marijampolės apskrityje: normalios — Marijampolėje, Prienuose, Aleksote, Pilviškiuose, kaimo — Balbieriškyje, Garliavoje ir Panemunėje; Seinų apskrityje: normalios — Seinuose, Seirijuose, Lazdijuose ir kaimo vaistinė Veisiejuose; Suvalkų apskrityje — 2 normalios Suvalkų mieste ir kaimo — Pilypave ir Punske. Vaistinių sandėlių buvo: Suvalkuose — 5, Marijampolėje — 2 ir Vilkaviškyje, Augustave bei Kalvarijoje — po 1. Pažymėtina, kad Suvalkų mieste prie Zavadskio vaistinės buvo bakteriologinis kabinetas, kuriame už tam tikrą atlyginimą buvo atliekami bakteriologiniai tyrimai [13].

Aukštojo medicinos mokslo pradžia Lietuvoje yra laikomi 1781 metai. Tačiau farmacijos kursas pradžioje čia nebuvo dėstomas. Reikalingų medikams farmacijos žinių turėjo duoti atskirų dalykų, o ypač medicininės chemijos, dėstytojai. Tiktai 1785 m. chemijos profesorius J. Sartoris pradėjo dėstyti farmacijos kursą, kuris buvo skaitomas 2 mėnesius po 2—3 val. per savaitę. Tame kurse profesorius nagrinėjo vaistingųjų medžiagų gavimo šaltinius, vaistingųjų augalų bei medžiagų paruošimo, gamybos būdus, vaistingųjų medžiagų chemines bei fizines ypatybe ir t. Farmacija skaitoma studen-

nedikams kaip chemijos kurso pridėtinė dalis. Vadinasi, Lietuvos aukš-
mokykloje farmacija pradėta skaityti 1785 m. [15].
rmacijos kursas, kaip ir kiti aukštojoje mokykloje dėstomi dalykai, bu-
aitomas lotynų kalba. Bet Vilniaus vaistininkams, išėjusiems cechinį
kymą, lotynų kalba buvo sunkiai prieinama. Todėl prof. J. Sartorio
mas farmacijos paskaitas jie lankė daugiau iš smalsumo, negu norė-
pagrindinai pasitobulinti ir išsimokslinti taip svarbioje jų kasdieninio
srityje. Farmacijos mokslo vystymąsi stabdė ir tai, kad mokslus ei-
eji bajorai nepalankiai žiūrėjo į vaistininko profesiją, kuriai įsigyti Lie-
e nebuvo reikalingas specialus aukštasis mokslas, o pasitenkinta tik
niu pasiruošimu [9].
307 m. (spalio 7 d.) carinės valdžios potvarkis, kuriuo vaistininkai buvo
ti iš pirklių grupės ir iš jų pareikalauta specialaus išsimokslinimo,
aktyviai vykdomas ir mūsų krašte. Nuo tada iš vaistininkų pareikalauta
lo cenzo, kurio daugelis neturėjo. Dalis vaistininkų šį cenzą įgijo, Vil-
s universiteto medicinos fakultete išlaikę atitinkamus egzaminus. Nuo
ir besimokantieji bajorai pradėjo labiau vertinti vaistininko profesiją,
jos mokytis Vilniaus universitete. Žinoma, tatai turėjo teigiamos įtakos
m farmacijos mokslo ir praktikos lygiui Lietuvoje.
798—1803 m. Vilniaus Vyriausiojoje mokykloje farmacijos kursą vietoj
kusio prof. J. Sartorio skaitė chemikas Andrius Sniadeckis, įžymus
neto Vilniaus universiteto profesorius, kelių mokslo veikalų autorius.
naciją jis skaitė 2 mėnesius per metus kaip chemijos kurso pridėtinę
. Aišku, toks trumpas dalyko išdėstymas negalėjo duoti pakankamai
alingų žinių ne tik vaistininkams, bet ir būsimiesiems gydytojams. Iš
uvos TSR MA Centrinės bibliotekos Rankraščių skyriuje esančio
Nr. 808) A. Sniadeckio skaityto Farmacijos kurso rankraščio matyti, kad
įžymus Vilniaus universiteto chemikas stengėsi savo klausytojus supa-
linti su farmacijos mokslo pagrindais, reikalingais tiek vaistininkui, tiek
ydytojui. Bet, iš kitos pusės, taip pat matyti, kad būsimieji gydytojai su
disciplina buvo supažindinami paviršutiniškai.
Besidomintieji farmacija praktikos darbus galėjo atlikti tuomet šios aukš-
ios mokyklos vaistinėje, 1781 m. perimtoje iš jėzuitų, vėliau vadinamoje
iversiteto vaistine» [16].
1803 m. reorganizavus Vilniaus Vyriausiąją mokyklą į universitetą, ku-
me buvo atskiras medicinos fakultetas, farmacijos dalykus ligi 1806 m.
tė profesorius F. Špicnagelis; jis skaitė vaistingųjų medžiagų kursą.
07 m. farmacijos ir farmakologijos kursai buvo pavesta skaityti univer-
eto vaistinės vedėjui J. F. Volfgangui (1776—1859). 1810 m. buvo įsteig-
net atskira farmacijos ir farmakologijos katedra, kurios profesoriumi
vo patvirtintas J. F. Volfgangas, vadovavęs tai katedrai beveik iki pat
lniaus universiteto uždarymo (1831 m.). Jo nuopelnai Lietuvos farmacijai
a dideli.
J. F. Volfgangas gimė 1776 m. Baltarusijoje, užsieniečio gydytojo šei-
oje. Mokėsi namuose, o vėliau Ščiučine, piorų mokykloje, kur artimai su-
pažino su Brenu (Brennt), išsimokslinusiu vaistininku. Šis sudomino
arbštų jaunuolį tyrimais farmacijos srityje, ir J. F. Volfgangas, baigęs
durinę mokyklą, nedvejodamas įstojo į Vilniaus aukštąją mokyklą studi-
oti farmacijos. Studijuodamas farmaciją, išklausė visus medicinos ir gamtos
okslų dalykus, skaitytus šioje mokykloje. Baigęs studijas ir gavęs farmaci-
s magistro diplomą, sugrįžo į Ščiučiną; čia kurį laiką dirbo vienuolyno
aistinėje vaistininku. Vėliau buvo pakviestas į Vilnių, kur iš pradžios dirbo
I. Vagnerio vaistinėje, o 1804 m. — universiteto vaistinės vedėju. Jo nuoši-
us darbas, gilus dalyko žinojimas ir siekimas naujovių atkreipė universiteto

J. F. Volfgangas

vadovybės dėmesį. Vadovybė, kaip minėta, 1807 m. pakvietė J. F. Volfgangą privačiai skaityti studentams farmacijos kursą, o 1810 m. paskyrė naujai įsteigtos farmacijos ir farmakologijos katedros profesoriumi. Būdamas neišpasakytai darbštus, gerai susipažinęs su gamtos mokslais ir sekęs naujausius, ypač chemijos mokslo, pasiekimus, jis galėjo reikiamai skaityti farmacijos dalykus, perteikti naujausias mokslo žinias savo klausytojams. Eidamas kartu ir universiteto vaistinės vedėjo pareigas, J. F. Volfgangas joje su studentais praleisdavo daug laiko. Jo pastangomis prie universiteto buvo įrengta turtinga farmacijos laboratorija ir farmakologijos kabinetas. Šiose laboratorijose jis ne tik pats dirbo, bet ir kitus mokė, kaip reikia dirbti, ieškoti, norint padėti susirgusiam žmogui. Su naujausiais mokslo pasiekimais ir savo darbais jis supažindindavo ne tik studentus, bet ir šiaip besidominčius farmacijos dalykais. Tam tikslui jis pasinaudodavo spauda. Jis yra išspausdinęs per 100 įvairių straipsnių.

Naujausių mokslinių žinių pritaikymas kasdieninėje praktikoje, didelis darbštumas bei aktyvus visuomeninis darbas, glaudūs ryšiai su Rusijos ir užsienio mokslininkais, taip pat savo profesijos draugais leido J. F. Volfgangui suburti aplink save ne tik Vilniaus, bet ir tolimųjų periferijų vaistininkus, kuriuos jis, kaip ir savo mokinius, mokė mylėti žmogų ir nepakenkti jam savo nežinojimu. Uždarius universitetą, jis išvyko iš Vilniaus ir apsigyveno savo ūkyje — Paluknėje (dabartiniame Trakų rajone). Likusią gyvenimo dalį jis paskyrė grynai mokslui, ypač botanikai. Mirė Paluknėje 1859 m. [17].

Uždarius Vilniaus universitetą (1832 m.) ir medicinos fakulteto bazėje suorganizavus Vilniaus Medicinos-chirurgijos akademiją, čia ir toliau buvo ruošiami kraštui reikalingi farmacijos specialistai — vaistininkai.

Farmacijos mokymas akademijoje trukdavo 3 metus. Studentai, baigę farmacijos kursą, atlikę praktinius darbus ir paskutinėje egzaminų sesijoje išlaikę egzaminus labai gerai, buvo priskiriami prie I klasės ir gaudavo provizoriaus vardą. Turį gerų arba patenkinamų žinių, buvo priskiriami prie II ar III klasės ir gaudavo I ar II klasės vaistinės gizelio vardus. Po kurio laiko jie galėdavo akademijoje perlaikyti egzaminus ir įgyti provizoriaus vardą [17].

Tiek akademijoje, tiek ir universitete egzaminus vaistinės darbuotojo vardui įgyti buvo galima laikyti ir eksternu. Tokie egzaminai vykdavo bendra studentų egzaminavimo tvarka eilinių ir neeilinių akademijos vadovybės posėdžių metu.

Akademijoje farmacijos dalykų dėstymas buvo glaudžiai siejamas su specialiu botanikos kursu. Tuo metu gydymui buvo panaudojami vietiniai vaistingieji augalai, kuriuos medikai būtinai turėdavo ištirti. Farmakologijos ir receptūros kursą (lotyniškai) skaitė A. K. Velkas, o farmaciją (lenkiškai) S. Gorskis. Pastarasis, būdamas ir botanikos sodo vedėjas, praktiką su studentais atlikdavo sode.

Vilniaus aukštoji mokykla 1781—1842 m. laikotarpiu paruošė didelį būrį kraštui reikalingų vaistininkų, kurie, dirbdami praktinį darbą, pagerino vaistinių veiklą. Šios mokyklos auklėtiniai padėjo pagrindus pažinti vaistų veikimui, Lietuvos augalams, o ypač vaistingiesiems, tyrė juos, be to, daug vaistingųjų augalų pritaikė praktikoje ir aprašė juos. Minėtinos kai kurių iš jų spausdintos disertacijos:

1. P. Belkevičius, «De usu medico calomelanos» («Apie medicininį kalomelio panaudojimą»), Vilnae, 1811;
2. J. Čaikovskis, «De usu medico tartari emetici» («Apie medicininį tartarus emeticus taikymą medicinoje»), Vilnae, 1811;
3. A. Reinspergeris, «De usu et abusu pharmacorum narcoticorum usitatissimorum» («Apie dažniausiai vartojamų narkotinių vaistų naudojimą ir piktnaudojimą»), Vilnae, 1812;
4. A. Verneris, «De herba Rubi Chamaemori» («Apie vaistažolę tekšę»), Vilnae, 1815;
5. A. Hlušnevičius, «De visci quercini virtute in peculari tussis specie» («Apie puikų ąžuolo amalo veikimą gydant ypatingą kosulio rūšį»), Vilnae, 1822;
6. D. Zahorovskis, «De jodio ejusque praeparatis, vi et administratione variis in morbis» («Apie jodą, jo preparatus, veikimą ir paskyrimą sergant įvairiomis ligomis»), Varsaviae, 1837.

Atskiri darbai ir straipsniai:

1. A. Velko straipsnis «O sposobie użycia bromu i jego preparatów» («Apie bromo ir jo preparatų naudojimo būdą»), išspausdintas 1830 m., Vilniuje;
2. L. Sevruko straipsnis «Skuteczne działanie propylaminy w reumatyzmie» («Propilamino veikimas reumato metu»), «Tygodnik lekarski», Nr. 4 (1854).

Ypač daug spausdintų darbų Vilniaus universiteto ir Medicinos-chirurgijos akademijos auklėtiniai paliko Lietuvos mineralinėms versmėms pažinti. Pavyzdžiui:

K. Volfgangas, J. Nahumovičius, A. Renijeras, A. Hrynevičius, J. Pileckis ir S. Pavlovskis — apie Druskininkų mineralinį vandenį (Žr. E. Gineitienės straipsnį «Iš kurortinio gydymo Druskininkuose raidos iki tarybinio laikotarpio»), žurnalo «Pamiętnik Tow. lek. warszawskiego» 26 tome A. F. Adamovičius išspausdino du straipsnius: 1) apie mineralinius vandenis Kauno gubernijoje, 2) apie mineralinius vandenis Stakliškėse; P. B. Hopenas — «Apie Biržų mineralinius vandenis» (lenkų k.) ir kt.

Senojo Vilniaus universiteto farmacijos skyriaus personalas ir auklėtiniai, vykdydami platų mokslinio tyrimo darbą, įnešė žymų indėlį į bendrą mokslo lobyną.

Didelį vaidmenį, keliant farmacijos mokslo ir vaistinių lygį Lietuvoje, atliko ir Vilniaus Medicinos draugija, įsteigta 1805 m. Draugija, jau pirmaisiais veiklos metais priėmusi į savo narius kelis vaistininkus, pakėlė vaistininkų reikšmę visuomenėje. Kadangi draugijos narių daugumą sudarė medikai, tai farmacijos mokslo ir praktikos reikalams narių visuotiniuose susirinkimuose nebuvo skiriama pakankamo dėmesio. Dėl šios priežasties draugijos nariai farmacininkai (prof. J. F. Volfgangas, M. Vagneris, J. Zeidleris ir kt.) iškėlė mintį suorganizuoti draugijos rėmuose atskirą farmacijos skyrių, kurio susirinkimuose būtų galima daugiau laiko skirti farmacijos mokslo ir vaistininkų profesiniam lygiui kelti. Šios minties praktinį įgyvendinimą pagreitino tai, kad naujai įsteigta Peterburgo Farmacininkų draugija pakvietė vilniečius vaistininkus įsijungti į jos narių gretas. Tada buvo

sudaryta organizacinė komisija, kuri paruošė ir pateikė draugijos narių visuotiniam susirinkimui apsvarstyti Farmacijos skyriaus veiklos taisykles. Jose buvo nurodyta, kad farmacijos skyriaus pagrindiniai uždaviniai yra: a) plėsti farmaciją ir glaudžiai su ja susijusius gamtos mokslus, b) sudaryti sąlygas farmacijos srityje dirbantiems asmenims kelti savo profesinį lygį; skyriaus nariai turi: a) chemiškai tirti medžiagas, įeinančias į vaistų sudėtį (jų tarpe ir mineralinių versmių vandenis), b) informuoti savo profesijos draugus apie atliktų laboratorijose stebėjimų rezultatus, c) ieškoti naujų vaistų paruošimo būdų ir tobulinti žinomus, d) ieškoti būdų gaminti tuos vaistus, kurie išrašomi iš užsienio ar toli esančių fabrikų, e) tirti įvairių prekybininkų parduodamas vaistingąsias medžiagas, ypač deficitines, ir, pastebėjus falsifikuotas, informuoti skyrių, kad būtų galima įspėti apie tai visuomenę, f) daryti užsienio periodinių leidinių ištraukas, ypač liečiančias naujus pasiekimus farmacijoje, ir siųsti jas skyriui.

DISSERTATIO
INAUGURALIS MEDICO-PRACTICA
DE
VISCI QUERCINI VIRTUTE
IN PECULIARI TUSSIS SPECIE
QUAM
IN CAESAREA LITTERARUM
UNIVERSITATE VILNENSI
AD
CONSEQUENDA DOCTORIS MEDICINAE
ALIAEQUE HONORES
PUBLICE DEFENDET
ANTONIUS HLUSZNIEWICZ
LITHUANUS
PHILOSOPHIAE ET MEDICINAE MAGISTER
DIE ... MENSE NOVEMBRI ANNO MDCCCXXII.
VILNAE
Typis Decanatus ad Ecclesiam S. Casimiri.

A. Hlušnevičiaus disertacijos titulinis lapas

Skyrius taip pat turėjo rūpintis, kad augtų farmakologijos kabinetas, kuriame semtis naujų žinių galės ne tik skyriaus nariai, bet ir plačioji visuomenė, besidominti farmacijos pasiekimais. Jame turėjo būti kaupiami augalų herbarai, farmacijoje vartojamų medžiagų bei preparatų pavyzdžiai.

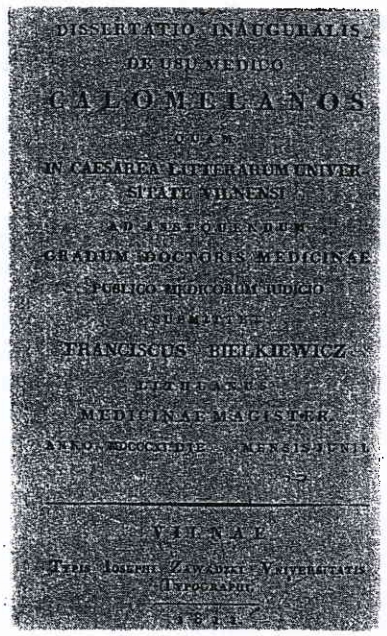
DISSERTATIO INAUGURALIS
DE USU MEDICO
CALOMELANOS
QUAM
IN CAESAREA LITTERARUM UNIVERSITATE VILNENSI
AD ASSEQUENDUM
GRADUM DOCTORIS MEDICINAE
PUBLICO MEDICORUM IUDICIO
SUBMITTIT
FRANCISCUS BIELKIEWICZ
LITHUANUS
MEDICINAE MAGISTER
ANNO MDCCCXXIII MENSE JUNIO
VILNAE
Typis Joseph Zawadski Universitatis Typographi.
1823.

P. Belkevičiaus disertacijos titulinis lapas

Skyrius turėjo savo valdybą, galėjo šaukti skyriaus narių susirinkimus, spausdinti knygas ir žurnalus, palaikyti ryšius su kitomis draugijomis bei jų skyriais ir kt. [18].

Farmacijos skyrius oficialiai buvo atidarytas 1819 m. gegužės 17 d. visuotiniame draugijos narių susirinkime. Jame buvo patvirtintos skyriaus veiklos taisyklės, išrinkta skyriaus valdyba (pirmininku — J. Gutas, sekretoriumi — F. Velkas, iždininku — M. Šulcas), aptarti organizaciniai reikalai. Pirmasis iškilmingas skyriaus narių susirinkimas įvyko tų pačių metų birželio 3 d. universiteto salėje; čia skyriaus nariai perskaitė mokslinius pranešimus ir išdėstė skyriaus mokslinės veiklos programą. Sėkmingesniam darbui buvo užsibrėžta aplink save suburti ne tik Vilniaus, bet ir Kauno, Gardino, Mogiliovo, Vitebsko, Minsko miestų bei artimųjų gubernijų vaistininkus, užmegzti ryšius su Peterburgo farmacijos draugija. Tuo tikslu buvo išsiuntinėta skyriaus veiklos programa ir kvietimas dalyvauti darbe. Į skyriaus kvie-

timą daugelis vaistininkų gyvai atsiliepė ir ėmėsi darbo: sekė naujus farmacijos laimėjimus, patys esamomis sąlygomis vykdė eksperimentus bei stebėjimus, referavo apie juos skyriui. Tai buvo naujas žingsnis Lietuvos farmacijos istorijoje.

Farmacijos skyrius jau pirmaisiais savo veiklos metais atliko didelį organizacinį darbą ir padėjo gerus pagrindus tolesnei savo veiklai; tai rodo tas faktas, kad kitais metais (1820 m.) buvo išleistas stambus, 560 puslapių, papuoštas labai gražiai atliktais spalvotais piešiniais 4 tomų leidinys «Vilniaus farmacijos žinynas» [9]. Žinyne buvo skelbiami originalūs straipsniai, farmacijos skyriaus narių atliktų tyrimų bei stebėjimų aprašymai, straipsniai gamtos istorijos klausimais, recenzijos, įstatymai bei nuostatai, liečią farmaciją, plati skyriaus bei atskirų farmaceutų veiklos kronika ir kt. Tai buvo pirmasis Rusijoje žurnalas farmacijos klausimais. Tačiau «Vilniaus farmacijos žinynui» trūko prenumeratorių bei lėšų, ir jis nustojo ėjęs. Farmacijos skyriaus narių darbai buvo spausdinami neperiodiniame draugijos leidinyje «Medicinos, chirurgijos ir farmacijos žinynas» [20].

Po dekabristų sukilimo sustiprėjo carizmo reakcija ir stabdė tiek Vilniaus Medicinos draugijos, tiek ir jos farmacijos skyriaus veiklą. Carizmo represijos prieš Vilniaus aukštąją medicinos mokyklą dar labiau paralyžiavo jos veiklą. 1842 m. galutinai uždarius šią mokyklą, jos turtingos mokslo priemonės buvo išskirstytos po kitas Rusijos medicinos mokyklas, ir Vilniaus Medicinos draugija bei jos farmacijos skyrius nustojo rimtos mokslinės paramos, o ypač įvairių vaizdinių priemonių, kurias ruošiant aktyviai buvo dalyvavę ir vaistininkai. Šioms spragoms likviduoti 1843 m. buvo nutarta draugijos patalpose įrengti farmacijos ir farmakologijos kabinetą. Pradžią jam davė vaistininkų J. Kuševičiaus, A. Velko ir kitų padovanotos kolekcijos. (Pirmojo pasaulinio karo išvakarėse kabinete būta per 1500 farmaceutinių preparatų. Atkūrus Vilniuje aukštąją medicinos mokyklą, kabinetas buvo perduotas jai.)

Farmacijos skyrius įnešė didelį indėlį į vaistininkystę.

Vaistinių priežiūrą perėmus gydymo valdybai, buvo imtasi kai kurių priemonių ir vaistų išdavimui sutvarkyti. Buvo pareikalauta, kad ant išduodamų vaistų būtų užrašoma «išoriniai» ar «vidiniai», nurodoma, kam jie skiriami, tačiau recepto kopija buvo išrašoma tik gydytojui reikalaujant. Todėl ir XIX a. viduryje vaistinės paruoštus vaistus išduodavo be recepto kopijos. Dėl tokios vaistų išdavimo tvarkos įvykdavo stambių klaidų. Todėl Vilniaus Medicinos draugijos narių susirinkimuose, kuriuose dalyvaudavo ir farmacijos skyriaus nariai, ne kartą buvo iškeliama, kad tokia vaistų išdavimo tvarka netiksli, ir nurodoma, jog vaistai turį būti išduodami su gydytojo recepto kopija ir signatūra. Taip, sakysime, draugijos narių visuotiniame susirinkime 1846 m. sausio 12 d. iš pagrindų buvo apsvarstyti vaistų paruošimo ir išdavimo trūkumai vaistinėse ir nutarta įpareigoti visus Vilniaus miesto vaistininkus ir draugijos narius — vaistininkus periferijoje reikiamai ruošti vaistus ir, juos išduodant, pridėti gydytojo recepto kopiją bei signatūrą. Šia naujove Vilniaus vaistininkai nebuvo patenkinti ir jai priešinosi, įrodinėdami, kad receptų davimas liaudžiai žalingas, nes ji kritikuosianti receptų davėjus. Tačiau draugija atkakliai kovojo, kad būtų įgyvendintas šis nutarimas, ir todėl Vilniuje, pirmiau negu kur nors kitur Rusijos imperijoje, buvo įvestas vaistų iš vaistinių išdavimas su gydytojo recepto kopija.

Nors vaistinių būklė Lietuvoje, ypač Vilniuje, XIX a. viduryje žymiai pagerėjo, tačiau vaistinių mokinių paruošimas ir toliau buvo nepatenkinamas. Stojant į vaistinę mokiniu, reikalauta elementaraus išsimokslinimo: mokėti skaityti ir rašyti. Iš pradžios mokiniai plaudavo indus, o paskui atlikdavo įvairius mechaninius darbus, ruošiant nesudėtingus vaistus, o toliau mokytis negalėjo. Aišku, be mechaninių įgūdžių gaminti vaistus, jie maža ką

tenusivokdavo farmacijoje. Tiesa, Vilniaus Medicinos draugijos Farmacijos skyrius svarstė vaistinių mokinių parengimo klausimą ir 1860 m. (balandžio 12 d.) nutarė įpareigoti vaistininkus pasirūpinti tinkamu jų mokymu. Tuo tikslu Vilniuje provizorius J. Laveckis savo bute suorganizavo nemokamą gamtos mokslų ir farmacijos paskaitų skaitymą. Bet, deja, kai kurie Vilniaus vaistininkai trukdė savo mokiniams lankyti tas paskaitas, ir darbas buvo sužlugdytas dėl pačių vaistininkų kaltės.

1863 m. farmacijos skyrius kartu su Peterburgo Farmacijos draugija nemaža laiko ir dėmesio skyrė vaistinių reformos projektui paruošti. Projekte buvo paliesta daug tuo metu aktualių klausimų, kaip vaistinių reorganizavimas, kaimo vaistinių kontrolė, vaistininkų cenzas, vaistinių steigimo tvarka, draudimas pirkti ir laikyti vaistines neturintiems vaistininkų cenzo ir kt. Šio projekto pagrindu carinėje Rusijoje buvo išleisti net ir kai kurie įstatymai, tvarkantieji farmacijos reikalus visoje imperijoje [18].

XIX a. antrojoje pusėje Vilniuje, kaip ir visoje Rusijoje, buvo pradėta vaistinėse pardavinėti įvairius patentuotus vaistus, kurių sudėtį daugiausia nustelbdavo iškalbi reklama. Gydytojai dažnai skirdavo šiuos vaistus, nekreipdami dėmesio į jų sudėtį bei paskirtį. Tokia vaistų prekyba, žinoma, neteikė visuomenei naudos, o tik žalą. Todėl Vilniaus Medicinos draugijos farmacijos skyrius vienas pirmųjų Rusijoje pasisakė prieš nežinomos sudėties patentuotų vaistų skyrimą, nes «. . .jie eina prieš medicinos mokslo dvasią ir padeda įvairiems šarlatanams pasipelnyti». Draugijos narių visuotiniame susirinkime 1866 m. sausio 12 d. patentuotų vaistų (nenurodžius jų sudėties) pardavinėjimas buvo pasmerktas. Ši draugijos nuomonė buvo pranešta įvairioms to meto medicinos ir farmacijos draugijoms, kurios savo ruožtu irgi pasisakė prieš nežinomos sudėties vaistų gamintojus. Ši bendra kova privertė vaistų fabrikus bei gamintojus žymėti išleidžiamų patentuotų vaistų sudėtį [18].

XIX a. pabaigoje Farmacijos skyriaus veikla gerokai susilpnėjo ir pasireiškė tik tuo, kad kai kurie jo nariai dalyvaudavo draugijos susirinkimuose, o XX a. pradžioje ši veikla ir visai nutrūko.

1842 m. uždarius Vilniaus Medicinos-chirurgijos akademiją, buvo suduotas didelis smūgis ne tiktai farmacijos mokslo bei praktikos vystymui, bet ir apskritai kultūriniam gyvenimui Lietuvoje. Lietuvos jaunimas, norėjęs įsigyti farmacininko specialybę, turėjo vykti mokytis svetur. Ir tiktai dalis jaunimo farmacininko specialybę galėjo įsigyti, dirbdami vaistinėse ir išlaikydami atitinkamus egzaminus.

Reikia pažymėti, jog caro valdžia jautė, kad Rusijos imperijoje trūksta vaistinių ir jų darbuotojų, ir sudarydavo tam tikrų sąlygų dirbantiems vaistinėse įsigyti farmacijos darbuotojo specialybę. Tuo tikslu ji leido laikyti atitinkamus egzaminus prie aukštųjų medicinos mokyklų arba gubernijų gydymo valdybose. Antai 1810 m. buvo išleistos taisyklės praktinį darbą dirbantiems farmacijos darbuotojams egzaminuoti [21]. Tos taisyklės, kaip ir egzaminų reikalavimai, buvo nuolat keičiamos bei papildomos [21, 22]. Taisyklės nustatė 3 farmacininkų vardus: gizelio, provizoriaus ir vaistininko. 1838 m. išleistose taisyklėse farmacijos darbuotojų vardai buvo kiek pakeisti, būtent, vietoj gizelio buvo įvestas provizoriaus padėjėjo vardas.

Didelį darbą vaistinėse atlikdavo ir vaistinių mokiniai. Iki XIX a. pabaigos jais buvo priimami tik vyrai, o XX a. pradžioje pradėta priimti ir moteris, turinčias ne mažesnį kaip keturių gimnazijos klasių išsilavinimą ir pramokusias lotynų kalbos. Neturintieji nurodyto cenzo turėjo išlaikyti atitinkamus egzaminus. Asmuo, išbuvęs vaistinės mokiniu ne mažiau kaip 3 metus, galėjo laikyti egzaminus provizoriaus padėjėjo vardui įgyti [23]. Vaistininko padėjėjai buvo egzaminuojami iš chemijos, fizikos, farmakologijos ir farmakognozijos pagal nustatytą programą; be to, farmacijos profesoriaus

arba atitinkamo komisijos nario akivaizdoje jie turėjo atlikti praktinius uždavinius vaistinėse. Asmuo, išdirbęs 2—4 metus provizoriaus padėjėju, pagal specialią programą galėjo laikyti egzaminus provizoriaus vardui gauti. 1845 m. buvo išleisti nauji farmacininkų egzaminavimo nuostatai. Čia įtrauktas dar vienas farmacijos darbuotojo — farmacijos magistro — vardas. Šis vardas buvo suteikiamas vaistininkams, apgynusiems disertaciją. Tokie farmacininkų vardai Lietuvoje išliko iki pirmojo pasaulinio karo [22].

1907 m. įsikūrusi Vilniuje Lietuvių mokslo draugija rūpinosi ir farmacijos mokslo reikalais. Antai 1910 m. joje buvo sudaryta atskira medicinos-farmacijos sekcija, užsibrėžusi: 1) rinkti medžiagą Lietuvos augalų žodynui, 2) tirti Lietuvos augalų, tiek liaudies vartojamų, tiek ir visų kitų vaistingumą, 3) rūpintis medicinos ir farmacijos terminologija, 4) tirti liaudies mediciną ir jos istoriją [24].

Farmacijos plėtojimuisi Lietuvoje turėjo reikšmės ir Maskvos, Petrapilio ir kitų miestų farmacininkų būreliai [25, 26, 27]. Jie jungė išblaškytas farmacijos darbuotojų lietuvių gretas[1], informuodavo apie vaistinių būklę Lietuvoje ir kvietė juos grįžti ir įsikurti savo gimtajame krašte [28, 29]. Daugelis jų stengėsi grįžti į tėvynę ir joje įsikurti. Tai turėjo teigiamos įtakos vaistinių darbo lygiui ir jų augimui Lietuvoje. Smūgis šiam vaistinių plėtimuisi Lietuvoje buvo 1914 m. vasarą prasidėjęs pirmasis pasaulinis karas, kuris skaudžiai palietė ir Lietuvą.

LITERATŪRA

1. M. Baliński, Historya miasta Wilna, t. I, Wilno, 1836.
2. J. Kraszewski, Wilno od początków do roku 1750, t. IV, Wilno, 1842.
3. Volumina legum, t. I—II, Peterburg, 1859.
4. L. Gąsierowski, Zbiór wiadomości do historyi sztuki lekarskiej w Polsce .., t. I, Poznań, 1839.
5. С. Слонимскис, Материалы по истории медицины в Литве, atspaudas iš «Tauta ir žodis» V knygos, Kaunas (1929).
6. M. Br., Apteki na Litwie, Lekarz Wileński, Nr. 10, 1913.
7. Apteka XX, Dominikanów, pózniej Zeydlerowska «Pod łabędziem», Pamiętnik Wileńskiego Towarzystwa lekarskiego, Nr. 6 (1928).
8. V. A., Ligonių gydymas senovėje, Vilniaus žinios, Nr. 281 (1906).
9. J. Wolfgang, Uwagi historyczne nad stanem farmacyi, Dziennik Wileński, t. IV, 1916.
10. Artyści sztuki aptekarskiej, Lekarz Wileński, Nr. 5 (1913).
11. Памятная книжка Виленской губернии на 1852, 1865, 1873, 1895, 1897, 1913 гг., Вильно.
12. Памятная книжка Ковенской губернии на 1850, 1864, 1873, 1875, 1895, 1905 гг., Ковно.
13. Памятная книжка Сувалкской губернии на 1873, 1902, 1913 гг., Сувалки.
14. Žmonių sveikatos aprūpinimas Kauno gub. (statistikos žinios), Lietuvos žinios, Nr. 39, (1914).
15. H. Polukordas, Kai kurie duomenys iš farmacijos istorijos Lietuvoje, Sveikatos apsauga, Nr. 5 (1956).
16. J. Muszyński, Przyczynek do historji aptek wileńskich przed 115 laty, Wiadomości farmaceutyczne, Nr. 21, 22 (1935).
17. J. Bieliński, Stan nauk lekarskich za czasów Akademii medyko-chirurgicznej Wileńskiej, Warszawa, 1889.

[1] XIX a. pabaigoje ir ypač XX a. pradžioje lietuvių ar iš Lietuvos kilusių farmacininkų galima buvo rasti beveik kiekviename didesniame Rusijos mieste: Peterburge, Maskvoje, Kijeve, Kurske, Tuloje, Kaukazo bei tolimojo Sibiro miestuose, kuriuose jie dažnai įsikurdavo, svetur baigę mokslą, ir nebesugrįždavo į savo gimtąjį kraštą. Dalis jų, gyvendami atskirti nuo savo krašto ir su juo nepalaikydami jokių ryšių, užmiršdavo gimtąją kalbą, papročius. Žinoma, nemaža jų ir sunkiomis socialinės ir nacionalinės priespaudos sąlygomis nenutraukdavo ryšių su lietuvių liaudimi, dalyvavo jos, taip pat ir visos Rusijos liaudies išsivadavimo kovoje. Pvz., 1905 m. revoliucijos įvykiuose aktyviai dalyvavo ir lietuviai farmacininkai J. Matulaitis, A. Grigalauskas, A. Žukauskas-Vienuolis ir kt.

Studentams teko ieškoti kito įėjimo į bažnyčios žemutinius aukštus. Jiems ir vėl pasisekė. To meto laikraščiai stambiomis antraštėmis spausdino reportažus – „Antrasis Dominikonų požemių aukštas egzistuoja". Viename tokių straipsnių aprašytas naujas studentų atradimas: *Kažkas aklai sudavė laužtuvu į grindis... Pajuto, kad plyta nusistumia, o laužtuvas lenda gilyn. Karštligiškai viena po kitos imta kelti plytas, atsidengia siauras plyšys, pro kurį žmogus vargiai gali prasibrauti. Vienas studentų įsispraudė ir dingo angoje. Apačioje buvo požeminis rūsys. Jis buvo siauras, užverstas plytomis ir akmenimis, gilumoje matėsi užmūrytos durys. Dar buvo išlikusi jų meniška rankena ir vyrių likučiai. Iš šalių taip pat matėsi užmūrytas „visas požeminių koridorių kompleksas".* (138) Šone, po griuvenomis, žiojėjo anga, kuri, kaip buvo spėjama, šią kriptą jungė su anksčiau aptiktu „šulinėliu". Pramušus sieną, pasirodė gilyn vedantis koridorius. Šiuo siauru, tamsiu koridoriumi, vedusiu Šv. Ignoto gatvės link, studentai pasiekė gana erdvią su žemu skliautu kriptą. Ji buvo tuščia. Kriptos sienoje tyrinėtojai pastebėjo granitinį blokelį, išsiskiriantį iš aplinkinio plytų mūro. Išėmę tą granitinį bloką studentai surado kriptą, kurios gilumoje stovėjo medinė 1,5 x 2 m^2 dydžio dėžė. Joje, uždengti šilkiniu audiniu, gulėjo šonais suaugusių Siamo dvynių palaikai. Ant melsvos pagalvėlės ilsėjosi dvi panašios galvos, tvarkingai sudėtos keturios rankos. Ant vienos rankos žiedas su antspaudu (signete). (138)

Atrodo, kad ir šį kartą rastų požemių kruopščiai ištirti nepavyko. Darbai būdavo nuolat nutraukinėjami. Nors tyrimai vėliau vis dėlto buvo tęsiami, tačiau spauda apie tai nieko neberašė. Žadėta knyga apie radinius dominikonų požemiuose nepasirodė, o Antrojo Pasaulinio karo metu dingo studentų surinkta medžiaga. Šiandien galime pasinaudoti tik jų 1935 m. sudarytu požemių planu. Pasklidus gandui, kad rasti maro aukų kūnai ir jų pajudinimas gali baigtis tragiškai, tyrimo darbai 1936 m. galutinai nutraukiami.

Reikia pasakyti, kad maro epidemijos buvo baiminamasi visiškai pagrįstai. Maras (*pavietrė*) Vilnių lankė ne kartą.

Maras

Europą pirmoji maro epidemija užklupo 165 m. Dar po keleto šimtmečių – VI a. iš Egipto atvežta maro epidemija Europoje siautėjo daugiau nei 50 metų. Jos metu ištuštėjo Konstantinopolis, Graikija, Italija, Ispanija, Galija, Vokietija.

Dar baisesnė maro epidemija, vadinta „juodąja mirtimi" (*mors nigra*), Europoje siautėjo XIV a. Šis iš Kinijos atkeliavęs maras nepaprastai žiauriai nusiaubė visą Europą. Daugelyje vietovių per dieną mirdavo po 10 – 15 tūkstančių žmonių. Turtingos ir klestinčios provincijos virto kapinėmis ir dykvietėmis. Šios epidemijos metu Londone ir Venecijoje mirė po 100000, Florencijoje 96000, Neapolyje 60000 žmonių. Išmirė du trečdaliai Oksfordo studentų.

Juodosios mirties epidemijai pasibaigus, 200000 Vokietijos kaimų ir miestelių liko be gyventojų. Vidužemio jūroje, keldami jūreivių ir pakrantės gyventojų siaubą, be ekipažo plaukiojo laivai-vaiduokliai. Galbūt šio maro vaizdai ir buvo legendos apie Skrajojantį Olandą pagrindas.

XIV a. viduryje, apie 1343 m., maras nusiaubė Vengriją, Lenkiją ir Lietuvą. Išmirė beveik pusė šių teritorijų gyventojų. (46, 8) Kaip teigia Haeckeris, ši maro epidemija nusinešė 25 milijonų Europos gyventojų gyvybes,

Kaltos geležies spyna XVIII a.

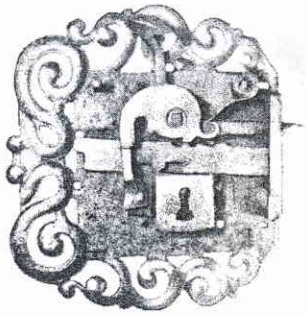

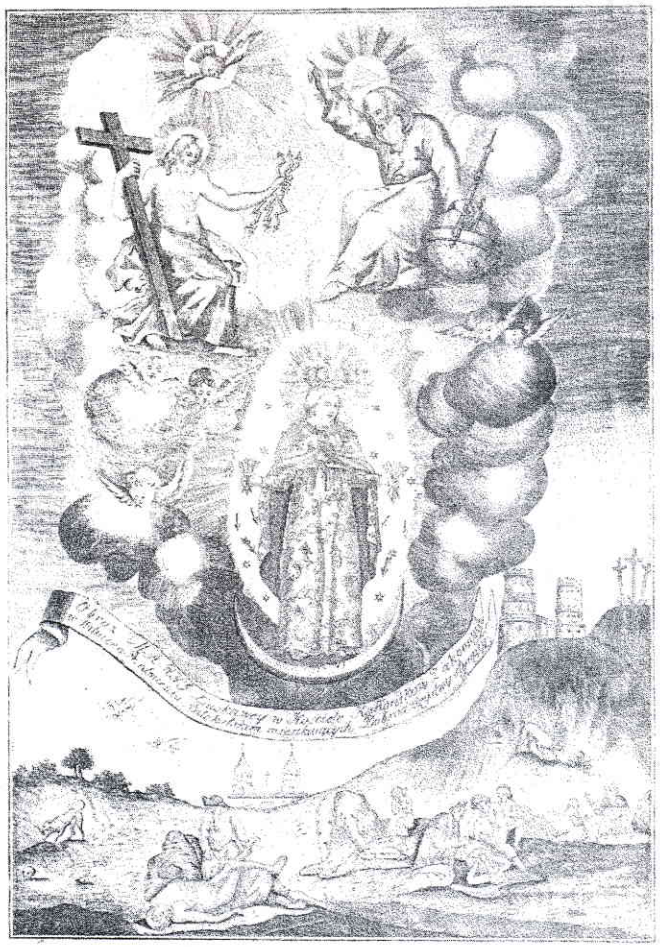

↑
1710 metų maras Vilniuje
I. Karengos vario raižinys, 1799

→
M. Strijkovskis
(1547 – 1593)
Titulinis lapas, 1581

iš kiekvienų penkių gyventojų mirė trys. Smolenske, tuomet priklausiusiame Lietuvai, 1386 m. buvo belikę tik 10 gyvų gyventojų. *(176)* Epidemijos metu išmirė dauguma Prūsijos ir Užnemunės gyventojų. Kaip teigia kronikos, Lenkijos karaliuš Jogaila ir Lietuvos didydis kunigaikštis Vytautas iš maro apimto Bresto, pakeliui netekę daugelio dvariškių, pasitraukė į Lietuvą. Čia jie, saugodamiesi maro, žiemą praleido neįžengiamų girių glūdumoje. *(176)*

XV a. viduryje – 1440 ir 1451 – 1452 m. maras vėl siautėjo Lietuvoje. Jis buvo baisus: žmonės eidami, sėdėdami, miegodami ar valgydami staiga krisdavo ir tuoj mirdavo. Karalius Kazimieras, atvykęs į Lietuvą, nesiryžo apsistoti maro apimtame Vilniuje. Jis ilgą laiką medžiojo Gardino apylinkėse. Kiek tuo metu išmirė Vilniaus gyventojų, žinių neturime.

Po keliolikos metų, 1465 m., Rygos pirkliai į Vilnių vėl atnešė marą. Iš čia epidemija greit paplito po visą Lietuvą. Karaliui Kazimierui vėl nepavyko Vilniaus aplankyti. Jis visą 1465 m. žiemą buvo priverstas praleisti Kaune, kuriame, reikia manyti, maras nesiautė. *(176, 14)*

Dar nespėjusį atsigauti Vilnių 1506 m. vėl siaubė maro epidemija, kuri truko nuo pavasario iki gruodžio mėnesio. Ją į Lietuvą atnešė totoriai. Dar kartą Vilniuje ir jo apylinkėse maras siautėjo 1530 m.

Žygimantas Augustas, Lietuvos didysis kunigaikštis, matydamas baisias maro pasekmes XVI a. viduryje išleido trumpus nurodymus, kaip elgtis *pavietrės* metu. Ten rašoma, kad, prasidėjus epidemijai, kiekvienas Vilniaus gyventojas privalo surašyti testamentą. Miesto vartai, išskyrus vienus, privalėjo būti užrakinti. Vieninteliuose neuždarytuose miesto vartuose ginkluoti sargybiniai privalėjo stebėti, kad į mies-

tą iš epidemijos apimtų vietovių nepatektų nė vienas žmogus. Visų uždarytų miesto vartų raktai turėjo būti saugomi magistrate. Apie kiekvieną susirgusį maru turėjo būti pranešama magistratui. Kad būtų pagerinta miesto sanitarinė būklė, iš karališkųjų Župronių šaltinių į miestą buvo atvestas vandentiekis. Aišku, priemonės, numatytos karališkoje instrukcijoje, negalėjo sustabdyti maro epidemijų, nebent kiek sušvelninti jų pasekmes. Maro epidemijų metu mirtis ir toliau skynė savo aukas, neatsižvelgdama į aukų luominę priklausomybę ir turtus. (51, 227)

XVI a. viduryje, 1552 – 1555 m., Vilniuje ir jo apylinkėse – Trakuose, Eišiškėse, Medininkuose ir Žiežmariuose – vėl siautėjo maras. Nuo jo ypač smarkiai nukentėjo Vilnius.

Pati baisiausia XVI a. maro epidemija Vilnių užklupo 1571 metais. Dar prieš prasidedant marui kraštą nusiaubė badas. Žmonės valgė ne tik šunis ir kates, bet ir lavonus. Iš Vilniaus, kaip rašė M. Strijkovskis, bėgo kas tik pajėgė, tad epidemija labai greit išplito po visą Lietuvą. Iš Vilniaus pasitraukė ir vienuoliai, palikę po vieną ordino narį saugoti vienuolyno turto. Tik jėzuitai mieste paliko vienuolika vienuolių, vadovaujamų Stanislovo Varševickio. Jie, nepaisydami grėsmės, guodė nevilties apimtus gyventojus, stengėsi palengvinti jų kančias. Žinoma, kad ši maro epidemija Vilniuje nusinešė 25000 žmonių gyvybių. (176, 17)

Maras nesiliovė ir XVII a., pasibaisėtinai reguliariai siautėjo Vilniuje 1601, 1624 – 1625, 1631, 1653 ir 1657 metais.

1624 m. maro epidemijos metu miestiečiai įkūrė Šv. Nikodemo broliją, kurios tikslas buvo padėti sergantiems ir laidoti mirusius. Šią dvejus metus vilniečius kamavusią maro epidemiją eilėmis aprašė Valentas Bartoševskis. (14) 1624 m. maro amžininkas Samuelis Tamošauskis rašė:

Suspaudė badas – nemaža prapuolė,
Eidamas keliu, ne vienas parpuolė:
Lavonai visur, kūnai išdrabstyti,
Apgriaužtos galvos, kaulai išbarstyti...
...Tėvas su vaiku vienoj vietoj guli,
Sumesti pūva ir be grabo tūli. (157, 218)

Vos ketvirčiui amžiaus praėjus Vidurio Europoje žiauraus Trisdešimties metų karo metu kilusi maro epidemija 1652 m. vėl pasiekė Lietuvą. Maras ir badas Lietuvoje siautėjo iki 1661 m. A. H. Kirkoras rašė: *Žmonės žudė vienas kitą dėl duonos kąsnio, valgė savo artimųjų lavonus. Šunes landžiojo po apleistus namus ir draskė numirėlius. Trakai, Ašmena, Lyda, Dysna, ką jau kalbėti apie Vilnių, buvę taip nuniokoti, kad gyventojai kelerius metus buvo atleisti nuo mokesčių.* (74) Mirė daug žmonių. Ištuštėjo sodybos ir kaimai.

Stengdamiesi išmelsti Dievo malonę miestiečiai, Leono Sapiegos nurodymu, rengė procesijas, kurių metu Vilniaus gatvėmis nešdavo *šv. Benono* paveikslą ir šv. Kazimiero relikvijas. Dar 1653 m. vyskupas Jurgis Tiškevičius iš Italijos atgabeno *Gailestingosios Dievo Motinos* paveikslo, garsėjusio stebuklinga galia, galinčia nugalėti marą, kopiją, kurią įtaisė Šv. Petro ir Povilo bažnyčios gailestingumo altoriuje. Deja, ir tai nepadėjo. Maras dar ne kartą lankėsi Vilniuje.

Rusų ir švedų kariuomenių nuniokotoje Lietuvoje po labai šaltos žiemos kilo badas, po bado – maras, kuris į Vilnių atėjo 1657 m. Siaubo apimti Vilniaus gyventojai, metę turtą, iškeliavo kur akys mato. Vilniuje liko tik magistrato nariai ir 30 sargybinių, privalėjusių saugoti miestiečių turtą ir laidoti mirusiuosius. Kad panikos apimti neišsilakstytų dar likę Vilniaus gyventojai, visi

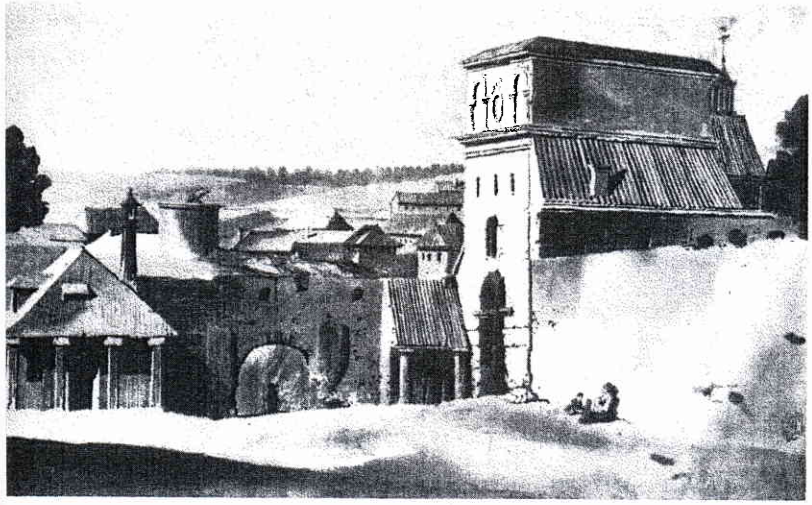

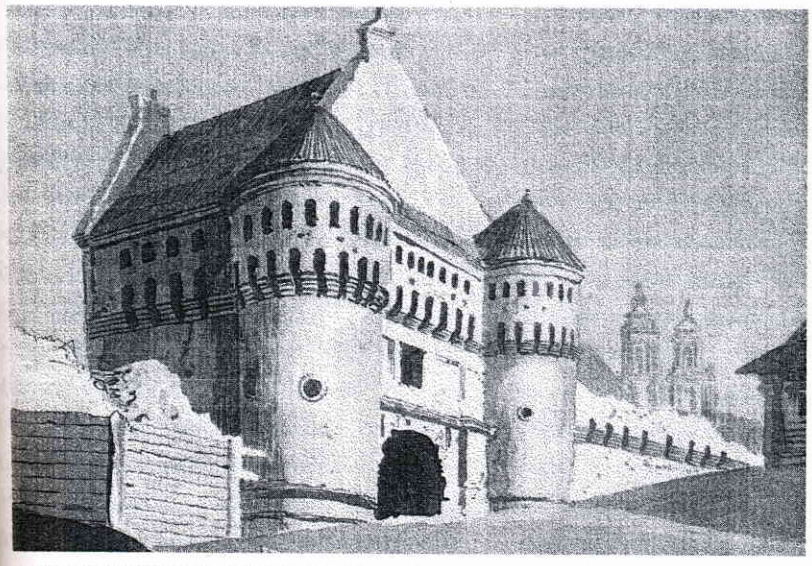

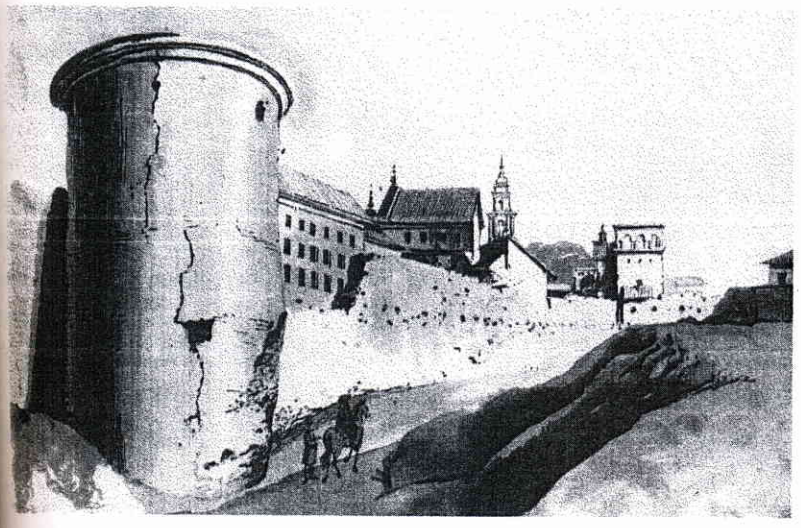

miesto vartai, išskyrus Rūdninkų, buvo uždaryti. Jų raktai buvo perduoti magistrato įgaliotiniui Kaireleviciui. Buvo įsakyta iš miesto nieko neišleisti ir į jį neįleisti. Sargai privalėjo stebėti, kad niekas po miesto siena nepasikastų. Mirusių miestiečių turtas turėjo būti surašomas, sudedamas į sandėlius ir laikomas iki magistrato sugrįžimo. Epidemija buvo itin žiauri – gatvėse, aikštėse ir kiemuose voliojosi mirusiųjų palaikai. Mirusiesiems palaidoti neužteko jėgų. Tyrinėtojai teigia, kad šio maro metu išmirė pusė Vilniaus gyventojų.

Tačiau pati siaubingiausia maro epidemija Vilniuje ir Lietuvoje siautėjo 1708 – 1711 m. Dar XVII a. pabaigoje kraštą gerokai nualino didikų tarpusavio vaidai. Višnioveckių šalininkai, surinkę kariuomenę, degino Sapiegų dvarus ir pasėlius, vėliau į kraštą įsiveržė švedų, rusų, Saksonijos kariuomenės. Dar prieš maro atėjimą tarsi Dievo perspėjimas žmonėms pasirodė įvairūs ženklai. 1690 m. virš Lietuvos ir iš dalies virš Lenkijos užskridęs skėrių debesis sunaikino pasėlius. Nuo bado apsilpusius žmones ir gyvulius persekiojo įvairios iki tol nežinotos ligos. Atsirado vabzdžių, nuo kurių įkandimo žmonės mirdavo per parą, gyvuliai dvėsė. 1695 m. krašte paplito kažkokia užkrečiama liga, nuo kurios žmonės mirdavo baisių traukulių kamuojami. *(182, 360–361)* 1699 m. ir 1706 m. Lietuvoje tarsi būsimų nelaimių pranašai buvo matomi Saulės užtemimai.

Po kelerių nederlingų metų krašte ėmė siausti badas, jo įkandin atkeliavo maras. Badas buvęs toks baisus, kad daugelis net manė, kad kraštą nuniokojo visai ne maras, o badas. Valstiečių tvartai ir aruodai buvo tušti, nes sausra sunaikino pasėlius laukuose, šuliniuose išdžiūvo vanduo. Kilus gandui, kad Vilniuje valdžia dalijanti duoną, į

jį veržėsi baisaus bado vejamų žmonių minios. Duonos čia niekas nė nemanė dalyti, nes jos trūko patiems miestiečiams. Jau ir be to miesto padėtis buvo tragiška – Vilniuje siautė maras. Šių įvykių amžininkas Zaluskis rašė, kad, pamatę dvesiantį ar jau kritusį arklį, subėgdavo alkanų žmonių minios, jį sudraskydavo ir tuoj surydavo. Šuva ar katė buvo skanėstas. Už septynių mylių nuo Vilniaus išbadėjęs vyras su žmona nužudė ir išvirę suvalgė du savo mažamečius vaikus. Zaluskis rašė: *Pas mus yra vargas, kokio nei istorijoje nerasi, nei senųjų atmintis nežino... Tie žmonės užtvino kaip dideli vandens, krinta kaip musės: kasdien visos gatvės pilnos lavonų... Vežimais jie yra vežami į duobę kaip malkos, taip, kaip buvo rasti. Tuo tarpu iki šiol yra daugybė vos alsuojančių ir badaujančių žmonių. Prie jėzuitų namų kasdien yra maitinami daugiau kaip 400, duodama jiems duonos gabalėlis ir lėkštė sriubos; taip daroma ir kitų vienuolynų namuose, bet ką tai reiškia tokiai daugybei?* (181; 76, 86) Teigiama, kad 1710 m. nuo bado ir maro Vilniuje mirė 30000 krikščionių ir 3700 žydų. Zaluskis pasakoja, kad rokitų vienuolis su draugu nuo 1710 m. liepos 1 d. iki 1710 m. Velykų palaidojo 22862 mirusiuosius. Nors vienuoliai į vieną kapą guldydavo po 70 – 80 mirusiųjų, tačiau vis tiek nespėdavo visų katalikiškai palaidoti. Dauguma nuo bado ir maro žuvusių buvo palaidoti už miesto, kelio į Vingio mišką pakraštyje.

Daug ligonius slaugiusių vienuolių patys užsikrėtė ir mirė. A. H. Kirkoras nurodo, kad vien jėzuitų vienuolių tuomet žuvo 118. (75, 39) Jų atminimui palaidojimo vietoje buvo pastatyta koplytėlė, o tą vietovę ilgą laiką vadino jėzuitų kapinėmis.

Badas ir maras taip nualino Vilnių, kad daugelyje namų neliko nė vieno gyvo jo gyventojo. J. I. Kraševskis rašė, kad maro epidemijos taip bijota, jog net keturiasdešimt metų praėjus vis dar vengta tuščiuose namuose apsigyventi. (81, 271)

Ar bažnyčių rūsiuose galėjo būti palaidotos maro aukos? Nejaugi vienuoliai galėjo būti tiek neatsargūs, kad po savo kojomis laidojo epidemijų aukas? Pasirodo, ne visi mirusieji maro metu buvo laidojami užmiestyje. Dažnai trūkdavo arklių, nebūdavo kam mirusiųjų laidoti, tad dalį palaikų sumesdavo į bažnyčių rūsius ir ten užmūrydavo. Apie tai, nenurodydamas šaltinių, rašė Juozas Jurginis. (68, 178) Vladislovas Zahorskis, šio amžiaus pradžioje tyręs Šv. Jono bažnyčios požemius, tarp kitų ten buvusių karstų mini 1609 m. mirusio Radvilos karstą. Epidemijų aukų laidojimą bažnyčių rūsiuose mini ir kiti autoriai.

Žinoma, kad 1552 m. maras Vilniuje prasidėjo pranciškonų vienuolyne. Apie maro pradžią pranciškonų vienuoliai niekam nepranešė, už tai vienuolynas buvo nubaustas: karalius panaikino iki tol buvusią pranciškonų jurisdikciją. Aišku, tuo metu vienuolyne gyvenusiems broliukams tai jau buvo neaktualu. Visi jie šio maro metu išmirė. Akivaizdu, kad nuo magistrato slėpdami prasidėjusią maro epidemiją vienuoliai bent dalį savo brolių buvo priversti slaptai laidoti bažnyčioje ar šalia jos. Tai leidžia daryti prielaidą, kad ne tik pranciškonų, bet ir dominikonų bažnyčių rūsiuose galėjo būti maro aukų palaikų.

Šv. Dvasios bažnyčios požemiai XX amžiuje

Antrojo Pasaulinio karo metu vokiečiai pramušė iš Šv. Ignoto gatvės užmūrytą įėjimą. Kriptas ir įėjimus į šoninius požemius užmūriję ir pridengę karstų rietuvėmis, vokie-

Medininkų vartai
Subačiaus vartai
Kampinis bastionas
P. Smuglevičiaus piešiniai, 1785
←

kurie kokiais tik galėjo būdais su demonu sudarinėjo sandorius, buvo kankinami ir žudomi. Inkvizicojos aukos Lietuvoje žiauriausiais kankinimais buvo priverstos prie to, jog pačios „prisipažindavo" bet kokiais priskiriamais burtais. O po to - laužas.

Viduramžių Lietuvos dokumentai saugo nemažai užrašų apie teisminius burtininkų ir raganų reikalus. Ir nelengva dabar nuspręsti: kur šituose reikaluose iš tikrųjų nuodytojai ar kiti nusikaltėliai (tokie, tikriausiai, irgi buvo), kur psichiškai nesveiki žmonės, o kur nuodytuojais laikomi liaudies meistrai ir žyniuoniai, vaidilos, medicinos tradicijų nešėjai. Taip 1566m. rugpjūčio mėnesį buvo sudeginta ant laužo Julijona Jurevna. Sudeginimo priežastimi buvo jos pačios prisipažinimas, išgautas kankinimo metu, jog ji „vaiką iškasdavo iš žemės... ir tą iškastą vaiką išdžiovindavo, o išdžiovintą sumaldavo į miltelius ir tuos miltelius su nuodais sumaišydavo, o gautą mišinį su žolėmis žmonėms duodavo". Kyla klausimas: ar ji nuodytoja, ar neparanki bažnyčiai žyniuonė - gydančių žolelių žinovė, apkaltinusi save kankinimo metu?

1696m. buvo sudeginti ant laužo Lavrentijus Kuzma ir dar keli žmonės už tai, kad jie su kitais „naudodami burtus virė įtartinas žoles ir tomis žolėmis žmonėms siuntė įvairias ligas". Apie kokias žoles ir augalus čia kalbama? Ar ne apie gydomuosius? Bažnyčia ne tik negriovė tikėjimo burtais ir magija, bet sistemingai stiprino ir skleidė ją. Nenuostabu, jog tikėjimas „blogo žvilgsnio"(nužiūrėjimo) jėga, tikėjimas į gydančią ar naikinančią užkalbėjimų, šnabždesių ir talismanų jėgą praktiškai įsitvirtino liaudyje. Pakankamai racionalios liaudies medicinos priemonės ir poveikiai, iš dalies pridengti magija ir burtų, buvo pastebimi net XX a. pradžioje. Kartu su senovinės liaudies medicinos liekanomis, kurios dirbantiesiems keitė nepasiekiamą mokslinę mediciną, prietarų-burtų gydymo veiksmai, priemonės liaudyje išgyveno feodalinį ir kapitalistinį periodus ir, iš pagrindo, išsilaikė iki Sovietinės valdžios įvedimo Lietuvoje ir sovietinės-mokslinės ir visuotinai pasiekiamos-medicinos atsiradimo.

3 Dalis. Medicina ir sveikatos apsauga Lietuvoje feodalizmo-kapitalizmo periodu. Kapitalizmo atsiradimo ir vystymosi metu (1772-1918m.)

XVIII a. antroje pusėje Lenkijos-Lietuvos valstybės ekonomika išgyveno sunkią krizę. Aristokratija ir šlechtai, besikabinantys už labiausiai atsilikusios baudžiavos formas, stabdė brėstančių kapitalistinių santykių vystymąsi ūkyje. Aristokratai, būdami valdžioje, įvairiai saugojo ne tik baudžiavinę teisę ir cechų privilegijas, bet ir viduramžių sistemos vidinius, valstybinius mokesčius. Vidinės miesto feodalinės privilegijos-teisiškos ir kitos-stabdė miestų plėtimąsi, prekybos ir atsirandančių manufaktūrų vystymąsi. Visuotinė ekonominė krizė neišvengiamai vedė prie politinės krizės. Lenkijos-Lietuvos valstybė ėjo link katastrofos. „Šalis-rašė F. Engelsas-užsispyrusiai saugojusi neliečiamą feodalinės visuomenės būklę, tuo metu, kai visi kaimynai progresavo, formavo savo buržuaziją, vystė prekybą ir pramonę ir kūrė laisvus miestus-tokia šalis buvo pasmerkta sugriūti".

Kaimynai greitai pasinaudojo susidariusia padėtimi. „Geležinė istorijos uždanga,t.y. trys stipriausios rytų valstybės, sunaikino Lenkiją"- rašė F. Engelsas. 1772m. Prūsijos, Austrijos ir Rusijos valstybės tarpusavy susitarė, nukreipė savo kariuomenes į Lenkijos-Lietuvos valstybę ir užėmė didelę jos teritorijos dalį. Tai buvo taip vadinamas pirmas Lenkijos-Lietuvos valstybės padalijimas, pradžia jos pabaigos.

73 - 75 psl.

Šiuo veiksmu buvo suduotas didelis smūgis. Lenkijos-Lietuvos valstybe akivaizdžiai pasijuto atsilikusi ir bejėgė. Skubi rimtų reformų būtinybė buvo akivaizdi visiems. Taip 1775m. reorganizuojasi valstybės valdžios struktūra. Įsitvirtina centralizuota valdžia, o tai iš dalies apriboja feodalų-dvarininkų savivalę. Vykdomos eilės reformų, turinčių tikslą įtvirtinti finansus, prekybos ir pramonės vystymąsi: atšaukiamos vidinės miesto feodalinės privilegijos, stabdžiusios miestų plėtimąsi-taip vadinamos kompetencijos (jurizdikcijos); panaikinami vidiniai mokesčiai, stabdę bendros valstybinės rinkos susidarymą; įvedami bendri valstybiniai mokesčiai; gerinami vandens ir sausumos prekybos keliai.

Visos šitos priemonės padeda atgaivinti prekybą ir pramonę. Atsiranda ir auga naujos dirbtuvės ir manufaktūros. Įmonės vis labiau ir labiau naudojasi samdomu darbu, kuris yra produktyvesnis. Dėl to auga nauji kapitalistiniai santykiai šalies ūkiniame gyvenime. O kapitalistinių santykių vystymasis neišvengiamai veda prie buržuazijos įsitvirtinimo, buržuazijos klasės formavimosi (kartu ir proletariatų klasės).

Pakilusi buržuazijos klasė pradeda vaidinti vis didesnį vaidmenį šalies visuomenės gyvenime, o tai reiškia ir politikoje. Miestų atstovų suvažiavimas, vykęs Varšuvoje 1789m., iškėlė reikalavimus: panaikinti visas organizacijas prekyboje ir pramonėje; padidinti miestiečių,t.y. buržuazijos, politines ir ūkines teises. 1791m. priimamas įstatymas, suteikiantis miestiečiams eilę teisių, kuriomis anksčiau naudojosi vieni tik dvarininkai:miestiečiams suteikiama teisė pirkti ir parduoti žemę, užimti aukštas vyriausybines, karines ir dvasines pareigas. Pagaliau pasiturintiems miestiečiams, t.y. buržuazijai, suteikiama teisė rinkti savus atstovus į įstatymus leidžiantį susirinkimą-bendrą valstybinį seimą. Konservatyvus sluoksnis gauna smūgį ir kitoje sferoje: silpnėja bažnyčios pozicijos, o, kaip žinoma, bažnyčia buvo feodalizmo ramstis ir idealogas. 1773m. Lietuvoje panaikinamas Jėzuitų ordinas. Jėzuitai Lietuvoje, kaip žinoma, buvo sukoncentravę savo rankose ne tik daugybę turtų, bet ir didžiulę daugybę mokyklų. Jų žinioje taip pat buvo ir vienintelė aukštoji Lietuvos mokykla-Vilniaus akademija. Jiems priklausė didelis skaičius taip vadinamų labdaringų įstaigų, tarp kurių buvo ir špitolės. Jėzuitų rankose visos šios įstaigos tarnavo kaip priemonė feodalizmo idealogijai tvirtinti, priemonė, malšinusi mažas antifeodalines nuotaikas. Po jėzuitų ordino likvidavimo, visą jų turtą perėmė vyriausybė. Aukštosios jėzuitų mokyklos, jų tarpe, ir Vilniaus akademija, o taip pat špitolės ekonomine prasme tampa nepriklausomos nuo bažnyčios ir jose ilgainiui įstvirtina pasaulietinė valdžia. Tai palengvina naujų buržuazinių idėjų atėjimą ir paplitimą tose įstaigose.

Visos šios naujovės padeda buržuazijos judėjimui. Buržuazija pradeda vaidinti vis labiau pastebimą vaidmenį ekonomikoje, šalies idealoginiame ir politiniame gyvenime. O vėlesni įvykiai-antras ir trečias padalijimai-sudaro dar labiau palankesnes sąlygas tolismesniam kapitalistinių santykiui plitimui ir buržuazijos augimui Lietuvoje. Per trečią 1795m. padalijimą, galutinai panaikinusio Lenkijos-Lietuvos valstybę, didžiausia jos dalis buvo prijungta prie Rusijos. Tapusi Rusijos dalimi, įsiliejusi į jos ekonominę sistemą, Lietuva pajudėjo dar greičiau savo kapitalizmo vystymosi keliu.

Visi tolimesni didžiausi ekonominiai ir politiniai įvykiai negrįžtamai buvo susiję su vėliau sekusiu vystymosi augimui. Didelę reikšmę čia turėjo 1840m. viduramžių įstatymo rinkinio, taip vadinamo Lietuvos statuto, atšaukimas ir bendros visai Rusijai, o tai reiškia ir Lietuvai, įstatymų leidybos įvedimas. Svarbiausiu feodalinio gamybos būdo pakeitimo į kapitalistinį veiksniu tapo 1861m. baudžiavos panaikinimas. Nors feodalinio gamybos būdo pakeitimas į kapitalistinį prasidėjo dar prieš baudžiavos panaikinimą, tačiau ir po to, ilgai dar išliko dauguma feodalinių liekanų, kurios stabdė

75 - 77 psl.

tolimesnį kapitalizmo vystymąsi Lietuvoje (o taip pat ir Rusijoje) — kapitalizmo vystymosi intensyvumas ir greitis pastebimai išaugo po 1861m.

*****

Taip kapitalistiniai santykiai tapo pastebimu faktoriumi Lietuvos ekonominiame gyvenime jau paskutiniais XVIIIa. dešimtmečiais. Nuo šio laiko buržuazija pradeda vaidinti vis svarbesnį vaidmenį šalies gyvenime, palikdama vis didesnį savo pėdsaką visose Lietuvos visuomenės gyvenimo srityse.

Savo pėdsaką buržuazija padeda ir sveikatos apsaugos augime. Pradedant nuo paskutinio XVIIIa. ketvirčio Lietuvos sveikatos apsauga išgyvena daugybę pakeitimų. Bendras šių pakeitimų charakteris susideda tame, jog feodalinė sveikatos apsauga palaipsniui pakeičiama kapitalistine. Suprantama, jog pasikeitimai, kurie vyksta medicinos moksle, lygiagrečiai vyksta ir lietuviškoje medicinoje.

1 skyrius. Medicinos administracija

Feodalinėje Lietuvoje nuolatinio, centralizuoto valstybinio organo, tvarkančio sveikatos apsaugos klausimus, nebuvo. Nebuvo ir vyriausybės sistemos įstatymų, tvarkančių medicinos kadrų reguliarų paruošimą ir veiklą, jų teises ir pareigas, o taip pat gydymo įstaigų ir vaistinės veiklą. Viduramžių Lietuvos įstatymų rinkinys, taip vadinamasis Lietuvos statutas, apeina šiuos klausimus.

Didysis kunigaikštys, stambūs pasauliečiai ir bažnyčios magnatai, turėję savo dvaruose gydytojus ir vaistininkus, reguliavo jų veiklą, jų teises ir pareigas individualiomis sutartimis, rašytiniais ar žodiniais, o taip pat specialiais- irgi griežtai asmeniškais-aktais, taip vadinamomis privilegijomis. Atskirais feodalų aktais-arba visiškai be jų-paprastai veikė špitolės ir vaistinės. Feodalo-aukotojo noru buvo nustatomas paprastai konkretus, nuo jo priklausančios špitolės charakteris. Kaip pasekmė katalikiškų špitolių veikla,t.y. dauguma Lietuvos špitolių, buvo reguliuojamos iš dalies tik vienu stambiu viduramžių Lietuvos feodalų kolektyvu-katalikų bažnyčios. Jei chirurgų-cirulnikų cechai turėjo tam tikrus nuolatinius įstatymus-cechinius įstatus, tai jie reguliavo ne tiek cirulnikų ir valstybės valdžios santykius, kiek santykius tarp pačių cirulnikų.

Kitokios sąlygos susidaro XVIIIa. pabaigoje-XXa. pradžioje, kai ant visuomenės pakylos užlipa buržuazija. Greitai augantis ir turtėjantis aukščiausias miestiečių sluoksnis nenori jau naudotis medicinine pagalba, teikiama cirulnikų, pirtininkų ir vienuolių-bonifratų. Jie reikalauja sau geriausios,t.y. gydytojo pagalbos. Nors buržuazijos atstovai nebuvo tokie išlaidūs, kaip feodalai-dvarininkai, tokie turtingi pradžioje, kaip pasaulietiški lietuviai feodalai-magnatai Radvilos, Sapiegos, Volovicai, Pacai ar bažnytiniai feodalai-vyskupai. Atskiri buržua nenori (o dažnai negali) išlaikyti savo asmeniško „dvaro" gydytojo ir vaistininko. Jie labiau naudojosi žymiai pigesnėmis „laisvo" gydytojo ir vaistininko paslaugomis, kurių vargą jis apmokėdavo taip sakyti „sutartimi". Tokiu būdu susidaro sąlygos privačiai praktikuojantiems gydytojams.

Profesoriai Johanas Peteris ir Jozefas Frankas, atvažiavę į Lietuvą 1804m., aptiko čia susidariusią jau privačios gydytojo praktikos sistemą. ~~Privačia praktika~~ plačiai užsiiminėjo čia žymiausi medicinos fakulteto profesoriai: E. Sniadeckis, A. Bekiu, A. Lobenveinis ir kiti. Privačia praktika plačiai užsiminėjo ir ligoninių gydytojai, tokie, kaip J. Šimkevičius. Pagaliau buvo jau gydytojų, kurie užsiminėjo tik privačia

77 - 79 psl.

praktika, kaip ypatingai Vilniuje populiarus gydytojas J. Libašicius, gydytojas Vicinas ir kiti. Į privačią praktiką iškart po savo atvažiavimo buvo pritraukti ir abu Frankai. Ir jei anksčiau, viduramžių periode, gydytojo triuso daugiausiai reikėjo tik stambiems feodalams, tai dabar, gydytojų pacientais tampa ir pirkliai, perparduotojai, pasiturintys amatininkai, meistrai ir kiti gimstančios stambios ir smulkios buržuazijos atstovai. Visa tai labai vaizdžiai aprašė savo memuaruose profesorius Jozefas Frankas.

Bet buržuazija-šeimininkė „sutartimi" mokanti už gydytojo triusą, negali, kaip feodalas, pati savarankiškai nustatyti visas gydytojo teises ir pareigas, negali jų kontroliuoti. Tuo labiau negali atskiras buržuazijos atstovas reguliuoti atsirandančių visuomeninių ligoninių. Visą tai už buržuaziją gali daryti tik toks visuomenės organas, kuris nuo dabar pamažu pradeda virsti „buržuazijos reikalų komitetu", t.y. valstybine valdžia. Medicinos darbuotojų ir įstaigų veiklos reguliavimui reikia bendravalstybinių įstatymų ir aktų, o taip pat įstaigos-galėsiančios prižiūrėti, kaip tų įstatymų laikomasi. Tokia įstaiga Lietuvoje-(valstybinė) medicinos administracija- atsiranda XVIIIa. paskutiniame ketvirtyje.

1775m. Lenkijos-Lietuvos valstybės seimas sudaro taip vadinamas špitolių komisijas-vieną Lenkijai, o kitą-Didžiajai Lietuvos Kunigaikštystei. Špitolinių komisijų užduotis buvo špitolių surašimo organizavimas, tvarkos įvedimas jų turtiniuose reikaluose ir tolimesnis jų vadovavimas. Tačiau LDK špitolinė komisija buvo mažai veiksminga, todėl 1791m. jos funkcijos buvo perduotos kitam organui-vėl organizuotai taip vadinamai Policinei komisijai. Policinė komisija užregistravo kunigaikštystėje 194 špitoles su 2159 „besigydančiais"žmonėmis jose. Ji iš dalies išaiškino ir nustatė špitolių turimą turtą. Beje, Policinė komisija išaiškino daugybę grobimų iš špitolių fondų, kuriais plačiai naudojosi bažnyčios atstovai su Vilniaus vyskupu Masalskiu priekyje.

Po 1795m. Lietuva, kaip žinoma, atsidūrė Rusijos imperijos sudėtyje kaip viena iš jos gubernijų.

1797m. rusų valdžia atkurė Lietuvoje Špitolinę komisiją. Tais pačiais metais buvo įkurta Vilniaus gydomoji valdyba. Vėliau, kai prie Lietuvos teritorijos buvo prijungtos Kovensko ir Avgustovsko gubernijos, tokios valdybos buvo organizuotos ir jose.

Atkurtos Špitolinės komisijos žinioje buvo „dievobaimingos įstaigos", t.y. ligoninės, prieglaudos ir našlaičių namai. Gydomosios valdybos žinioje buvo bendra administracinė, medicinine priežiūra. Valdyba prižiūrėjo medicinos įstaigų, o taip pat gydytojų ir kitų medicinos specialistų veiklą. Ji organizavo teisminę-medicininę ekspertizę, sudarė užkrečiamų ligų sąrašą ir t.t. Gydymo valdybos organais vietose buvo apskrities gydytojai.

Špitolinė komisija savu laiku (1808m.) buvo reorganizuota į gubernijos visuomeninę organizaciją, pagal kitų Rusijos gubernijų pavyzdį. Gydomosios valdybos egzistavo Lietuvoje iki 1865m., kada jos buvo reorganizuotos į gubernijų gydomuosius skyrius.

Gubernijos visuomeninė organizacija ir gubernijų valdybų gydomieji skyriai egzistavo Lietuvoje iki vokiečių okupacijos 1915m., tiksliau iki pirmos proletarų revoliucijos Lietuvoje 1918m.

79 - 81 psl.

LIGONINĖS

Kapitalistinė visuomenė, Lietuvoje prasidėjus formuotis XVIII pabaigoje, turėjo įtakos ne tik ekonomikai , bet ir požiūriui. Plečiančios naujos gamybinės pažiūros kenkė feodalinei ideologijai ir pamažu formavo naują buržuazinę ideologiją , kuri kritikavo esamą tvarką ir ieškojo naujų pažangesnių metodų . Esamos tvarkos kritika padėjo pagrindus ir špitolių (ligoninių , slaugos namų) steigimui.

Lietuvos Didžiojoj Kunigaikštystėje 1191 m. esamose 2159 špitolėse ligoninių lovų buvo tik keletas dešimčių. Vilniaus špitolėje buvo 14-16 lovų ir vienuolių rachitų apie 40 lovų. Laisvos špitolių vietos buvo naudojamos kaip prieglaudos elgetoms ir benamiams .

Vilniaus špitolė "Savič" 1792 m. buvo pertvarkyta į ligoninę , joje buvo apie 150 slaugomų vietų. Joje daugiausia buvo priglaudžiami vieniši vaikai ir pamestinukai , gydytojo joje nebuvo. Vėliau 1792 m. vaikai buvo pervesti į atskirą špitolę-prieglaudą "Jėzaus Vaikai". Į išsilaisvinusias špitolės vietas policijos komisijos nurodymu buvo priimami sergantys žmonės (ligoniai). Ligoninėje netrukus buvo paskirtas ir gydytojas. Taip XVIII amžiaus pabaigoje atsirado pirmoji didelė ligoninė.

1799 m. toliau vykdoma špitolių pertvarka: Komisija likviduoja sekančias špitoles: šv. Jakovo ir Marijos Magdalenos (seniausia špitolė Lietuvoje įsteigta dr. Martyno 1510-1518 m); šv.Trejybės (įsteigta 1536m); šv. Roko (dr.Jorolovič 1705-1709 m) ir kitos. Visas likviduojamų špitolių turtas sujungiamas į vieną fondą ir šio turto pagrindu įsteigiama viena špitolė su 250 lovų ir pavadinta "Šv. Pilypo ir šv. Jakovo generalinė špitolė" :

Generalinė ligoninė buvo skirta prieglaudai (200 lovų) ir gydymui (50 lovų).

Vėliau Generalinei ligoninei buvo išskirtas ir medicinos personalas :gydytojas; du vaistininkai ; felčeris, sanitaras ir slaugės (seselės) .Ligoninei buvo išskirtas pastovus finansavimas: tokiu būdu ligoninės gydomasis skyrius tapo tikra ligoninė.

1800 m. medicinos daktaras ir chirurgas I. Eingolm talentingas organizatorius paruošė "Vilniaus Generalinės ligoninės taisykles".

Šiose taisyklėse išdėstė pagrindines ligoninės personalo ,ligonių , ūkio dalies , režimo ir maitinimo tezes. Toliau Vilniaus Generalinė ligoninė lovų skaičių padidino ir 1862 m. turi 100 lovų ir t.t.

1908m. jau buvo 250 lovų. 1838-1847 m. Vilniaus Generalinė ligoninė rekonstruojama - pastatomi papildomi korpusai ir vadinama Jakovo (šv. Jokūbo, kuri ir dabar veikia). Tai 450 vietų pirmoji klinikinė ligoninė.

Špitolių pertvarkymą ir ir jų išskyrimą į ligoninę Lietuvoje vykdė buržuazinės Lietuvos teoretikas Vilniaus universiteto medicinos fakulteto profesorius Augustas Bekiu. 1807 m. jis universiteto susirinkime paruošia pranešimą "Apie špitolių tobulėjimą" . Jis suformuoja du pagr. klausimus: 1. špitolė (ligoninė) turi priimti kiekvieną sergantį , kuris pats negali sau padėti, suteikti jam pagalbą ir medicininį gydymą ; 2. Ligonius reikia kuo greičiau pagydyti ir kad pasveikę užleistų vietą kitiems sergantiems. Tokiu būdu "tobulų špitolių" uždavinys buvo ne priglausti benamius, senius ar vienišus vaikus. Jo manymu tikslas toks, kad gydant sergančius, įmanoma sumažinti ligas siaučiančias liaudyje, to nevykdant gali kilti epidemijos pavojus gyventojams. Jis išdėsto reikalavimus špitolių statybai, tai ne architektai turi nustatyti statybos vietą, bet gydytojai, kurie išskirtų atskirus korpusus pavojingų lygų gydymui, išskirtų atskirus kiemus ligonių pasivaikščiojimui ir t.t.

"Tobulos špitolės"turi gydyti sergančius, o ne atlikti prieglaudos funkcijas.

Toliau A.Bekiu siūlo gydyti skurdžius miesto gyventojus, o kaimo gyventojais turi pasirūpinti žemvaldžiai. Taip " Tobulų špitolių" tikslas-gydyti darbininkus, kurie reikalingi įvairių darbų atlikimui. Tai rodo, kad A.Beksiu tikslas-gydyti buržuazijai reikalingus darbininkus , kurie dirba įvairiuose fabrikuose ir gamyklose. Tuo metu, kai buvo ruoštas pranešimas, dar nebuvo panaikinta baudžiava ir laisvų darbininkų labai trūko, todėl ir siūlė gydyti darbininkus."Tobulos špitolės" turėjo gydyti nemokamai. Buržuazija darbininkams atlyginimus mokėjo mažus, kad jie

negalėtų apsimokėti už gydymo paslaugas. Špitolės laikėsi iš savo fondų ir įvairių sponsorių ir kitų pašalpų.

Špitolių reforma prasidėjo 1772 m. ir ji pirmiausia pranešta Vilniuje. Vilniuje atsirado įvairių dirbtuvių, fabrikų. Apie 1820 m. Vilniuje jau buvo apie 20 špitolių, kuriose buvo atskirta funkcijos gydymo nuo prieglaudos.

Tai buvo: 1. Savič ligoninė 2. Žydų ligoninė 3. Bonifratų ligoninė 4. Garnizovo ligoninė 5. Jakovo ligoninė (Jokūbo)(Joje buvo išskirti du skyriai-ligoninė ir prieglauda (senukams ir invalidams). 6. Prieglauda „Kūdikėlio Jėzus" (skirta nešlaičiams ir pamestiniukams).

Toliau Lietuvoje didėjo ligoninių ir jose lovų skaičius. XIX amžiaus viduryje Vilniaus Kovensko (Kauno) įsakymai organizuoja visuose šių gubernijų pagrindiniuose miestuose ligonines. Šiuo įsakymu buvo įsteigtos kavinės-ligoninės, kalėjimo ligoninės.

XIX ir XX am. sankryžoje pradedama kurti visuomenės sanatorija ir ligoninės, tokios kaip "Raudonasis Kryžius","visos Rusijos lyga" kovai su tuberkulioze. Toliau steigiasi asmeninės gydymo įstaigos.

Iki baudžiavos panaikinimo kaime ligoninių beveik nebuvo, tik kai kur žemvaldžiai buvo įsiteigę mažas ligonines: pav. Žemvaldys Karpis 1808 m. Joniškėlyje, grafas Tiškevičius Biržuose, kunigaikštis Oginskis Rietave. Tačiau dėl didelio sergamumo kaime caro vyriausybė 1869-1887 m. pradėjo steigti "Kaimo medicinos" organizacijas. Vykdant šį įstatymą Lietuvoje buvo įsteigta keletas kaimo ligoninių, turinčių po 10 lovų: Kėdainiai, Ariogala, Taujėnai, Vakalninkas, Seda, Plungė, Šilalė, Eržvilkas, ir kt.

Per laikotarpį nuo 1772 iki 1914 m. lovų skaičius ligoninėje išaugo iki 3680. Ir galima sakyti, kad per šį laikotarpį Lietuvoje vystėsi ligoninių tinklas. Tačiau nežiūrint į tai, kad vystėsi ligoninių tinklas (10000 žm. pasiekus tam tikro rodiklio) toliau lovų skaičius didėjo labai mažai.

1775 m. špitolinės komisijos pavedė

Pagal statutą ~~1778 m.~~ skurdžiai į ligoninės priimami nemokamai, o turtingi mokamai. Pagal statutą turėjo būti skurdžiai ir turtingieji. Tačiau ligoninėse gydėsi tik skurdžiai. Turtingi žmonės nesigydė, o naudojosi medikų paslaugomis namuose. Tuometinės ligoninės neturėjo diagnostinės aparatūros, kurios ne būtų galima panaudoti gydymui namuose, ~~todėl~~ ligoninė galėjo tik slaugyti. Profesorius Jozefas Frankas, gyvenęs Lietuvoje 1804-1824 m., savo memuaruose rašo, kad daug žmonių gydė namuose. Šie žmonės daugiausia buvo turtingi. Jis memuaruose aprašo daug ligų, kurios sunkiai pagydomos: plaučių uždegimas, akmenligės, vėžys, ir t.t ir visos šios ligos buvo gydomos namuose.

Kai 1806 m. turtingiausias Lietuvos didikas Karpis susirgo akmenlige, tai jam gydyti buvo iškviestas I.Loreda, tačiau kai ant operacinio stalo paguldė, tai jis atsisakė, kad būtų pririštas, žadėjo nekrestelėti, bet padarius pirmą pjūvį, nušoko nuo stalo ir išvaikė medikus. Po to buvo rekomenduota iškviesti chirurgą Pajoką iš Italijos. Du metus gydęs Karpį išvažiavo namo, o pacientas numirė.

To meto ligoninėse žmonės net gulėjo po du lovose, arba ant smėliu apipiltų grindų(kad nesimatytų nešvarumų), neturėdami medikamentų gydytojai palikdavo ligonines be priežiūros. Dauguma ligonių, sergančių įvairiomis ligomis, buvo laikomi viename kambaryje, arba ant grindų be jokios patalynės.

~~Pap~~ 19a.pirmoje pusėje buržuazija gydėsi namuose. Tačiau 70-90 –ais m.padėtis ligoninėse pradėjo keistis.

Išradus narkozines priemones (efizas, chloroformas), atsiradus antiseptinėm priemonėm, perversmas chirurgijoje ir akušerijoje turėjo teigiamas pasekmes: pirmoji pažanga bakteriologijoje, infekcinių susirgimų profilaktika, steigiamos įvairaus profilio klinikinės laboratorijos: medicinos rentgenologija ir kiti diagnostikos metodai palengvino medicinos darbą ligoninėse. Diagnostika ir įvairių ligonių gydymas ligoninėse tampa jų monopoliu. Todėl daugumos ligų gydymas namuose nebeįmanomas. Joks chirurgas XIX a. gale jau nebūtų sutikęs Karpio gydyti namuose.

XIX a. gale ligoninėse buvo atliekamos operacijos: žarnyno-skilvio, prostatos pašalinimas, operacija zoba, įvairių kitų ginekologijos ir akušerijos sudėtingų operacijų.

85 – 86 – 91

Vis dažniau ir dažniau ligoninių paslaugomis priversti naudotis viešpataujančių klasių atstovai. Į ligonines eina ne tik neturtingieji, kuriuos ten "nugine neišvengiamas reikalas". Į jas kartu su nemokančiais pradeda lankytis ir mokantys už paslaugas pacientai. Ir žinoma labiau laukiamesni ligoninėse tampa mokantys už paslaugas pacientai, t.y. ligoniai iš vidutiniųjų klasių. Būtent pagal jų skonį ir norus ima orientuotis ligoninės. Ir tai vedė link greitos ir žymios ligoninių būklės pagerėjimo, nes nauja pacientų kategorija reikalauja ne tik geresnio rūpinimosi ligoniais, bet ir geresnės ligoninų sanitarinės būklės. Tokios visuomeninės priežiūros ligoninės, kaip stambiausios Vilniaus ligoninės, Kauno miesto ligininė, Telšių ir kitos pamažu virsta į įstaigas, kuriose atsiranda ir kategorija mokių pacientų.

Tačiau nežiūrint į didelį ligoninių fondų augimą 19a, bendras ligoninių aprūpinimas lovomis 1914 m nesiekė 0.5 lovos 1000 pacientų. Esant tokiam mažam lovų skaičiui ir kalbos negalėjo būti apie visuomenės reikalavimų patenkinimą stacionarinėje medicininėje pagalboje. Galėjo būti patenkintos tik mažos dalies gyventojų sąlygos. Į kokią būtent gyventojų dalį galėjo būti orientuotos 19-20a pradžios ligoninės, besivystančiame kapitalizmo laikotarpyje? Žinoma medicininės paslaugos pirmiausia buvo teikiamos tam visuomenės sluoksniui, kuris galėjo už paslaugas mokėti daugiausiai. Pagal tuometines ligoninių taisykles, į jas turėjo būti nemokamai priimami "neturtingi" ligoniai, vykdomųjų komitetų sąskaita. Tačiau 19 a pabaigos praktikoje, nusistovėjo požiūris, kad bedarbiai ir valstiečiai į "neturtingųjų" sąrašą nebuvo įrašomi. "Neturtingaisiais" tuo atveju buvo laikomi tik galutinai apsileidę, beklasiai žmonės, gyvenantys iš kitų žmonių pajamų ar labdaros. Iš dirbančiųjų ir valstiečių buvo reikalaujamas mokestis.

Tuometinis mokestis už ligonines buvo praktiškai nepasiekiamas dirbančiajam sluoksniui. Štai ką rašė savo ataskaitoje Švenčionių daktaras 1890m. "Švenčionių mieste yra 160000 žmonių ir viena taip vadinama miesto ligoninė su 25 lovomis, tačiau iš tiesų joje telpa 40 lovų... ligoninė išlaikoma pagal Vilniaus visuomeninės priežiūros įsakymą, už mokių pacientų lėšas. Nežiūrint į tai kad lovų skaičius ligoninėje yra per mažas tokiam gyventojų skaičiui, tik ¼ lovų būna užimtos. Toks iš pirmo žvilgsnio keistas reiškinys gali būti paaiškinamas arba žmonių, kuriems reikia medicinos priežiūros nebuvimu, arba žmonių nusistatymu prieš ligonines, tačiau labiausiai tikėtina, kad šis reiškinys gali būti paaiškinamas tuo, kad gyventojai negali sumokėti 7.5 rublių per mėnesį ligoninei, dėl to ligoniai pasilieka namie be gydytojo priežiūros. Dėl tos priežasties dažnai tokie liginiai tampa invalidais visam gyvenimui arba miršta".

Valstiečiams, tiesa, buvo suorganizuotas kaimo ligoninių tinklas po 1879 įstatymų "dėl kaimo medicinos". Tačiau ši paslauga buvo apgailėtina vien dėl ligonių lovų skaičiaus. Na ir šiomis lovomis naudojosi ne tiek valstietiškoji dirbančioji liaudis keik žemių savininkai (buožės).

Tačiau ne tik dirbantiesiems valstiečiams buvo nepasiekiama ligoninių pagalba. Stacionarioji (ir ambulatorinė) medicininė pagalba buvo nepasiekiama ir miesto darbininkams. Tikslų apibūdinimą tuometinės medicininės būklės Vilniaus mieste duoda daktarė E. Gomalickaja ji 1903m rašo: "neturtingoji Vilniaus miesto dalis gyvena apverktinomis medicininės pagalbos sąlygomis. Tai ypač išryškėja miesto pakraščiuose, apgyvendintuose juodadarbių ir kt., gyvenančių už labai mažą atlyginimą... susirgęs, kad gautų medicininę pagalbą, turi užmokėti daktarui honorarą, taip pat mokėti už brangius vaistus, kurių kaina dažnai viršydavo neturtingųjų atlyginimą. Visiškai suprantama, kad ligoniai arba visai nesigydo, arba ateina pas mus su apleistomis ligomis, vaikus gi dažnai atneša tokios būklės, kad jų nebegalima gydyti, o pasiteisinama yra tuo, kad nėra pinigų jiems gydyti. Daugelis neturtingųjų arba visai nesikreipia į daktarą arba kreipiasi tik tuomet, kada artimieji yra visiškai blogos būklės. Ne kartą teko gydyti 3 savaitės ir vėlesnę dėmėtąją šiltinę, skartlatiną, kada ji pasiekdavo šeimą gąsdinančią formą... žmonės nesikreipia į daktarus net sirgdami tokiomis sunkiomis ligomis kaip tymai (ospa)".

Buržuazija ir likusi pasiturinti dalis 19a pabaigoje praktiškai išstūmė iš ligoninių darbininkus ir valstiečius. Konkreti ligoninių paskirtis išsivysčiusio kapitalizmo laikotarpiu nėra panaši į tokią pačią ligoninių paskirtį kapitalizmo eros pradžioje Lietuvoje, nors ir tuo ir kitu atveju ligoninės vykdė buržuazijos norus. 19 a pradžioje, kada labai trūko darbo rankų buržazija (garsaus buržuazų

Vytauto Didžiojo universitetas

Straipsnis iš Vikipedijos, laisvosios enciklopedijos.
(Nukreipta iš puslapio VDU)

Vytauto Didžiojo universitetas – pirmoji nepriklausomos Lietuvos aukštoji mokykla, įkurta Kaune 1922 m., tam tikrais istoriniais laikotarpiais vadinta **Lietuvos universitetu**, **Kauno universitetu**. Atkurta 1989 m. Vienas didžiausių Lietuvos universitetų.

Vytauto Didžiojo universitetas	
Lotyniškai: Universitas Vytauti Magni	
Šūkis	{{{šūkis}}}
Įkurtas	1922/1989
Tipas	Valstybinis
Finansinis šelpimas	{{{finansinis_šelpimas}}}
Rektorius	Zigmas Lydeka
Direktorius	{{{direktorius}}}
Prezidentas	{{{prezidentas}}}
Dekanas	{{{dekanas}}}
Vieta	Kaunas, Lietuva
Fakultetai	10
Darbuotojai	
Studentai	8714 (2006 m.)
Bakalaurai	{{{bakalaurai}}}
Magistrantai	{{{magistrantai}}}
Doktorantai	
Svetainė	[1] (http://www.vdu.lt/)

Turinys

- 1 Istorija
  - 1.1 Lietuvos universitetas
  - 1.2 Vytauto Didžiojo universitetas
  - 1.3 Karo metai ir uždarymas
  - 1.4 Universiteto atkūrimas
- 2 Rektoriai
- 3 Struktūra
- 4 Tarptautiniai ryšiai
- 5 Nuorodos

Istorija

Lietuvos universitetas

1920 m. sausio 27 d. Kaune visuomenės iniciatyva susidariusi aukštųjų kursų draugija atidarė Aukštuosius kursus, kurie parengė dirvą universiteto sukūrimui. Jie veikė iki 1922 m.

1922 m. vasario 16 d., Lietuvos valstybės atkūrimo dieną, pagal anksčiau priimtąjį Vilniaus universiteto statutą, iškilmingai atidarytas Lietuvos universitetas. Tą pačią dieną prezidentas Aleksandras Stulginskis patvirtino švietimo ministro Petro Juodakio pasiūlytus kandidatus – universiteto rektorių prof. Joną Šimkų ir penkių fakultetų dekanus: Teologijos – dr. Joną Mačiulį-Maironį, Socialinių mokslų – prof. Augustiną Voldemarą, Medicinos – dr. Petrą Avižonį, Gamtos-matematikos – Zigmą Žemaitį, Technikos – prof. Praną Jodelę.

1922 m. balandžio 12 d. prezidentas patvirtino kovo 24 d. Steigiamojo Seimo priimtą Lietuvos universiteto statutą, kuris šiek tiek pakeitė šios aukštosios mokyklos sandarą: universitetą sudarė ne penki, bet šeši fakultetai: Teologijos-filosofijos, Humanitarinių mokslų, Teisių, Matematikos-gamtos, Medicinos ir Technikos. Naujų fakultetų dekanais išrinkti: Humanitarinių mokslų – prof. Mykolas Biržiška, Teisių – prof. Petras Leonas, Teologijos-filosofijos – prof.

Pranciškus Būčys.

1924 m. Matematikos-gamtos fakulteto agronomijos ir miškininkystės skyriaus pagrindu įkurta Žemės ūkio akademija, 1936 m. Medicinos fakulteto veterinarijos skyriaus pagrindu – Veterinarijos akademija. 1924 m. taip pat atidarytas Evangelikų teologijos fakultetas.

Vytauto Didžiojo universitetas

1930 m. birželio 7 d. universitetas pavadintas Vytauto Didžiojo universitetu, priimtas naujas statutas. Tada universitetą sudarė jau septyni fakultetai: Teologijos-filosofijos, Evangelikų teologijos, Humanitarinių mokslų, Teisių, Matematikos-gamtos, Medicinos ir Technikos. Juose mokėsi per 4000 studentų ir laisvųjų klausytojų.

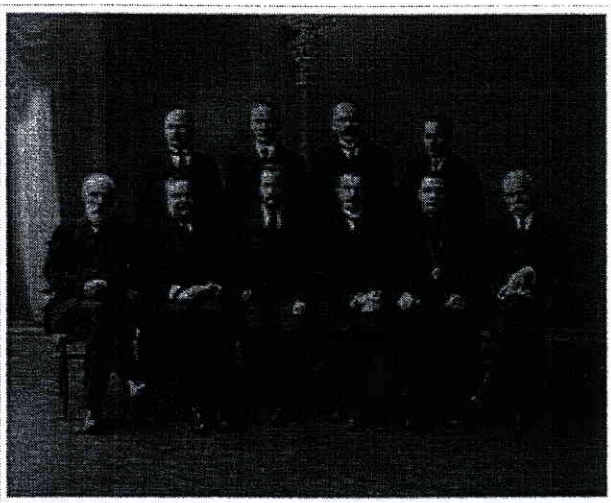

VDU profesoriai 1930 m. Iš kairės sėdi: P.Jodelė, rektorius M.Riomeris, M.Biržiška, S.Kolupaila, B.Česnys, P.Leonas, stovi Z.Žemaitis, P.Jakubėnas, V.Lašas, V.Krėvė-Mickevičius

1940 m. Vytauto Didžiojo universitetas padėjo atkurti Vilniaus universitetą: žiemą į Vilnių perkelti Humanitarinių mokslų ir Teisių fakultetai, vasarą – Matematikos gamtos fakultetas.

Karo metai ir uždarymas

Sovietų Sąjungai okupavus Lietuvą, 1940 m. vasarą VDU pavadintas Kauno universitetu. 1941 m. pradžioje universiteto profesūra aktyviai dalyvavo steigiant Lietuvos Mokslų akademiją.

Kilus Antrajam pasauliniam karui, Laikinoji vyriausybė 1941 m. vasarą universitetui grąžino Vytauto Didžiojo vardą. Atkurtas Teologijos fakultetas ir įkurtas Filosofijos fakultetas. 1943 m. kovo 16 d. vokiečių okupacinė valdžia nutraukė studijas universitete.

1944 m. spalio 10 d. mokslas atnaujinamas, veikė 4 fakultetai: Istorijos-filosofijos, Medicinos, Statybos, Technologijos. Rektoriumi paskirtas chemikas prof. Antanas Purėnas, kuris šias pareigas ėjo ir pirmosios Sovietų okupacijos laikotarpiu. Nuo 1947 m. universitetui vadovavo rektorius medikas prof. Juozas Kupčinskas.

1949 m. rudenį, perkėlus Filologijos fakultetą į Vilnių, parengta dirva Kauno universiteto uždarymui. 1950 m. spalio 31 d. universitetas reorganizuotas į Kauno politechnikos (KPI) ir Kauno medicinos (KMI) institutus.

Universiteto atkūrimas

1989 m. balandžio 28 d. paskelbtas Vytauto Didžiojo universiteto atkūrimo aktas. 1989 m. liepos 4 d. Aukščiausioji Taryba priėmė universiteto atkūrimo įstatymą, o liepos 22 d. Ministrų taryba įregistravo atkuriamojo laikotarpio laikinąjį statutą. 1989 m. rugsėjo 1 d. prasidėjo pirmieji mokslo metai atkurto universiteto Ekonomikos, Humanitarinių ir Tikslųjų mokslų fakultetuose.

Rektoriai

1922 m. – **Lietuvos universitetas**

- Jonas Šimkus
- Vincas Čepinskis
- Pranciškus Būčys
- Petras Avižonis
- Mykolas Biržiška
- Mykolas Romeris
- Pranas Jodelė

1930 m. – **Vytauto Didžiojo universitetas**

- Vincas Čepinskis
- Mykolas Romeris
- Stasys Šalkauskis

1940 m. – **Kauno universitetas**

- Antanas Purėnas

1941 m. – **Vytauto Didžiojo universitetas**

- Julijonas Gravgorkas

1943 m. – universitetas vokiečių okupacinės valdžios uždarytas.

1944 m. – **Kauno valstybinis Vytauto Didžiojo universitetas**

- Antanas Purėnas

1946 m. – **Kauno valstybinis universitetas**

- Juozas Kupčinskas

1950 m. – universitetas reorganizuotas į **KPI** ir **KMI**.

1989 m. – **Vytauto Didžiojo universitetas**

- Jurgis Vilemas (1989–1990)
- Algirdas Avižienis (1990–1993)
- Bronius Vaškelis (1993–1996)
- Vytautas Kaminskas (1996–2006)
- Zigmas Lydeka (nuo 2006 m. gegužės 24 d.)

Struktūra

Šiuo metu Universitetą sudaro šie fakultetai:

- VDU Ekonomikos ir vadybos fakultetas (Vadybos, Ekonomikos, Finansų katedros, Biznio konsultavimo ir podiplominių studijų centras)
- VDU Gamtos mokslų fakultetas (Aplinkotyros, Biologijos, Fizikos, Chemijos katedros,

Aplinkos tyrimų centras)
- VDU Humanitarinių mokslų fakultetas (Anglų filologijos, Etnologijos ir folkloristikos, Filosofijos, Istorijos, Lietuvių kalbos, Lietuvių literatūros, Vokiečių ir prancūzų filologijos katedros, Kompiuterinės lingvistikos ir Kultūros tyrimų centrai)
- VDU Informatikos fakultetas (Matematikos ir statistikos, Taikomosios matematikos, Sistemų analizės katedros, Statistinių tyrimų centras, Multimedijos laboratorija)
- VDU Katalikų teologijos fakultetas (Teologijos, Religijų studijų, Bažnytinės teisės katedros, Lietuvos katalikų bažnyčios istorijos centras, Santuokos ir šeimos studijų centras)
- VDU Socialinių mokslų fakultetas (Edukologijos, Bendrosios psichologijos, Teorinės psichologijos, Sociologijos katedros)
- VDU Menų fakultetas (Menotyros ir Teatrologijos katedros)
- VDU Politikos mokslų ir diplomatijos fakultetas (Politologijos, Viešojo administravimo, Viešosios komunikacijos, Regionistikos katedros, taip pat Letonikos, Č.Milošo Slavistikos, Japonistikos, Azijos studijų, Europos studijų, Pilietinės tolerancijos, Tarpkultūrinės komunikacijos ir daugiakalbystės tyrimų centrai)
- VDU Socialinio darbo fakultetas (Socialinio darbo katedra, socialinės integracijos ir socialinės rūpybos studijų centrai)
- VDU Teisės fakultetas

Tarptautiniai ryšiai

Universitetas palaiko ryšius su keliasdešimt Šiaurės Amerikos ir Vakarų Europos universitetų. Specialios pasikeitimo studentais ir dėstytojais programos sudarytos su Bergeno universitetu Norvegijoje, Roskildės – Danijoje, Gioteborgo, Linköpingo, Växjö – Švedijoje, Greifsvaldo, Hohenheimo, Zittau/Gorlitz – Vokietijoje, Poitiers, Du Maine, Pierre et Marie Curie – Prancūzijoje, Parmos ir Bokoni – Italijoje, Alabamos, Fordhamo, Creightono, Lojolos, Seton Hallo – JAV, Kansai Gaidai, Vaseda ir Tarptautiniu krikščioniškuoju – Japonijoje, Latvijos universitetu, Daugpilio universitetu, Liepojos pedagogine akademija, Rėzeknės aukštaja mokykla – Latvijoje. 1997 m. universitete atsirado Baltijos studijų programa užsienio studentams.

Nuorodos

- Vytauto Didžiojo universiteto tinklalapis (http://www.vdu.lt/)
- VDU istorija (http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/2002/04/04kel.html)
- Vytauto Didžiojo universitetas: Atmintis, žmonės ir idėjos ("VDU knyga") (http://www.vdu.lt/history/VDU_atmintis_zmones_ir_idejos.pdf)

Lietuvos aukštosios mokyklos [slėpti]

Valstybinės Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija | Kauno medicinos universitetas | Kauno technologijos universitetas | Klaipėdos universitetas | Lietuvos kūno kultūros akademija | Lietuvos muzikos ir teatro akademija | Lietuvos veterinarijos akademija | Lietuvos žemės ūkio universitetas | Mykolo Romerio universitetas | Šiaulių universitetas | Vilniaus dailės akademija | Vilniaus Gedimino technikos universitetas | Vilniaus pedagoginis universitetas | Vilniaus universitetas | **Vytauto Didžiojo**

I. VILNIAUS MEDICINOS DRAUGIJA

S. Pavilonis, V. Miežutavičiūtė, D. Triponienė

Permainingoje mūsų krašto kultūros istorijoje svarbus vaidmuo teko įvairioms mokslo draugijoms. Vienos jų veikė ilgiau, kitos trumpiau, bet visos jos ištirpo visuomenės raidoje. Tik Vilniaus medicinos draugija (VMD), iškilusi su mokslo potvynio banga XIX amžiaus pradžioje, vienintelė veikia iki šiol. Jos įkūrimas prie Vilniaus universiteto sudarė ištisą epochą Lietuvos medicinos istorijoje [10].

Istoriografija. Vilniaus medicinos draugija dėl savo senumo, garsių narių, reikšmingos veiklos ir ypač didelio dėmesio sanitarijos problemoms nuolat traukė tyrėjų dėmesį. Išsamiausią jos 90 metų veiklos apžvalgą paskelbė V. Žagorskis [10]. Daug draugijos gyvavimo įvykių ir jos veiklos bruožų savo atsiminimuose nušvietė J. Frankas [17], šios draugijos įsteigimo iniciatorius. Jos veiklą 120 metų jubiliejaus proga analizavo L. Čarkovskis [15]. Išsamų straipsnį apie Vilniaus medicinos draugiją paskelbė S. Tžebinskis. Ypač reikšmingi draugijos veiklos liudininkai yra jos išleisti žinynai [21]. Naujai Vilniaus medicinos draugijos istoriją įvertino V. Girdzijauskas ir S. Biziulevičius [4], V. Micelmacheris [13]. Išsamią Vilniaus medicinos draugijos publikacijų apžvalgą pateikė V. Jasinskis [18], J. Karosas [6], šiuo klausimu taip pat rašė A. Safarevičius [22], S. Biziulevičius [1]. Vilniaus medicinos draugijos tarybinį laikotarpį (1945—1975) ir jo istorinius dokumentus išsamiai išnagrinėjo Č. Kunevičius [7]. Autentiškos dar nepaskelbtos medžiagos yra Vilniaus universiteto bibliotekoje [8]. Pastarojo dešimtmečio jos veiklos dokumentų yra Vilniaus medicinos draugijos archyve. Kokį poveikį Vilniaus medicinos draugija turėjo Druskininkų gydytojų draugijos kūrimuisi, aprašė J. Jančiauskas [5].

Vilniaus medicinos draugijos įkūrimas. 1805 metų gruodžio 12 (24) d. profesoriaus J. Franko iniciatyva jo namuose (Pilies gatvėje) susirinkę 15 žymiausių Vilniaus gydytojų ir vaistininkų parengė ir pasirašė Vilniaus medicinos draugijos statutą [24]. Čia dalyvavo šeši universiteto profesoriai: A. Bekiu (patologijos ir higienos), J. Lobenveinas (anatomijos), A. Matusevičius (akušerijos), A. Sniadeckis (chemijos), J. Frankas (klinikinės medicinos), F. Špicnagelis (bendrosios terapijos); penki gydytojai pareigūnai ir praktikai: I. Braunas, I. Einholmas, G. Heimanas, J. Libšicas, I. Šlėgelis, medicinos ir chirurgijos mokslų daktaras J. Šimkevičius; trys vaistininkai: K. Vagneris, I. Volfgangas (vėliau tapęs profesoriumi) ir G. Gutas. Šešioliktasis steigėjas prof. J. Briotė tame posėdyje nedalyvavo. 1806 metų spalio 11 d. pirmajame draugijos posėdyje pirmuoju pirmininku buvo išrinktas prof. Andrius Sniadeckis, vicepirmininku — prof. J. Lobenveinas, sekretoriumi — prof. J. Frankas, iždininku — vaistininkas G. Gutas.

1806 metų gruodžio 12 d. Vilniaus universiteto bibliotekos salėje įvyko iškilmingas posėdis, kuriame buvo paskelbta apie Vilniaus medicinos draugijos įkūrimą. Šiame posėdyje dalyvavo generalgubernatorius Rimskis-Korsakovas, įžymūs svečiai ir gausi publika. Posėdyje prof. A. Bekiu supažindino su draugijos įstatais, draugijos pirmininkas prof. A. Sniadeckis nušvietė medicinos draugijų naudą, prof. J. Lobenveinas kalbėjo apie vakcinacijos prietarus, prof. J. Frankas — apie Vilniaus mokymo įstaigas.

Apie draugijos įkūrimą buvo pranešta valdžios įstaigoms, Maskvos, Dorpato (Tartu), Charkovo universitetų Medicinos fakultetams, Peterburgo medicinos-chirurgijos akademijai ir kt.

1807 metais pirmajame posėdyje buvo patvirtintas draugijos nario diplomas ir ženklas, kurį, prof. L. Bojano prašymu, nupiešė universiteto dailininkas J. Rustemas, atvaizdavęs laurų ir palmių vainiku apsuptą stovinčią deivę Izidę, kuri iki šiol tebėra Vilniaus medicinos draugijos ženklas. Draugijos statutas susidėjo iš 15 paragrafų, kuriais buvo išreikštas profesinis jos pobūdis. Pirmasis paragrafas skelbė: „Vilniaus medicinos draugija rūpinsis vien medicinos, chirurgijos ir vaistininkystės reikalais. Jos uždavinys — telkti bendras pastangas, kad būtų tobulinami šie mokslai. Tam tikslui numatyta kaupti duomenis apie ligų prigimtį ir gydymą, rinkti rečiau pasitaikančius faktus, skaityti pranešimus posėdžiuose, sekti pažangiausią periodiką, taip pat publikuoti draugijos veiklos rezultatus“. Vilniaus medicinos draugijos statutas buvo pakeistas, nes caro administracija stengėsi kiek galima nuodugniau kontroliuoti draugijos veiklą. Nuo 1873 metų gubernatorius pradėjo tvirtinti draugijos išrinktus pareigūnus, jis turėjo teisę uždrausti kviesti posėdžius, netvirtinti nutarimų, galėjo neleisti skaityti vieno ar kito pranešimo. Visus posėdžių protokolus draugija turėjo siųsti švietimo ministrui [10].

Draugijos istorija sąlygiškai skirstoma į keturis laikotarpius: 1) universitetinį (1805—1842); 2) ikirevoliucinį (1843—1919); 3) Lenkijos okupacijos (1920—1939); 4) tarybinį (nuo 1940 m. iki šiol).

Universitetiniu laikotarpiu Vilniaus medicinos draugija rėmėsi Medicinos fakultetu, kuris, 1832 metais uždarius Vilniaus universitetą, veikė Medicinos-chirurgijos akademijos vardu iki 1842 metų. Fakulteto profesoriai buvo aktyviausi draugijos organizatoriai ir nariai. Draugijos veikla buvo intensyvi — skaityta daug pranešimų, užmegzti ryšiai su Rusijos imperijos ir kitų šalių draugijomis. Didelę paramą draugijai teikė ir Vilniaus medicinos-chirurgijos akademija, kurios dauguma profesorių ir buvo jos nariai.

Antrasis Vilniaus medicinos draugijos gyvavimo laikotarpis prasidėjo 1842 metais, kai buvo uždaryta Medicinos-chirurgijos akademija. Tuomet Vilniaus medicinos draugija tapo vienintelio medicinos mokslo centru Lietuvoje. Jos nariai tyrė ir nagrinėjo gyventojų sergamumo bei mirtingumo priežastis, būdingiausias ligas. Draugi-

jos iniciatyva nuo 1885 metų Vilniuje pradėti registruoti mirę žmonės.

Buržuazinei Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, Vilniaus medicinos draugijos veikla buvo atgaivinta 1920 metais. Pradėta vėl leisti draugijos periodinį leidinį, skelbti Vilniaus gyventojų sergamumo ir mirtingumo statistinius duomenis.

Ketvirtojo laikotarpio pradžia — 1940 metai. Tačiau draugijos veiklą sutrukdė Didysis Tėvynės karas. Galutinai Vilniaus medicinos draugija buvo atkurta 1945 metų rugsėjo 19 dieną.

Narystė. Draugijos statute buvo numatyta, kad tikraisiais nariais gali būti Vilniaus gydytojai, o nariais korespondentais — ir kitų vietovių gydytojai. Vilniaus medicinos draugija greitai sulaukė pripažinimo ne tik Lietuvoje, bet ir tarp geriausių užsienio mokslininkų, nes jos veikloje dalyvavo įžymiausi to meto Vilniaus medikai: A. Sniadeckis, J. Frankas, A. Bekiu, F. Špicnagelis, J. Lobenveinas, J. Šimkevičius ir kt. Pirmaisiais veiklos metais (1806) narių padaugėjo iki 18, kitais metais jų jau buvo 21. 1807 metais nariais korespondentais į draugiją buvo priimti pirmieji įžymiausi Rusijos ir užsienio mokslininkai: E. Dženeris, skiepijimo nuo raupų pradininkas, Tartu universiteto profesorius D. G. Balkas, Maskvos universiteto profesorius M. Mudrovas, chirurgas F. Pajola iš Venecijos, anatomijos ir medicinos istorijos profesorius A. Portalis iš Paryžiaus, perkusijos įdiegėjas į medicinos praktiką J. M. Korvisartas, sveiko gyvenimo būdo teorijos kūrėjas Ch. V. Hufelandas iš Berlyno, garsus anatomas ir chirurgas A. Skarpa iš Pavijos, anatomas Ch. J. Reilis iš Halės ir kt. Garbės nariais buvo išrinkti daugelis Europos valdovų leibmedikų, nes jie dažniausiai buvo ir įžymūs gydytojai. Nariai korespondentai ir garbės nariai XIX amžiuje buvo E. Beringas iš Berlyno, S. Botkinas iš Peterburgo, G. Diupiuitrenas iš Paryžiaus, P. Zagorskis iš Peterburgo, D. Zernovas iš Maskvos, R. T. Lenekas iš Paryžiaus, R. Kochas iš Berlyno, chemikas D. Mendelejevas, N. Pirogovas, moderniosios farmacijos kūrėjas B. Tromsdorfas iš Erfurto, N. Filatovas, F. Erismanas iš Maskvos ir daugelis kitų. Nariai korespondentai siųsdavo draugijai savo darbus, kai kurie skaitydavo pranešimus jos posėdžiuose. Daugelis atsiųstų darbų yra su autografais, o skaitę pranešimus gydytojai pasirašydavo Vilniaus medicinos draugijos „Aukso knygoje". Savo ruožtu draugija siųsdavo jiems savo darbus ir draugijos nario korespondento diplomus.

Daugiausia draugijai nusipelnė jos organizatoriai ir vadovai. Dvylika metų draugijos sekretoriumi buvo jos įkūrėjas Jozefas Frankas. Antruoju (pačiu sunkiausiu) laikotarpiu apie 30 metų draugijai vadovavo A. Adamovičius (buvo jos pirmininkas). Jis draugijai skyrė visą savo laisvalaikį, turtino jos biblioteką, muziejų, skaitė daug pranešimų.

Draugijos narių gausėjo, nes be paliovos daugėjo gydytojų Vilniuje. 1805 metais buvo 15 narių, 1807 metais — 21, 1832 metais — 31, 1863 metais — 74, 1900 metais — 119 tikrųjų narių. XX a. pradžioje draugijos posėdžiuose dalyvaudavo nuo 20—30 iki 80 narių.

Draugijos veikla. Vilniaus medicinos draugija nagrinėjo medicinos teorijos dalykus. Pažymėtina A. Sniadeckio „Organinių kūnų teorija" (t. I, 1804 m., t. II, 1811 m.). Joje gyvybė aiškinama materialistiškai. Šis veikalas, anot V. Zagorskio, buvo pagrindas to didingo statinio, kurį vėliau sukūrė Č. Darvinas.

XVIII amžiaus pabaigoje Europoje paplito braunizmas, škotų gydytojo Dž. Brauno (J. Brown „Elementa medicinae", 1780) supaprastinta medicinos teorija. Pasak jos, sveikatą lemia organizmo jaudrumo laipsnis. Gydymo uždavinys — reguliuoti jaudrumą. Svarbiausi vaistai (pagal antikinį principą — *contraria contrariis*) — vynas ir opijus. Šios teorijos įtakoje kurį laiką buvo ir garsiausi Vilniaus medikai A. Sniadeckis bei J. Frankas, bet jau draugijos veiklos pradžioje jie braunizmo kritiškai atsisakė. XIX amžiaus pradžioje iškilo nauja bendroji medicinos teorija — bruseizmas (F. J. V. Braussais), kuris svarbiausiu patologijos veiksniu laikė virškinimo trakto sudirginimą ir jo uždegimą. Svarbiausias bruseistų gydymo būdas — uždegimą gydyti nuleidžiant kraują (tam buvo naudojamos ir medicininės dėlės). Bruso mokiniai taip dažnai nuleidinėjo kraują, kad jų mokslas imtas vadinti vampyrizmu. Šią teoriją kritikavo ir A. Sniadeckis.

Per visą Vilniaus medicinos draugijos istoriją, pasak V. Zagorskio, kaip raudona gija driekiasi kaltūno tema. Tik 1876 metais draugijos premijuotu traktatu gydytojas H. Dar-Dobržickis galutinai įrodė, kad kaltūnas — ne liga.

Nuolatinės infekcinės ligos, dažnos epidemijos skatino Vilniaus medicinos draugiją nagrinėti infekcinių ligų (ypač choleros) etiologiją ir gydymą. Epidemijų kilmė buvo aiškinama įvairiai, kartais ir naiviai. Pavyzdžiui, A. Sniadeckis teigė, kad įvairias epidemijas sukelia skirtingų rasių susidūrimai per karo žygius. Apie 1831 metus manyta, jog cholera — nervų liga, lokalizuota pilviniame saulės nervų rezginyje. Blogiausia, kad cholerą daugelis laikė neužkrečiamąja liga ir nuo jos nebuvo ginamasi sanitarijos priemonėmis. Tik XIX amžiaus viduryje įsitikinta, kad ji užkrečiama. Vis dėlto gydymas ilgai buvo primityvus (buvo gydoma vidurius paleidžiamaisiais vaistais, nuleidžiamas kraujas ir kt.).

Skiepijimui nuo raupų kai kurie draugijos nariai — J. Frankas, A. Bekiu, J. Lobenveinas — karštai pritarė. Ypač veiklus buvo A. Bekiu, susirašinėjęs su pačiu skiepų atradėju E. Dženeriu, propagavęs skiepijimą ir savo kalbose, ir spaudiniuose. J. Franko iniciatyva 1808 metais įsteigtas Vilniaus vakcinacijos institutas, kur buvo gaminama vakcina. Deja, visuomenė buvo tamsi ir prietaringa, todėl skiepijimo idėja sutiko nemažą pasipriešinimą. Draugija labai rūpinosi tinkama vakcinos gamyba ir skiepijimo sąlygomis, todėl Lietuvoje skiepijimas tada davė gerų vaisių. 1831 metais uždarius Vilniaus vakcinacijos institutą, nutrūko skiepų gamyba ir netrukus prasidėjo naujos epidemijos. Raupai siautėjo iki Pirmojo pasaulinio karo. Tik po karo, įvedus privalomą skiepijimą, Lietuvoje žmonės liovėsi sirgę raupais.

Uždarius Medicinos-chirurgijos akademiją, draugijos veikla susilpnėjo, nes daug įžymių jos narių profesorių išvyko iš Vilniaus ir pasklido po tuometinės Rusijos universitetus — tapo rektoriais, dekanais, katedrų vedėjais. Pamažu Vilniaus medicinos draugija prarado mokslinį akcentą, ėmė domėtis daugiau medicinos praktikos naujovėmis ir kazuistika [14]. Vis dėlto ilgametis draugijos pirmininkas prof. A. Adamovičius rūpinosi mokslu ir jo baze. 1842 metais jis įsteigė patologinės anatomijos, 1843 metais — farmacijos ir farmakologijos kabinetus, tvarkė ir turtino biblioteką bei archyvą: čia 1844 metais buvo 5214 pozicijų (2185 publikacijos ir 1394 rankraščiai).

Vilniaus medicinos draugija nagrinėjo sanitarijos problemas ir rūpinosi jų sprendimu. Jos veikla, kilus epidemijoms, suaktyvėdavo. Vos įsikūrusi draugija ypač intensyviai dirbo epidemiologiniu atžvilgiu baisiais prancūzmečio laikais, kai pro Vilnių traukė Napoleono armija, kertama vidurių ir dėmėtosios šiltinės, dizenterijos. Epidemijos išmarino dešimtis tūkstančių kareivių ir gyventojų. Dažnos buvo choleros (1831, 1852, 1866), raupų (1881) epidemijos.

XIX amžiaus pabaigoje draugijos veiklos naujas akstinas buvo 1885 metais įsteigta Sanitarijos sekcija. Jos uždavinys buvo tirti sąlygas, turinčias įtakos gyventojų sveikatai. Ji turėjo nustatyti mirties priežastis, stebėti ligonius, sergančius užkrečiamosiomis ligomis, rengti ir leisti nurodymus, kaip apsisaugoti nuo epidemijų ir aplamai visokių ligų. Didžiulis žingsnis į priekį ligų diagnostikai tobulinti buvo 1887 metais Sanitarijos sekcijos įsteigta Chemijos ir bakteriologijos laboratorija.

Vilniaus medicinos draugija skyrė nemaža dėmesio ir mokykloms, nes čia iki tol nebuvo nė girdėta apie mokyklinę higieną. Draugija reikalavo, kad kiekvienas naujas mokinys pateiktų gydytojo pažymą, ar jis skiepytas, reikalavo neleisti į klasę vaikų, sergančių užkrečiamosiomis ligomis. Rekomendavus draugijai, buvo nustatyta, kad per žiemos šalčius pirmųjų trijų klasių mokiniai gali vaikščioti į mokyklą tuomet, kai šaltis — iki −15 °R (−19 °C), o vyresniųjų,— kai šaltis — iki −20 °R (−25 °C).

Vilniaus medicinos draugija nepaliko nuošaly ir farmacijos reikalų tvarkymo Lietuvoje. Nuo 1807 metų vaistininkai buvo priskirti mokslininkų luomui. Mat iki tol jie buvo laikomi pirkliais. Net ir J. Frankas juokaudavo, kad vaistininkas esąs trijų profesijų — pirklio, artisto ir literato — junginys, bet neužsimindavo, kad jis gydytojo padėjėjas. Priėmusi į narius vaistininkų ir 1819 metais įsteigusi farmacijos skyrių, draugija pakėlė jų autoritetą visuomenės akyse. Iki 1846 metų vaistai būdavo išduodami be signatūros, dėl to neretai pasitaikydavo sunkių klaidų. Vaistininkai kurį laiką protestavo. Jie buvo tos nuomonės, kad, duodant pacientams receptų nuorašus, bus pakenkta reikalui, nes visuomenė imsianti kritikuoti receptus. Tačiau draugija nenusileido, ir vaistų signatūros galutinai prigijo.

Draugija domėjosi taip pat Lietuvos mineralinių vandenų gydvietėmis (Birštonu, Druskininkais, Stakliškėmis, Vydžiais). Ypač artimai ji buvo susijusi su Druskininkais [5]. Ilgainiui, Vilniaus medicinos draugijos paveikta, susikūrė ir Druskininkų gydytojų draugija [3].

Pati draugija ir jos nariai nuolat dirbo sanitarinio švietimo darbą, skelbė straipsnius periodikoje, leido lapelius, brošiūras.

XIX amžiaus pabaigoje Vilniaus universiteto įtakos zonoje buvusios teritorijos būklė sanitariniu požiūriu labai pablogėjo. Čia buvo mažai gydytojų ir reta gydytojų apylinkių. 1910 metais trisdešimt keturiose gubernijose vienai apylinkei teko 28 000 gyventojų, tolimose Astrachanės, Orenburgo, Archangelsko gubernijose — 40 000, o Vilniaus, Gardino ir Kauno gubernijose — net 98 000 gyventojų [11]. Pačiame Vilniuje amžių sandūroje buvo nemažai gydytojų — apie 200, bet gausi vargingoji liaudis negalėjo naudotis jų pagalba ir gydėsi pas felčerius barzdaskučius („ciriulnikus"), žiniuonius ir kitokius savamokslius medikus. Barzdaskučiai ne tik lengva ranka gausiai nuleidinėdavo kraują, dėdavo taures ir dėles, bet nesivaržydami išrašinėdavo ir receptus, pagal kuriuos vaistinės pardavinėdavo vaistus būgštaudamos, kad felčeriai netaptų pavojingi jų priešai. Felčeriai kartais net šantažuodavo gydytojus, t. y. vienus girdavo, kitus niekindavo, jeigu šie jiems nebūdavo pakankamai palankūs. Sunku nusakyti tą blogį, kurį įsigalėję nemokšos barzdaskučiai ir įvairūs šarlatanai nešė tamsiai ligų prislėgtai liaudžiai. Pagaliau draugija, pasitelkusi valdžios organus, ėmėsi griežtų priemonių prieš visus šundaktarius. 1860—1870 metais buvo steigiamos nemokamos varguomenės ambulatorijos, kurios buvo gana populiarios. Pavyzdžiui, 1870 metais tokią įsteigtą ambulatoriją Vilniuje per du pavasario mėnesius aplankė 567 ligoniai [10]. Tačau jų veikla netrukus užgeso.

Tarp privačiai dirbančių gydytojų profesinės veiklos srityje kildavo nemaža nesusipratimų ir konfliktų. Draugija stengėsi reguliuoti jų santykius ir elgesį [12]. 1893 metais buvo sumanyti ir parengti draugiškojo teismo ir „Gydytojo etikos taisyklių" projektai.

Draugija svarstydavo medicinos ir gretimų mokslo sričių naujienas. XIX amžiaus pabaigoje išradus pneumatines dviračių padangas, 1898 metais draugijos septynių narių komisija išnagrinėjo dviračių naudą žmonių sveikatai ir perskaitė pranešimą „Apie fizinių pratybų ir ypač dviračių įtaką jaunam organizmui".

1896 metais nepaprastajame posėdyje gyd. A. Geršūnas skaitė pranešimą apie V. Rentgeno atrastus X spindulius ir demonstravo rankos, kurioje buvo įstrigusi adata, rentgeno nuotrauką.

XIX amžiaus pabaigoje, atsižvelgiant į bakteriologijos laimėjimus, naujai nagrinėjama problema, kaip kovoti su infekcinėmis ligomis, kokia jų genezė, diagnostika, epidemiologija ir profilaktika, taip pat nušviečiamos L. Pastero ir jo šalininkų sukurtos priemonės nuo pasiutligės, difterijos ir kitų ligų, supažindinama su 1906 metais F. Šaudinio atrasta blyškiąja spirocheta.

1908 metais, gresiant choleros pavojui, rugsėjo 23 dieną įvyko posėdis, kuriame buvo numatyta imtis naujų priešepideminių ir profilaktikos priemonių. Daug svarbos buvo teikiama ankstyvai diag-

nostikai, būtinumui gerti virintą vandenį, taikyti dezinfekciją, izoliaciją, tinkamai pervežti ligonius, juos gydyti, laidoti.

XX amžiaus pradžioje Vilniaus medicinos draugijoje skaitoma daug pranešimų, ypač iš chirurgijos: A. Koganas „Plaučių chirurgijos klausimu" (1900); L. Stembo, G. Romas „Chirurginis pūlinio perikardito išgydymo atvejis" (1903) ir kt. Aktyvus draugijos narys psichiatras N. Krainskis beveik kasmet skaitė pranešimus apie nervinio proceso energetiką ir kitais psichikos tyrimo klausimais.

Vilniaus medicinos draugija specialiais posėdžiais, sveikinimais pažymėdavo ir svarbesnius su jos veikla susijusius istorinius bei kultūrinius įvykius, jos narių jubiliejus. Antai paminėta E. Dženerio 70 metų amžiaus sukaktis (1821), pagerbtas prancūzų gydytojas Marė, žuvęs pasiaukojamoje kovoje su geltonojo drugio epidemija Ispanijoje (1821). Gražiai paminėta ilgamečio draugijos nario Kauno gydytojo J. Kovalskio 50 metų darbo sukaktis (1859). Gyvendamas Kaune, Adomas Mickevičius draugavo su J. Kovalskio šeima, dėl to draugijos pirmininkas A. Adamovičius, sveikindamas jubiliatą, pasakė: „Kaip gydytojai, mes vertiname tavo darbus, kaip lietuviai, mes reiškiame pagarbą žmogui, kuris nuspėjo pranašišką mūsų poezijos žvaigždės (Adomo Mickevičiaus) dvasią ir priglaudė jį prie krūtinės. Dabar tu mums esi tikras Vilniaus ir jo šviesos, taip pat Kauno ir jo Adomo slėnio atstovas" [10]. Šiame posėdyje dalyvavę poetai ir literatai V. Sirokomlė, A. Odinecas, A. Groza, P. Kukolnikas skaitė progines eiles.

1872 metais pažymėta ilgamečio draugijos pirmininko prof. A. Adamovičiaus 50 metų gydytojo darbo sukaktis. Įžymų mediką ir mokslo veikėją sveikino draugija, Vilniaus visuomenė, Rusijos mokslo įstaigos ir draugijos, įžymūs Europos medikai. Tai buvo įžymiausias (po J. Franko) draugijos pirmininkas. Tokių gydytojų darbo sukakčių Vilniuje per šimtmetį buvo tik keletas. 1890 metais pažymėta J. Ticijaus, Vilniaus medicinos-chirurgijos akademijos auklėtinio, 50 metų gydytojo darbo sukaktis. J. Ticijus buvo ne tik gydytojas, filantropas, bet ir Vilniaus bei visos Lietuvos istorijos tyrinėtojas. Jis buvo išrinktas draugijos garbės pirmininku.

Vilniaus medicinos draugija rengė ir savo veiklos sukakčių minėjimus. Iškilmingi buvo 50 metų, ypač 90 metų sukakčių minėjimai. 90 metų proga buvo išleistas istorinis veikalas [9]. Buvo surengtas ir farmacijos skyriaus 50 metų minėjimas (1869), bet jis neįvyko. 1899 metų gruodžio 12 d. įvyko tūkstantasis draugijos posėdis, skirtas draugijos veiklos istorinei apžvalgai. 100 metų sukakčiai buvo pradėta rengtis iš anksto. 1902 metais buvo sudaryta 28 asmenų komisija. Dėl karo su Japonija ir dėl 1905 metų revoliucijos minėjimas buvo atidėtas ir neįvyko.

Buvo pažymimi ir kai kurie reikšmingi kultūros įvykiai. Antai nusiųstas sveikinimas L. Tolstojui 80 metų sukakties proga. Pirmininkas V. Zagorskis buvo komandiruotas į E. Ožeškienės laidotuves Gardine (1910). B. Hanusovičius (1908) skaitė pranešimą „Apie esperanto judėjimą ir esperanto klausimą medicinos kongresuose".

Tačiau, griežtai ir kruopščiai caro administracijos prižiūrima, draugijos veikla platesnių socialinių ar kultūrinių gyvenimo problemų nelietė, pasitenkino profesiniais reikalais. Su socialiniais visuomenės sluoksniais ji bendravo tik per sanitarinę bei higieninę veiklą, per kuklius filantropinius renginius.

XX amžiaus pradžioje Vilniuje steigėsi ir kitokių draugijų — „Oswiata", „Sokol", „Vaikų globos draugija", „Mokslo bičiulių draugija", kurios telkė narius ir iš gydytojų, kaip gausiausio inteligentijos sluoksnio. 1913 metais prie „Mokslo bičiulių draugijos" įsisteigė gydytojų sekcija, kuri ėmė leisti „Lekarz Wilenski" (ėjo dvejus metus — 1913, 1914 metais) [20].

Į draugijos narius buvo priimta lietuvių gydytojų, visuomenės ir kultūros veikėjų: A. Domaševičius (1895), A. Vileišis (1898), S. Matulaitis (1909), J. Basanavičius (1909). Kaip medikai, jie lietuvių kalba leidžiamuose laikraščiuose ir knygelėse skleidė medicinos žinias, kurios plito visoje Lietuvoje.

1914 metais draugija jau turėjo 103 tikruosius narius ir 129 garbės narius bei narius korespondentus [20]. Prasidėjus karui, kas mėnesis vykę posėdžiai nutrūko. Rudenį jie buvo vėl atnaujinti ir vyko iki 1915 metų birželio mėnesio. Posėdžiuose buvo nagrinėjami praktiniai medicinos klausimai. Vokiečiams užgrobus Vilnių 1915 metų rugsėjo 18 d., Vilniuje buvo likę tik 27 draugijos nariai. Kiti buvo pasitraukę į Rusiją arba mobilizuoti. Draugija atnaujino darbą tik 1916 metų spalio mėnesį. Pirmininku buvo išrinktas T. Dembovskis. Draugijos turtui tvarkyti sudaryta komisija, pirmininkaujama V. Zagorskio. Posėdžiuose buvo nagrinėjami epidemijų ir skiepijimo, santykių su okupacine vokiečių valdžia reikalai. Nuo 1916 metų gruodžio mėnesio posėdžiai nutrūko ir buvo atnaujinti tik 1918 metų rugsėjo mėnesį. 1919 metais posėdžiai vyko įvairiose vietose, daugiausia „Raudonojo kryžiaus" organizacijos patalpose (dabartinėje Basanavičiaus gatvėje).

Draugijos veikla Lenkijos okupacijos metais. 1919 metais atkūrus Vilniuje Stepono Batoro universiteto Medicinos fakultetą, prasidėjo naujas Vilniaus medicinos draugijos veiklos etapas. 1920 metais T. Dembovskio ir kitų iniciatyva buvo atkurta draugijos veikla. 1920 metų gegužės 12 d. eiliniame draugijos posėdyje draugijos pirmininku išrenkamas chirurgas T. Dembovskis. Susirinkimai pradėjo vykti reguliariai universiteto bibliotekoje. Nuo 1922 metų pirmininkais renkami Medicinos fakulteto profesoriai. Prof. A. Januškevičius (1922) parūpino tinkamas patalpas, t. y. Vilniaus medicinos draugija iš universiteto 99 metams išsinuomojo salę ir tris kambarius (Pilies skersgatvyje, Nr. 24). 1924 metais įvyko iškilmingas draugijos patalpų atidarymo posėdis.

Didžiulė Medicinos fakulteto parama suintensyvino draugijos veiklą. Draugijos narių skaičius greitai padidėjo ir stabilizavosi: 1925 metais — 172, 1931 metais — 199, 1937 metais — 160 narių. Tikrųjų narių vilniečių buvo apie 100—120. Vilniuje tuo metu, pavyzdžiui, 1930 metais, buvo 394 gydytojai. 1930 metais buvo įkurta Vilniaus vaivadijos sekcija, kurios darbe dalyvavo 27 Vilniaus mies-

to gydytojai. Draugija turėjo keliasdešimt garbės narių. Visi jie buvo lenkų tautybės.

Greta Vilniaus medicinos draugijos, Vilniuje veikė įvairių specialybių mokslinės sekcijos (draugijos): terapeutų, chirurgų, pediatrų, ginekologų, oftalmologų, psichiatrų, higienos, medicinos istorijos bičiulių ir kt. Be to, veikė antialkoholinė, antituberkuliozinė draugija, Vilniaus lenkų gydytojų draugija, Vilniaus žydų gydytojų draugija, Vilniaus lietuvių sanitarinės pagalbos draugija. Tačiau pastarųjų tikslai buvo ne mokslinių draugijų, o daugiau organizaciniai, ekonominiai.

Nors buvo daug kitų draugijų, bet Vilniaus medicinos draugija dirbo labai intensyviai: susirinkimai vykdavo du kartus per mėnesį (per metus — 16—20 posėdžių). Nuo 1931 metų, t. y. šimtas dvidešimt šeštaisiais draugijos gyvavimo metais, pirmininko prof. K. Micheidos siūlymu, posėdžiai ėmė vykti kas savaitė (išskyrus vasarą). Taip norėta sutelkti glaudžiau bendradarbiauti visų specialybių gydytojus. Posėdžiuose buvo skaitomi moksliniai referatai, nušviečiantys bendriausius medicinos teorijos ir biologijos klausimus, nagrinėjami gydytojų praktikos reikalai, bendradarbiaujama su kitų miestų ir užsienio mokslininkais. Nemaža vietos skirta sanitarijos temoms, pirmiausia užkrečiamųjų ligų plitimui, mitybos higienai, nes tuo metu nemažai žmonių sirgo užkrečiamosiomis ligomis (vidurių šiltine, dizenterija). Vaikų iki 11 mėnesių mirtingumas 1928 metais buvo 13,9% [19]. Posėdžiuose būdavo demonstruojami ligoniai. Per metus buvo perskaitoma 30—50 referatų, pademonstruojama 30—40 ligonių. Pranešimų autoriai dažniausiai būdavo Medicinos fakulteto profesoriai, garsūs specialistai. Į posėdžius ateidavo po 10—30 narių ir 10—40 svečių.

1925 metų gruodžio 13 dieną įvyko iškilmingas draugijos 120 metų jubiliejaus minėjimas. Jis truko visą dieną ir pasibaigė pokyliu bajorų klube. Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje draugijos veikla šiek tiek sulėtėjo, sumažėjo posėdžių. Nuo 1925 metų iki pat Antrojo pasaulinio karo draugija leido savo tęstinį leidinį „Pamiętniki Wilenskiego Towarzystwa Lekarskiego" („Vilniaus medicinos draugijos darbai"). Jo išeidavo kasmet po 5—6 sąsiuvinius. Draugija turėjo savo biblioteką ir nuo 1925 metų — skaityklą, kurią draugijos nariai galėjo lankyti keturis kartus per savaitę.

Lenkijai pralaimėjus karą prieš Vokietiją, Tarybų Sąjunga 1939 metų spalio 10 dieną grąžino Vilnių Lietuvai. 1939 metų gruodžio 15 dieną atidarytas Vilniaus universitetas. 1940 metais Vilniaus medicinos draugija pradėjo veikti naujomis sąlygomis. Dvylikos gydytojų iniciatorių grupė (tarp kurių buvo vėliau universitete dirbę katedrų vedėjai M Karužaitė-Horodničienė, S. Čepulis, K. Katilius) nutarė atkurti draugijos veiklą. 1940 metų gegužės 19 dieną įvyko steigiamasis susirinkimas, kuriame išrinkta draugijos valdyba: pirmininkas A. Jurgelionis, vicepirmininkas J. Ūsas, sekretoriai S. Čepulis ir P. Čibiras, iždininkas V. Baronas ir kt. (pastarieji du valdybos nariai vėliau taip pat buvo universiteto katedrų vedėjai).

Kitas draugijos posėdis įvyko 1940 metų gruodžio 2 dieną (Lietuva nuo rugpjūčio 3 dienos jau buvo Tarybų Sąjungos sudėtyje). Jis vadinosi Pirmosios ligoninės gydytojų mokslo sekcijos viešuoju posėdžiu. Sekcijos steigiamojo susirinkimo protokolą perskaitė sekretorius P. Bagdonavičius, o gyd. E. Mancevičius skaitė pranešimą „Ar granuliuojantis danties šaknies peridontitas gali sukelti organizmo infekciją?" Gydytojai H. Rudzinskas, S. Stonkus ir Pr. Norkūnas pademonstravo tris ligonius. Posėdyje dalyvavo 39 gydytojai. Posėdžiui pirmininkavo gyd. Fr. Lukovskis, sekretoriavo P. Čibiras.

1942 metų lapkričio 27 dieną (jau vokiečių okupacijos metais) Vilniaus universiteto Akių klinikoje įvyko Vilniaus universiteto klinikų gydytojų susirinkimas, kuriam pirmininkavo gyd. P. Kazlauskas, sekretoriavo gyd. L. Žemaitytė. Susirinkime dalyvavo gydytojai A. Čeičys, J. Stankaitis, S. Čepulis, Vilniaus valstybinio universiteto Medicinos fakulteto Chirurgijos katedros dėstytojai S. Stonkus, S. Kudirka, asistentai, kviestieji svečiai, Vilniaus gydytojai.

Susirinkime pranešimus akių ligų tematika skaitė doc. P. Kazlauskas, gyd. K. Stungys, gyd. L. Žemaitytė, gyd. J. Jėčius, gyd. M. Horodničienė. Jie demonstravo ir ligonius bei patologinius preparatus.

Vokiečių okupacijos metais Vilniaus medicinos draugija negalėjo oficialiai veikti. Ji veikė klinikų gydytojų mokslinių susirinkimų priedanga, bet pagal ankstesnę draugijos tradiciją susirinkimai buvo skirti visiems miesto gydytojams. Draugijos veikla neapsiribojo vien posėdžių rengimu. Aktyviausi jos nariai gyd. N. Indrašius, gyd. S. Čepulis ir kiti spausdino mokslinius straipsnius „Medicinos" žurnale.

1943 metų kovo 17 dieną vokiečiams uždarius Vilniaus universitetą, Vilniaus medicinos draugijos veikla nutrūko ir buvo atkurta tik 1945 metais. Tačiau, išvadavus Vilnių, jau 1944 metų rugpjūčio mėnesį Trakuose įvyko pirmoji pokarinė Tarybų Lietuvos gydytojų konferencija, kurioje dalyvavo LTSR sveikatos apsaugos liaudies komisaras V. Girdzijauskas, Gydymo ir profilaktikos valdybos viršininkas V. Šėmis, Vilniaus miesto sveikatos skyriaus vedėjas P. Lazutka, Trakų ligoninės vyriausiasis gydytojas P. Čibiras ir kt. Buvo perskaityti pranešimai apie dizenterijos protrūkį Trakų rajone (gyd. P. Čibiras, gyd. L. Sokolova). Tarp kitų organizacinių klausimų buvo kalbėta ir apie Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto ir Vilniaus medicinos draugijos veiklos atnaujinimą [2].

1945 metų rugsėjo 19 dieną vėl buvo atkurta Vilniaus medicinos draugija. Buvo organizuotos penkios sekcijos: 1) chirurgijos; 2) terapijos; 3) akušerijos-ginekologijos; 4) stomatologijos; 5) sanitarijos ir higienos. Pirmasis draugijos laikinojo prezidiumo pirmininkas buvo doc. B. Penkauskas, vicepirmininkas — prof. J. Kairiūkštis, sekretorius — gyd. V. Kviklys, iždininkas — gyd. B. Levinas, redaktorius instruktorius — gyd. V. Kučiarovas.

Iki 1946 metų lapkričio 1 dienos įvyko 11 visuotinių susirinkimų, skirtų visiems miesto gydytojams, kuriuose perskaityti 28 pranešimai, ir 9 sekcijų susirinkimai, kuriuose perskaityta 19 pranešimų. 1946 metų pabaigoje draugijoje buvo apie 200 narių.

Lietuvos TSR sveikatos apsaugos ministro S. Banaičio 1946 metų birželio 20 dienos įsakymu įsteigta Lietuvos TSR mokslinė medicinos draugija, o Vilniaus medicinos draugijos prezidiumui, kaip sugebančiam organizuoti mokslinį darbą, pavesta jai laikinai vadovauti. Truputį vėliau — 1946 metų spalio 7 dieną — šios abi draugijos buvo reorganizuotos, t. y. sudaryta viena Lietuvos TSR medicinos mokslo draugija su skyriais didesniuose respublikos miestuose: Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje. Tačiau toks draugijų suvienijimas nepatenkino Vilniaus medikų. 1947 metų balandžio 21 dieną jie išrenka naują Vilniaus medicinos draugijos valdybą, kurią sudarė: pirmininkas gyd. Pr. Norkūnas, pavaduotojas doc. S. Šeršerevas, bibliotekininkas doc. S. Čepulis, iždininkas gyd. P. Čibiras, mokslinis sekretorius gyd. Ch. Tokeris. Ši valdyba draugijai vadovavo trejus metus. 1950 metų spalio 13 dieną išrenkama nauja draugijos valdyba: gyd. L. Laucevičius (pirmininkas), doc. S. Šeršerevas (pavaduotojas), gyd. Ch. Tokeris (sekretorius), doc. D. Kuncevič (iždininkė), doc. Pr. Norkūnas (narys). Ši valdyba su nedideliais pasikeitimais (1952 metais į valdybą papildomai išrinkti: prof. J. Kazakevičius, gyd. S. Vaidakavičius, į revizijos komisiją doc. K. Katilius ir gyd. P. Čibiras) vadovavo draugijai iki 1954 metų pabaigos.

Pirmuoju laikotarpiu (nuo 1945 iki 1954 metų) vyko organizacinis kuriamasis darbas. Buvo sumodeliuota draugijos struktūra ir nustatytas veiklos pobūdis. Darbas iš pat pradžių vyko dviem kryptimis: plenariniuose posėdžiuose (kuriuos organizuodavo draugijos valdyba) ir atskirų specialybių sekcijose. Plenariniai posėdžiai buvo skiriami visiems miesto gydytojams. Juose buvo nagrinėjami tuo metu visiems aktualūs sveikatos apsaugos organizavimo klausimai, kova su epidemijomis, infekcijomis, skaitomi moksliniai pranešimai, pateikiamos suvažiavimų ataskaitos, minimos jubiliejinės datos, demonstruojami ligoniai, aptariamos įvairių gydymo įstaigų diagnostikos ir gydymo klaidos. Tokie posėdžiai vykdavo ir sekcijose. Plenarinius posėdžius padėdavo rengti (ypač pirmaisiais metais) ir LTSR sveikatos apsaugos ministerija, Sveikatos apsaugos skyrius, taip pat kitos medicinos įstaigos. Jie buvo rengiami ministerijos ir įvairių ligoninių patalpose. Per šį laikotarpį buvo surengti 78 plenariniai posėdžiai.

Draugijos valdyba rūpinosi ir sekcijų veikla, jų organizaciniais klausimais, naujų sekcijų steigimu. Nuo 1945 iki 1953 metų padaugėjo sekcijų (nuo penkių iki devynių). Narių taip pat pagausėjo: 1946 metais jų buvo 200, 1950 metais — 265, 1951 metais — 249, 1952 metais — 323, 1953 metais — 301.

Nuo pat pradžių aktyviai dirbo stomatologai, terapeutai, chirurgai, rentgenologai, dermatologai, venerologai, akušeriai, ginekologai. Nelabai aktyvios buvo okulistų, otolaringologų, pediatrų, ftiziatrų, infekcionistų sekcijos. Šių specialybių gydytojai kurį laiką dalyvavo chirurgų (okulistai ir otolaringologai) ir terapeutų sekcijų veikloje.

Tolesnei draugijos veiklai turėjo įtakos TSRS sveikatos apsaugos ministerijos 1952 metų balandžio 11 dienos įsakymas „Dėl sąjunginių mokslinių draugijų pavadinimų pakeitimo". Remiantis šiuo įsakymu, 1953 metais Lietuvoje pradėjo kurtis respublikinės mokslinės medicinos draugijos. 1954 metų lapkričio 13 dieną įsikūrus Respublikinei terapeutų mokslinei draugijai ir jos pirmininku išrinkus doc. L. Laucevičių, kuris tuo metu vadovavo ir Vilniaus medicinos draugijai, pastarosios valdyba faktiškai nutraukė savo aktyvią veiklą (archyvuose nuo 1954 metų pabaigos nėra jokių Vilniaus medicinos draugijos valdybos veiklos pėdsakų). Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio medicinos draugijų veikla truko iki 1957 metų, o Kauno medicinos draugija dar veikė ir 1958 metais. Tai rodo LTSR sveikatos apsaugos ministerijos ir Medicinos mokslinės tarybos 1958 metų kovo 25 dienos išplėstinio posėdžio protokolai. Tame posėdyje raginama suaktyvinti miestų draugijų veiklą, o Kauno medicinos draugijos pirmininkui doc. A. Matulevičiui už gerą darbą pareikšta padėka.

Antrasis laikotarpis. 1954 metų pabaigoje Vilniaus medicinos draugijos valdybai nutraukus aktyvią veiklą, buvusios ir naujai susikūrusios sekcijos ėmė vadintis draugijomis ir tapo pavaldžios atitinkamų specialybių respublikinėms draugijoms. 1974 metais Vilniuje veikė 20 įvairių specialybių medicinos draugijų, kuriose buvo 2222 nariai. Į draugijų veiklą buvo įtraukta ne tik dauguma Vilniaus miesto, bet ir Vilniaus zonos rajonų (Zarasų, Utenos, Ignalinos, Molėtų, Širvintų, Ukmergės, Švenčionių, Trakų, Šalčininkų, Varėnos, Vilniaus ir Druskininkų) gydytojų. Visose draugijose pagausėjo narių, jos subrendo organizaciniu ir moksliniu požiūriu ir atliko didelį darbą, t. y. nagrinėjo aktualias medikų darbo problemas, kėlė gydytojų mokslinę ir praktinę kvalifikaciją, gyventojų medicininę sanitarinę kultūrą. Pažymėtina, kad kaip tik šių draugijų atliktu darbu ir rėmėsi respublikinių draugijų veikla.

Artėjant Vilniaus medicinos draugijos atkūrimo trisdešimtmečiui, Vilniaus chirurgų draugijai kilo mintis atgaivinti senosios draugijos pirmapradę struktūrą su jos reprezentaciniais plenariniais posėdžiais. Vilniaus chirurgų draugija, keldama mintį atkurti tradicinę Vilniaus medicinos draugijos veiklą, vadovavosi šiais motyvais: 1) draugija nebuvo uždaryta jokiais administraciniais potvarkiais (atvirkščiai, blėstant draugijos veiklai, buvo skatinama ją atkurti); 2) draugija daug nusipelniusi atkuriant pokario metų mediciną; 3) specialiųjų medicinos draugijų reikalams apibendrinti reikia vieno bendro organo; 4) kituose Tarybų Sąjungos miestuose veikia bendrosios medicinos draugijos. Antai 1965 metais buvo švenčiamos Charkovo medicinos draugijos įsteigimo 100-osios metinės ir teigiamai atsiliepta apie dabartinę jos veiklą. Be to, Vilniaus medicinos draugija, būdama seniausia medicinos draugija Tarybų Sąjungoje, turinti gražių ir pažangių tradicijų bei didelių nuopelnų Lietuvos medicinai, yra svarbus bendrosios Lietuvos kultūros istorijos reiškinys.

Trečiasis laikotarpis. 1975 metų rugsėjo 19 dieną Vilniaus chirurgų draugijos iniciatyva Vilniaus miesto klinikinėje ligoninėje įvy-

ko bendras visų specialiųjų Vilniaus medicinos draugijų posėdis, skirtas Vilniaus medicinos draugijos atkūrimo trisdešimtmečiui pažymėti. Pirmininkavo Vilniaus chirurgų draugijos pirmininkas prof. A. Pronckus. Pranešime „Vilniaus medicinos draugija 1945—1975 metais" (gyd. Č. Kunevičius) apžvelgta Vilniaus medicinos draugijos veikla per trisdešimties metų laikotarpį. Diskusijose kalbėję med. m. kand. A. Šalčiūtė, prof. Pr. Norkūnas, prof. Ch. Kibarskis, gyd. V. Čaplikas, med. m. dr. Pr. Šimulis, gyd. B. Narbutienė, prof. V. Kviklys pritarė siūlymui reguliariai šaukti plenarinius posėdžius, išrinkti bendrą draugijos valdybą ir pirmininką. Nutarta, jog artimiausius dvejus metus Vilniaus medicinos draugijai vadovaus Vilniaus chirurgų draugijos valdyba (pirmininkas — prof. A. Pronckus, sekretorius — gyd. Č. Kunevičius). Po diskusijų poetai medikai L. Korkutienė, A. Milvydaitė, F. Taunytė, L. Gargasas, E. Selelionis skaitė savo eilėraščius. Visas renginys buvo filmuojamas, sukurtas garsinis dokumentinis filmas. Šis posėdis tapo pirmuoju plenariniu naujo Vilniaus medicinos draugijos veiklos etapo posėdžiu.

1975 metų gruodžio 11 dieną įvyko antrasis plenarinis posėdis, kuriame buvo perskaitytas pranešimas, skirtas Vilniaus medicinos draugijos 170 metų sukakčiai paminėti (Č. Kunevičius). Jubiliejiniame pranešime buvo apžvelgta visa draugijos veikla nuo jos įsteigimo 1805 metais iki 1975 metų, pabrėžta plenarinių posėdžių, kaip reprezentuojančių ir organizuojančių draugijos veiklą, svarba. Buvo numatyta išleisti visų specialiųjų Vilniaus medicinos draugijos sekcijų veiklos istorinę apžvalgą, įkurti draugijos muziejų ir kt.

1976 metų gruodžio 15 dieną įvyko trečiasis draugijos plenarinis posėdis, skirtas dr. Jono Basanavičiaus gimimo 125-osioms metinėms pažymėti. Su dr. J. Basanavičiaus medicinine veikla supažindino prof. P. Čibiras. Šiame posėdyje buvo išrinktas naujas draugijos pirmininkas — Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto dekanas prof. S. Pavilonis.

1977 metų kovo 11 dieną Vilniaus miesto draugijos muziejuje (Antakalnio gatvėje Nr. 57) įvyko išplėstinis draugijos valdybos posėdis, kuriame dalyvavo visų dvidešimties specialiųjų draugijų pirmininkai. Posėdyje išrinktas draugijos valdybos prezidiumas: prof. S. Pavilonis (pirmininkas), prof. P. Šimulis ir Vilniaus miesto sveikatos skyriaus vedėjas gyd. J. Šapoka (pavaduotojai), gyd. Č. Kunevičius (atsakingas sekretorius), med. m. kand. D. Triponienė (sekretorė), gyd. Z. Gerdaitytė (iždininkė). Vilniaus medicinos draugijos valdybos nariais tapo visų specialiųjų draugijų pirmininkai. Šiame posėdyje buvo nutarta: suvienodinti visų specialiųjų draugijų pavadinimus, t. y. atsisakyti juose žodžių *mokslinė, miestas, zona* ir palikti tik miestų bei draugijos pavadinimą; plenarinius draugijos posėdžius rengti ne rečiau kaip 1—2 kartus per metus; draugijos lėšas sudaro specialiųjų draugijų įnašai — 10% jų metinių pajamų; parengti draugijos įstatų projektą pagal naują TSRS sveikatos apsaugos ministro B. Petrovskio 1977 metų vasario 16 dienos įsakymą „Dėl sąjunginės mokslinės medicinos draugijos tipinių įstatų patvirtinimo" (įstatų projektą įpareigotas parengti Č. Kunevičius). Šiame posėdyje Vilniaus medicinos draugijos garbės nariais išrinkti buvę draugijos pirmininkai: profesoriai Pr. Norkūnas, L. Laucevičius, A. Pronckus ir buvęs pirmasis draugijos sekretorius prof. V. Kviklys. Posėdis nufilmuotas.

1977 metų gegužės 17 dienos draugijos valdybos išplėstiniame posėdyje, prof. S. Pavilonio siūlymu, buvo įsteigta Vilniaus medicinos istorikų draugija.

1977 metų birželio 2 dieną Vilniaus klinikinėje ligoninėje įvyko Vilniaus medicinos draugijos posėdis-konferencija medicinos etikos ir deontologijos klausimais. Perskaityti penki pranešimai. Posėdis sukėlė didelį Vilniaus medikų susidomėjimą. Jame dalyvavo LTSR sveikatos apsaugos ministras V. Kleiza, daugiau kaip 220 draugijos narių ir svečių.

1977 metų spalio 14 dienos Vilniaus medicinos draugijos valdybos posėdyje buvo pritarta draugijos pirmininko prof. S. Pavilonio siūlymui įsteigti Vilniaus medicinos draugijos premiją (200 rb) už geriausią praėjusių metų įdiegtą į medicinos praktiką Vilniuje mokslinį darbą. Premiją ir diplomą numatyta įteikti kasmet plenarinio posėdžio metu gruodžio mėnesį. Darbą konkursui pateikia Vilniaus medicinos specialiosios draugijos. Geriausias darbas renkamas slaptu balsavimu draugijos valdybos posėdyje. Visi konkursui pateikti darbai turi būti apdovanoti diplomais.

Posėdyje apsvarstyti ir patvirtinti nauji Vilniaus medicinos draugijos įstatai, kurie 1977 metų gruodžio mėnesį įregistruoti Vilniaus miesto sveikatos skyriuje.

Remiantis naujais įstatais, numatyti šie svarbiausi draugijos veiklos uždaviniai: 1) vienyti specialiąsias draugijas, t. y. svarstyti bendruosius draugijų reikalus, išklausyti jų ataskaitas, skatinti jų veiklą; 2) nagrinėti visiems medikams svarbius mokslinius klausimus, deontologines problemas; 3) tirti Vilniaus medicinos draugijos ir Lietuvos medicinos istorinę praeitį ir pažangiąsias tradicijas; 4) propaguoti sanitarinio švietimo žinias visuomenei; 5) telkti draugijos narių pastangas naujiems svarbiems darbams.

Iš kitų svarbesnių draugijos veiklos įvykių pažymėtinas 1979 metų gegužės 24 dienos posėdis, skirtas Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejui. Posėdis vyko Medicinos fakultete. Pranešimą „Pažangi medicinos ir biologijos mintis Vilniaus universitete" skaitė prof. J. Markulis. Buvo pademonstruotas doc. V. Jakelevičiaus sukurtas filmas „Medicinos fakultetas tarybiniais metais".

Įsimintinas ir 1980 metų gruodžio 12 dieną įvykęs iškilmingas Vilniaus medicinos draugijos 175 metų minėjimas Vilniaus universiteto Centrinių rūmų auloje (buv. Kolonų salėje). Posėdžio prezidiume buvo Vilniaus universiteto rektorius akademikas J. Kubilius, prorektorius prof. J. Grigonis, Erfurto medicinos akademijos rektorius prof. V. Usbekas, draugijos valdybos prezidiumo nariai. Į susirinkimą atvyko visų specialiųjų medicinos draugijų pirmininkai, valdybų nariai, Lietuvos TSR sveikatos apsaugos ministerijos atstovai, taip pat įžymių Vilniaus medikų ir svečių.

2 Užsak. Nr. 6156

Posėdžio pradžioje skambėjo vargonų muzika, atliekama muzikės N. Dainienės. Įžanginį žodį tarė Vilniaus medicinos draugijos pirmininkas prof. S. Pavilonis. Pirmąjį pranešimą paskaitė prof. V. Usbekas. Senosios ir dabartinės draugijos veiklą apžvelgė draugijos pirmininkas S. Pavilonis ir atsakingasis sekretorius Č. Kunevičius. Po sveikinimų akademikas J. Kubilius ir prof. V. Usbekas, seniausias draugijos narys prof. M. Marcinkevičius, draugijos garbės nariai profesoriai Pr. Norkūnas, L. Laucevičius, A. Pronckus, V. Kviklys ir visų specialiųjų medicinos draugijų pirmininkai buvo apdovanoti jubiliejiniais draugijos medaliais (medalio autorius dail. R. Sakalauskas). Vilniaus universiteto rektorius akademikas J. Kubilius ir prof. V. Usbekas išrenkami Vilniaus medicinos draugijos garbės nariais. Posėdžio meninėje dalyje dalyvavo Vilniaus M. K. Čiurlionio kvartetas ir Lietuvos TSR liaudies artistas L. Noreika. Posėdį nufilmavo televizijos ir kino studijų operatoriai. Po posėdžio buvo iškilminga vakarienė.

1981 metais minint Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto 200 metų sukaktį, buvo sukurtas fakulteto 200 metų jubiliejinis medalis (dail. P. Repšys ir gyd. Č. Kunevičius), kuris Vilniaus medicinos draugijos vardu 1981 metų lapkričio 24 dieną iškilmingo jubiliejinio posėdžio metu Didžiojoje auloje įteiktas Medicinos fakultetui [1].

Posėdžiuose draugija kartu su Medicinos fakultetu yra pažymėjusi savo narių jubiliejines datas. Tokie iškilmingi posėdžiai — mokslinės konferencijos — buvo skirti Vilniaus medicinos draugijos pirmininko prof. S. Pavilonio 60-mečiui (1979 metų balandžio 30 dieną). Jam buvo įteiktas 1979 metais sukurtas pirmasis Vilniaus medicinos draugijos medalis (dail. R. Sakalauskas). Iškilmingi posėdžiai buvo organizuoti prof. P. Čibiro (1983 metų birželio 27 dieną) ir prof. J. Lelio (1984 metų spalio 26 dieną) 70-mečiui, prof. Ch. Kibarskio 80-mečiui (1983 metų spalio 14 dieną). Šie daug nusipelnę Lietuvos medicinai mokslininkai buvo paskelbti Vilniaus medicinos draugijos garbės nariais.

1985 metų gegužės 25 dieną draugija surengė posėdį, skirtą Šešioliktosios lietuviškosios divizijos medikams — Didžiojo Tėvynės karo dalyviams. Prof. Ch. Kibarskis, prof. P. Lazutka, med. m. dr. M. Šeinbergas, gydytojai Ch. Teperis ir M. Vitėnas, buvusi medicinos sesuo M. Valaitienė papasakojo prisiminimus apie nepaprastai sunkų ir pasiaukojamą medikų darbą karo metais. Po karo šie gydytojai pasižymėjo kaip puikūs specialistai, mokslo darbuotojai ir sveikatos apsaugos organizatoriai.

Draugijos posėdžiuose plačiai nušviestos naujos arba įgavusios naują požiūrį terapijos idėjos: akupunktūra, muzikos terapija, biblioterapija. Demaskuota ekstrasensų šundaktarystė (doc. A. Dembinskas) ir nagrinėti kiti aktualūs medicinos klausimai.

Vilniaus medicinos draugija kasmet premijuoja geriausią į praktiką įdiegtą mokslo darbą. Ši tradicija pradėta 1977 metais. Zemiau pateikiami premijuoti darbai 1977—1985 metais.

1977 metai. Pateikti keturi moksliniai darbai. Geriausiu į praktiką įdiegtu mokslo darbu pripažintas gyd. V. Leimono ir inž. E. Gurčino darbas „Hidromasažo prietaisas".

1978 metai. Pateikti keturi moksliniai darbai. Geriausiu pripažintas prof. J. Rugieniaus, doc. V. Žvironaitės, gyd. R. Steponėnienės, gyd. S. Korablikovo, gyd. R. Chajet, gyd. A. Laucevičiaus darbas „Sinusinio mazgo elektrinio aktyvumo tiesioginio registravimo metodika".

1979 metai. Pateikti šeši moksliniai darbai. Geriausiu pripažintas gyd. B. Adamulienės „Dantų protezavimas porceliano vainikais".

1980 metai. Pateikti trys moksliniai darbai. Geriausiu pripažintas prof. P. Čibiro, doc. Č. Lenkauskaitės „Meningokokinės infekcijos ekspresinė diagnostika. Kraujo lašo mikroskopija".

1981 metai. Pateikti penki moksliniai darbai. Geriausiu pripažintas doc. V. Triponio, gyd. M. Gutausko „Galūnių replantacijos".

1982 metai. Pateikti keturi moksliniai darbai. Geriausiu pripažintas gyd. K. Vitkaus, med. m. kand. M. Vitkaus „Mikrochirurginės technikos įsisavinimas ir pritaikymas pirštų ir plaštakos replantacijai".

1983 metai. Pateikti trys moksliniai darbai. Geriausiu pripažintas muzikologės A. Jurgutytės, med. m. kand. V. Meškos „Psichosomatinių sindromų ir funkcinių centrinės nervų sistemos sutrikimų muzikos terapija".

1984 metai. Pateikti du moksliniai darbai. Geriausiu pripažintas gyd. D. Vasiliauskienės, gyd. J. Gardžiulienės „Akupunktūra kompleksiškai gydant įvairias ligas".

1985 metai. Pateikti trys moksliniai darbai. Geriausiu pripažintas gyd. V. Čioboto ir inž. G. Iljukevičiaus „Echokardiografas EKS-02".

1986 metai. Pateikti šeši moksliniai darbai. Geriausiu pripažintas biol. m. dr. S. Balčiūnienės, prof. V. Daukšo ir med. m. kand. P. Gaidelio „Metodas dantų karieso susidarymui prognozuoti".

Toliau pateikiame Vilniaus medicinos draugijos susirinkimų tematiką nuo jos veiklos atkūrimo 1975 metais.

1975 metai

Rugsėjo 19 d.

1. Vilniaus medicinos draugija 1945—1975 metais (gyd. Č. Kunevičius).
2. Diskusijos dėl tolesnės Vilniaus medicinos draugijos veiklos atkūrimo.
3. Vilniaus medikai skaito savo poeziją.
4. Kino filmas „Vilniaus chirurgų draugijos 25 metų jubiliejinis posėdis" (Č. Kunevičius).

Gruodžio 11 d.

1. Vilniaus medicinos draugijai 170 metų (gyd. Č. Kunevičius).

[1] Šio medalio aversas, taip pat Vilniaus chirurgų draugijos medalis atspausdintas leidinyje „Vilniaus universitetas dailėje" (V., 1986, p. 29).

O IR
LOPEDIJŲ
OS
UTAS

LIETUVA

I ENCIKLOPEDIJA

nės imunologijos pradininkas Lietuvoje P. Sadauskas 20 a. viduryje tyrė galvijų bruceliozės (1955) ir leukozės imuniteto pažeidimus. Eksperimentinės imunologijos pradininko M. Babensko iniciatyva Lietuvoje buvo pradėti gaminti antilimfocitiniai serumai (globulinai). 20 a. 2 pusėje pradėti organizuoti imunologijos padaliniai ir įstaigos. 1969 K. Žemaitis VU Medicinos f-te įkūrė Imunologijos sektorių, 1972 M. Babenskas Eksperimentinės ir klinikinės medicinos i-te – Imunologijos laboratoriją, 1975 V. Tamošiūnas Biochemijos i-te – Imunologijos ir imunochemijos laboratoriją, 1978 E. Moncevičiūtė-Eringienė Onkologijos i-te – Navikų imunologijos laboratoriją. 1989 įkurtas Lietuvos AIDS centras (dir. S. Čaplinskas). 1990 V. Tamošiūnas organizavo Imunologijos i-tą, yra jo direktorius, 1997 B. Morkūnas – Užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės centrą. Buvo steigiamos ir klinikinės imunologijos laboratorijos: Tuberkuliozės i-te (1976), VU Santariškių ligoninėje (1987), KMU (iki 1998 KMA) klinikose (1993) ir kitur. Imunologiniai moksl. tyrimai daugiausia atliekami Imunologijos, Eksperimentinės ir klinikinės medicinos, Onkologijos, Biotechnologijos, Ekologijos i-tuose, AIDS centre ir universitetinėse klinikose (VU, KMU, Vilniaus greitosios pagalbos ligoninėje ir kt.). Tiriama imunogenezės reguliacija (V. Tamošiūnas), imuninis atpažinimas (A. Ramanavičius, E. Liutkevičius), imunobiotechnologiniai procesai (G. Biziulevičius, M. Mauricas), ekologinės imunologijos ypatumai ir jų modeliavimas (J. Ačaitė, I. Jonauskienė), priešnavikinis imunitetas (E. Moncevičiūtė-Eringienė), retrovirusinis imunitetas (A. Laiškonis, S. Čaplinskas), alerginių ligų imunitetas (R. Dubakienė), reprodukcinė imunologija (A. Eidukaitė), užkrečiamųjų ligų imunoprofilaktika (A. Ambrozaitis, B. Morkūnas), gyvūnų imunitetas ir imunogenetika (J. Pieškus, A. Sruoga). N. Šekštelienės, L. R. Pikelytės, R. Malickaitės, T. Rainienės moksl. darbai iš transplantacinio imuniteto buvo labai svarbūs atliekant pirmąsias inkstų, širdies ir kaulų čiulpų persodinimo operacijas. Išleista vadovėlių: A. Svičiulio, V. Vaičiuvėno ir B. Tilindžio *Imunologija* (1989), V. Tamošiūno *Molekulinė imunologija ir imunochemija* (1991), J. Pieškaus *Veterinarinės imunologijos pagrindai* (2001), D. Adomaitienės, N. Janulevičiūtės, R. Kazakevičiaus ir V. Vaičiuvėno *Klinikinės imunologijos įvadas* (2001). Nuo 1992 veikia Lietuvos imunologų draugija, nuo 1991 – Baltijos šalių imunologų d-jų asociacija. 21 a. pr. Lietuvoje buvo >10 imunologijos įstaigų, imunologija dėstoma VU, KMU ir LVA, imunotechnologijos principai ir metodai – VGTU. Pav. *Vytas Tamošiūnas*

A. Bécu monografijos *Apie vakcinaciją arba vadinamuosius karvių raupus* antraštinis lapas

MEDICINA

Lietuvoje ilgus amžius liaudies medicinos priemonėmis – žolių, lapų antpilais ir nuovirais, tepalais, šlapimu, saulės ir vandens procedūromis, t.p. užkalbėjimais, užkerėjimais, amuletais – ligas gydė liaudies gydytojai. Daugelis ligų buvo gydoma pirtyje, vanojant ir masažuojant; ligoniams dėdavo taures, nuleisdavo kraują, šalindavo nuospaudas, atstatydavo išnirusius sąnarius. Nuo 15 a. pabaigos Lietuvos miestuose pradėjo kurtis amatų cechai, 1509 įkurtas Vilniaus barzdaskučių-chirurgų cechas, kuris ėmė konkuruoti su pirtininkais. Jo nariai mokėjo atlikti kai kurias operacijas – nuleisti kraują, gydyti žaizdas, kaulų lūžius ir išnirimus, dėti taures, traukti dantis. Šio cecho nuostatuose reglamentuojamas barzdaskučių mokymas: 3 metus būdavo mokinys, dar vienus – pameistrys; vėliau pameistrys laikydavo egzaminą, kurį išlaikęs tapdavo meistru. Meistras suteikdavo pagalbą savo kirpykloje, ligonio namuose ar netgi turgaus aikštėje. Ilgainiui barzdaskučių mokymas tapo sudėtingesnis: pameistriai turėdavo keliauti po kt. šalių cechus, semtis patirties, grįžę į Vilnių – laikyti egzaminą. Barzdaskučiai sėkmingai konkuravo ir su diplomuotais gydytojais, atvykstančiais į Lietuvą nuo 14 a. pab.–15 a. pradžios, gyvendavusiais karaliaus ir didikų šeimose. Jie buvo V. Europos u-tus baigę vidaus ligų gydytojai teoretikai, rėmėsi žiniomis iš knygų, bet ne ligonio stebėjimu, todėl dažnai, nors ir turėdami savo namuose gyvenančius gydytojus, susirgę valdovai kviesdavosi

barzdaskučius. Pirmąjį Lietuvoje gyvenantį gydytoją, Jokūbą, 15 a. turėjo Jogaila. 15–16 a. Lietuvos kun-čių dvaruose gyveno garsūs gydytojai Jonas Zaleskis, Martynas iš Dušnikų (Dušnickis), Jonas Benediktas, Tomas iš Kauno, G. J. Ritikas-Lauchenas. Mirus S. Batorui jo gydytojai N. Bucello ir S. Simonijus pirmieji Lietuvoje išskrodė lavoną.

Pirmąsias knygas medicinos klausimais Vilniuje 1584 lotynų kalba išspausdino S. Simonijus: *Medicinos ir gamtamoksliniai komentarai apie tai, kas parašyta* (*Commentariolus medica et physica ad aliquot scripta*) ir *Apie penkių migdolų galią stabdant giruną* (*De vi quinque amygdalarum in ebrietate retardanda*). 16 amžiuje pradėtos steigti ligoninių tipo įstaigos – špitolės, kuriose buvo globojami paliegę, beturčiai žmonės, senukai. Špitolės buvo išlaikomos iš aukų. Pirmąją 10 lovų Šv. Jobo ir Marijos Magdalenos špitolę Vilniuje ~1514 įkūrė Martynas iš Dušnikų; joje buvo vaistinė, virtuvė, koplyčia; dirbo vienas prižiūrėtojas. Netrukus, 1519, atidaryta špitolė Kaune, 1536 – Šv. Trejybės špitolė Vilniuje. 1635 vienuoliai bonifratrai Vilniuje įkūrė Šv. Kryžiaus špitolę sergantiesiems psichikos ligomis; tai buvo pirmoji psichiatrijos ligoninė Lietuvoje, ji veikė iki 1915. Laikai kurios špitolės tapo stacionariomis gydymo įstaigomis, jų pagrindu kūrėsi ligoninės, kitos tapo prieglaudomis. 18 a. pab. špitolėmis pradėjo rūpintis valstybė, 1792 padarytos tam tikros reformos. 1799 Špitolių k-ja panaikino kai kurias nuskurdusias Vilniaus špitoles, jų turtas ir inventorius atiteko Šv. Pilypo ir Jokūbo špitolei, kuri pavadinta Generaline Šv. Jokūbo ligonine. 50 lovų buvo skirta gydymui, numatyti medicinos darbuotojai: gydytojas, du galbininkai, felčeris, sanitarai ir sanitarės. Ligoninės personalo veiklos reglamentas ir ligonių gulėjimo taisyklės buvo išdėstytos specialiuose nurodymuose, kuriuos parašė E. Einholmas.

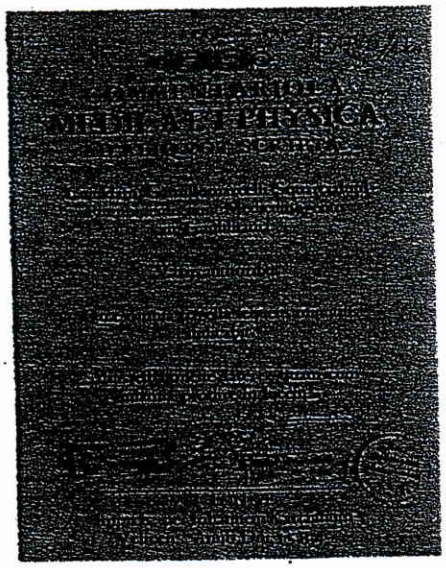

Pirmoji medicininė knyga – S. Simonijaus *Medicinos ir gamtamoksliniai komentarai apie tai, kas parašyta* (1584, VU b-ka)

VU Medicinos fakultetas (*Collegium medicum*) įk. 1781 [illegible] (pirmasis dekanas – S. L. Bizijas). Prie f-to buvo prijungta Gardino med. m-la, į Vilnių pervežti jos įrenginiai ir botanikos sodo augalai. J. Briotel M[illegible] f-te įkūrė anatomijos muziejų.

Med. f-to dėstytojai kartu buvo ir atskirų med. mokslo šakų pradininkai Lietuvoje: S. L. Bizijas – moksl. anatomijos ir fiziologijos, J. E. Gilibert'as – farmacijos ir gamtos mokslų (prie VU įsteigė bot. sodą, tyrė ir aprašė Lietuvos augaliją), L. H. Bojanus – žymus gamtininkas evoliucionistas lyg. anatomijos pradininkas, pirmosios litografijos prie VU autorius. J. P. Frankas ir jo sūnus J. Frankas plėtojo klinikinės medicinos mokslą, diegė praktines jo naujoves, buvo social. medicinos, sanitarinės statistikos, higienos pradininkai, reformavo gydytojų rengimo tvarką ir metodiką, steigė labdaringas sanit. ir gydymo įstaigas, rūpinosi nepasiturinčiais studentais. Užs. dėstytojai išugdė daug vietinių mokslininkų: chirurgus J. Niškovskį, V. Pelikaną, K. Porcijanką, auskultacijos pradininką terapeutą F. Rimkevičių, skiepijimo nuo raupų pradininką A. L. Bécu, fiziologą M. Homolickį, okulistą V. Herberskį ir kitus, kurie savo darbais išgarsino VU Europoje. J. P. Franko iniciatyva 1805 Vilniuje įkurta Terapijos klinika. Joje buvo 2 palatos, [illegible] lovas (vyrams ir moterims). Ligonius slaugė u-to lėšomis samdomos slaugės; gydė klinikos profesoriaus vadovaujami baigiamojo kurso studentai. 1807 prie klinikos atidaryta ambulatorija, teikianti nemokamą med. pagalbą nepasiturintiems Vilniaus miesto ir aplinkinių gyventojams. 1808 atidaryta Chirurgijos klinika su 2 palatomis ir operacine. [illegible] nius, stebint studentams, operuodavo profesorius; lengvesnes operacijas profesoriaus arba adjunkto prižiūrimi atlikdavo ir studentai. 1815 įsteigta Akušerijos klinika, kuri vykdavo akušerijos pratybos. 19 a. pr. VU Med. f-tas buvo vienas geriausių Europoje. Jis tęsė Vakarų šalių medicinos tradicijas, diegė jos mokslo naujoves, garsėjo Vakcinacijos (įk. 1808) ir Motinystės (įk. 1809) i-tais. Vakcinacijos i-te buvo gaminama raupų vakcina, skiepijama nuo raupų, studentai mokomi skiepijimo metodikos. Motinystės i-te buvo teikiama nemokama med. ir materialinė pagalba nepasiturinčioms Vilniaus gimdyvėms, mirus gimdyvei buvo globojamas naujagimis.

Prasidėjus 1831 sukilimui dalis VU studentų ir dėstytojų įsitraukė į sukilėlių gretas, todėl 1832 caro Nikolajaus įsakymu u-tas buvo uždarytas, bet Med. f-tas, trūkstant gydytojų Rusijos kariuomenei, pertvarkytas į atskirą mokymo įstaigą –Vilniaus medicinos-chirurgijos a-ją, rengiančią medicinos, farmacijos ir veterinarijos specialistus. 1832–42 a-ją baigė ~700 absolventų. Prie jos veikė Akušerijos ir Veterinarijos m-los, kurias 1832–42 baigė ~420 specialistų. 1781–1842 Lietuvoje parengta ~1500 gydytojų, apginta ~240 med. dr. disertacijų. Pirmąją med. dr. disertaciją 1785 apgynė K. Virionas. 1842 uždarius a-ją medicinos mokslo centru tapo 1805 J. Franko iniciatyva įkurta Vilniaus medicinos draugija. Ji rinko duomenis apie krašto gyventojų sergamumą, ligų gydymo būdus, diegė naujus mokslo atradimus, buvo skaitomi pranešimai med. mokslo sričių įv. temomis, dalijamasi patirtimi, tobulinama medicinos, chirurgijos ir vaistininkystės pagalba gyventojams. D-jos pastangomis įkurti ir veiksmingai dirbo Vakcinacijos ir Motinystės i-tai.

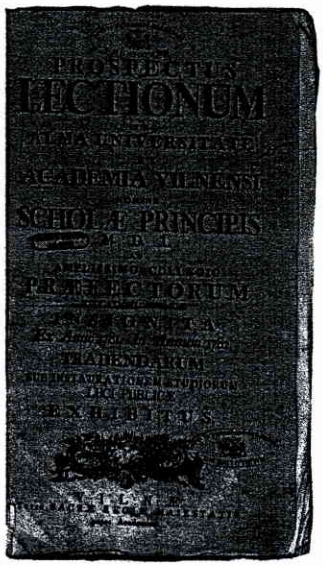

VU 1781–82 mokslo metų paskaitų tvarkaraščio viršelis (VU b-ka)

1847 Vilniuje pirmą kartą panaudota eterio narkozė. 1849 siaučiant choleros epidemijai Vilniaus med. d-jos nariai, buvę VU profesoriai A. F. Adamovičius, A. Abichtas, A. Velkas, F. Rimkevičius, J. Koženiauskas parengė instrukciją, kaip apsisaugoti nuo choleros, jų iniciatyva 19 a. pab. Vilniuje pradėti vandentiekio ir kanalizacijos tiesimo darbai. 1885 visuomenės sveikatos, miesto aplinkos sanitarijos problemoms spręsti prie d-jos įkurta Sanitarijos sekcija. 1886 P. Bagenskis prie Savičiaus ligoninės įkūrė Raupų skiepijimo veršidę, kurioje gaminta vakcina ir ja skiepyti gyventojai. 1887 įkurta Bakteriologijos ir chemijos laboratorija, 1897 – L. Pasteuro stotis, 1898 – Dezinfekcijos kamera, kuria intensyviai naudotasi 1905–06 per dėmėtosios šiltinės ir choleros epidemijas. 1908 atidaryta miesto analitinė stotis bendriems chem. ir vandens tyrimams atlikti.

20 a. pr. dėl didelio sergamumo tuberkulioze Rusijoje (kasmet nuo ligos mirdavo daugiau negu 400 000 gyventojų), Vilniuje, Sankt Peterburgo pavyzdžiu, 1912 ir 1913 organizuoti renginiai, pavadinti *Baltosios gėlelės diena*. Jų metu skaitytos paskaitos, spausdinti pranešimai, iškabinti plakatai liet., lenkų, rusų ir žydų kalbomis, supažindinantys su tuberkuliozės profilaktika. Per renginius surinktomis lėšomis 1913 Pohuliankos (dab. J. Basanavičiaus) gatvėje Vilniuje įkurta ambulatorija sergantiesiems tuberkulioze su laboratorija ir vaistine bei labdaringa vasaros sanatorija, kurioje galėjo gydytis 52 žmonės.

1919 Lenkijai okupavus Vilniaus kr. Vilniuje 1919–39 veikė S. Batoro u-tas. Jame studijavo labai mažai lietuvių (iki 3%), nes jų priėmimas buvo specialiai ribojamas: į Med. f-tą per metus buvo priimami tik 2–3 lietuviai. Tarp baigusiųjų buvo ir vėliau nepriklausomoje Lietuvoje išgarsėję med. šviesuoliai P. Čibiras, M. Horodničienė, P. Norkūnas. 1923 Med. f-te įkurta K.W. Karaffos-Korbuto vadovaujama Higienos katedra. 1927–30 vykdyta visuom. sanitarinė akcija kovai su tuo metu paplitusiomis infekcinėmis ligomis – trachoma, tuberkulioze, vidurių šiltine, dizenterija (vienas iniciatorių – gydytojas C. Šabadas). Ypač daug reikšmės teikta trachomos profilaktikai; akcijai vadovavo L. Rostkowskis. Buvo organizuoti kovos su trachoma gydytojų būriai, kurie tikrindavo gyventojų, daugiausia besimokančio jaunimo ir šauktinių, sveikatą. Vietinės valdžios atstovams, mokytojams, inteligentams ir ūkininkams buvo skaitomos paskaitos apie trachomos profilaktiką. 1927–30 trachoma sirgo 2,9–6% moksleivių ir šaukiamojo amžiaus jaunuolių, ji sudarė 33,4% akių ligų. Šiuos duomenis tyrė ir apibendrino Vilniaus med. d-jos Vilniaus sk. pirmininkas H. Rudzińskis monografijoje *Visuomenės sveikata Vilniaus krašte* (*Zdrowotność publiczna na Wileńszczyźnie*, 1931). Trachomos galutinai įveikti nepavyko, todėl 1937 u-tas Vilniaus vaivadijos gydytojams surengė tobulinimosi kursus trachomos gydymo klausimais. Med. f-te 1919–39 dirbo žymūs mokslininkai – A. Januszkiewiczius, W. K. Jasińskis, K. Michejda, A. Safarewiczius, J. Ziemackis ir kiti. Iki 1938 buvo parengti 1185 gydytojai ir 442 farmacininkai; medicinos studentai sudarė ~25% visų u-to studentų. Nuo 1934 Vilniuje lenkų k. leistas žurnalas *Higienos archyvas* (*Archi-*

wum Higieny), nuo 1925 – *Vilniaus medicinos draugijos užrašai* (*Pamiętniki Wileńskiego Towarzystwa Lekarskiego*).

Atkūrus Lietuvos valstybę 1920 Kaune įkurti Aukštieji kursai, 1922 atidarytas Lietuvos (nuo 1930 VDU) u-tas. Med. f-te įsteigti Medicinos, Farmacijos, Stomatologijos (Odontologijos) ir Veterinarijos skyriai. 1929–1930 pastatyta Akių ir ausų, nosies ir gerklės ligų klinika, 1931–32 – Teorinės medicinos rūmai, 1937–39 – VDU klinikos. Med. f-te dirbo žymiausi to meto med. specialistai: P. Avižonis, K. Buinevičius, A. Hagentornas, A. Jurgeliūnas, J. Karuža, V. Kuzma, V. Lašas, P. Mažylis, P. Raudonikis, P. Radzvickas, B. Šiaulys, E. Vinteleris, J. Žilinskas. Buvo tiriama trachomos diagnostika, gydymas ir epidemiologija, aklųjų globos klausimai (P. Avižonis), Lietuvos gyventojų mityba, alergijos problemos (V. Lašas), inkstų ir šlapimtakių plastinių operacijų metodai (V. Kuzma), reumato patogenezė (J. Kupčinskas), lietuvių anatominiai ir antropologiniai ypatumai (J. Žilinskas). Kauno ligoninėse veikė u-to klinikos, kuriose buvo perimami nauji gydymo metodai, dirbamas moksl. darbas. Daug pasiekta pilvo chirurgijos, ypač skrandžio ir tulžies takų, urologijos ir traumatologijos srityse. Išleista vadovėlių studentams liet. kalba, sukurti lietuvių mokslinės med. terminijos pagrindai (P. Avižonis). 1924–1940 VDU Med. f-tą baigė ~1200 specialistų, apginta 14 med. dr. disertacijų. 1920 Lietuvoje (be Vilniaus ir Klaipėdos krašto) veikė 27 ligoninės, kuriose buvo 1215 lovų, dirbo 216 gydytojų ir 98 odontologai; 1939 – 81 ligoninė su 5092 lovomis, dirbo 1446 gydytojai ir 686 odontologai. 1919–40 veikė Kauno medicinos d-ja, 1924–40 Lietuvos gydytojų s-ga. 1920–40 leistas žrn. *Medicina*.

1939 Lietuvai atgavus Vilnių imta gaivinti ir lietuvišką VU, kuris laikinai turėjo vadovautis VDU statutu. 1940 SSRS okupavus Lietuvą visos med. mokslo įstaigos nacionalizuotos. 1940 VU senatas pavedė V. Kuzmai sudaryti komisiją Med. f-tui atkurti, į Med. skyrių buvo priimti 124, Farmacijos – 99 studentai. Vokietijos okupacijos metais 1942 įsteigtas Stomatologijos skyrius. 1943 uždarius VU Med. f-to patalpose veikė karo ligoninė. Mokslas buvo tęsiamas slaptai kai kuriuose f-tui priklausančiuose pastatuose ir profesorių butuose.

1944 SSRS vėl okupavus Lietuvą atkurto VU Med. f-to dekanu paskirtas J. Kairiūkštis. 1945 sukurta valstybinė sveikatos apsaugos sistema, įvesta nemokama med. pagalba. 1945 įkurtas Eksperimentinės medicinos ir onkologijos i-tas (nuo 1957 Eksperimentinės ir klinikinės med. i-tas), 1948 – Tuberkuliozės i-tas, 1957 – Onkologijos i-tas, išplėstas Epidemiologijos, mikrobiologijos ir higienos i-tas. Reikalauta itin greito praktinio tyrimų efekto, tad moksl. veikla buvo labiau taikomojo pobūdžio. 1947–51 VU veikė Farmacijos sk., nuo 1959 – vakarinis Pediatrijos sk., nuo 1962 – Sanitarijos ir higienos sk. ir Gydytojų tobulinimosi f-tas. 20 a. 7 d-metyje VU Med. f-te susiformavo terapeutų m-la (M. Marcinkevičius, M. Krikštopaitis, L. Laucevičius, Ch. Kibarskis ir kt.). Chirurgas P. Norkūnas ir jo mokiniai (A. Pronckus, P. Narbutas ir kt.) plėtojo pilvo, A. Sučila – krūtinės ląstos chirurgijos teoriją ir praktiką. A. Marcinkevičiui 1962 įkūrus Probleminę širdies ir kraujagyslių chirurgijos laboratoriją Lietuvoje pradėta plėtoti širdies ir kraujagyslių chirurgija (V. Sirvydis, G. Uždavinys, D. Kavoliūnas, V. Triponis ir kiti). V. Kviklio iniciatyva imtasi mokyklinės, darbo ir aplinkos higienos tyrimų. S. Pavilonis, tęsdamas J. Žilinsko tradicijas, atgaivino lietuvių antropologijos tyrimus. Ištirtas ilgas lietuvių populiacijos augimo ir brendimo l-pis, spręstos svarbiausios žmogaus biologijos problemos. 1960 H. Polukordas (su kt.) įkūrė tarpfakultetinę Vaistų sintezės laboratoriją. D. Mikalauskaitė tęsė V. Lašo pradėtus Lietuvos gyventojų mitybos tyrinėjimus.

1950 iš perorganizuoto Kauno u-to įkūrus KMI, jame veikė Terapijos, Farmacijos ir Stomatologijos f-tai. 1950–1952 J. Kupčinskas KMI sukūrė reumatologų m-lą, pasiūlė naujų tuberkuliozės diagnostikos būdų. 1953–84 Z. Januškevičius KMI kūrė Kauno kardiologų m-lą. Jo iniciatyva kardiologijoje pradėta taikyti kibernetikos, matematikos ir skaičiavimo technikos metodai, sukurta nuosekli kovos su išemine širdies liga sistema. 1959 prie KMI įkurta Centrinė moksl. tiriamoji laboratorija, 1969 petvarkyta į Širdies ir kraujagyslių sistemos fiziologijos ir patologijos i-tą (vadovas J. Blužas), jame sukurta ir įdiegta reabilitacijos sistema persirgusiesiems miokardo infarktu. KMI buvo tiriama lė-

tinių neinfekcinių ligų epidemiologija, profilaktika, tobulinami jų gydymo ir diagnostikos metodai, prognozuojama šių ligų eiga, tiriamas audinių ir organizmo struktūrinis ir funkcinis stabilumas, imuninis reaktyvumas, sveikatos apsaugos, higienos klausimai. A. Smailys eksperimentiškai pagrindė defibriliacijos taikymą klinikinėje praktikoje, A. Lukoševičiūtė pirmoji Lietuvoje pritaikė defibriliaciją širdies ritmo sutrikimams gydyti. 1978 J. Danio iniciatyva įkurtas SSRS MA Endokrinologijos i-to Kauno filialas, 1978–91 Vilniuje, Klaipėdoje ir Panevėžyje įsteigti Endokrinologijos skyriai. Įdiegta skydliaukės ligų diagnostikos ir gydymo naujų metodų, apibendrinti sergančiųjų reumatu reaktyvumo pokyčiai, atsirandantys gydymo l-piu. 1983 Kaune įkurtas pirmasis Lėtinių neinfekcinių ligų pirminės profilaktikos centras (vadovė A. Baubinienė), jame parengta kompleksinė ligų profilaktikos ir sveikatos stiprinimo programa. 1985 įkurtas Motinos ir vaiko sveikatos apsaugos i-tas.

Buvo įkurti įvairių medicinos specialybių mokslo, mokymo ir profilaktikos centrai, aprūpinti modernia to meto med. įranga, kurie metodiškai vadovavo atitinkamos medicinos krypties tarnybai, juose buvo gydomi ligoniai, kuriems reikėjo labai specializuoto gydymo. 1985 veikė 18 respublikinių medicinos mokslo, mokymo, profilaktikos ir gydymo centrų: Kardiologijos (vadovas J. Blužas), Neurochirurgijos (L. Klumbys), Širdies elektrinės stimuliacijos (J. Brėdikis), Širdies ir kraujagyslių chirurgijos (A. Marcinkevičius), Inkstų transplantacijos (vadovas B. Dainys) ir kiti. KMI 1950–85 parengta ~8500 gydytojų, 1980 stomatologų, 2158 provizoriai, 67 biofizikai. 1985 med. mokymo ir mokslo įstaigose dirbo ~850 mokslo darbuotojų, iš jų >90 mokslo (habilituotų) daktarų ir ~600 medicinos kandidatų (daktarų). VU Med. f-te 1945–90 parengta 5516 gydytojų. 1985 KMI veikė 37 medicinos d-jos. Nuo 1956 buvo leidžiamas žurnalas *Sveikatos apsauga*, nuo 1962 tęstinis aukštųjų m-lų mokslo darbų leidinys *Medicina*.

1990 atkūrus Lietuvos nepriklausomybę pradėta Lietuvos aukštųjų med. studijų reorganizacija pagal ES modelį. VU Medicinos f-tą sudaro 4 katedros, 3 i-tai, 12 klinikų, vienijančių 55 centrus, skyrius ir laboratorijas, t.p. Mokomoji eksperimentinės chirurgijos ir patologinės fiziologijos laboratorija. Prie VU veikia Eksperimentinės ir klinikinės medicinos bei Onkologijos i-tai. Universitetinių (klinikinių) ligoninių statusą turi 7 Vilniaus miesto ligoninės. VU Medicinos f-te rengiami ergoterapijos, kineziterapijos, medicinos, med. biologijos, odontologijos, slaugos ir visuomenės sveikatos specialistai. 1990 įsteigta rezidentūra, kurios trukmė (2–5 m.) priklauso nuo pasirenkamos specialybės.

VU Med. f-te tiriama žmogaus genomo įvairovė, jos kilmė, ist. raida ir fenotipinė raiška, vertinama Lietuvos populiacijos genofondo struktūra, lietuvių etnolingvistinių grupių tarpusavio genetinis ryšys, t.p. ryšys su kitomis Europos populiacijomis (G. Česnys, R. Jankauskas, V. Kučinskas, J. Tutkuvienė), žmogaus ir visuomenės sveikata, gyventojų, gyvenančių ir dirbančių nepalankioje aplinkoje požiūris į savo sveikatą ir jų gyvenimo kokybė (G. Šurkienė, R. Stukas), motinos ir vaiko sveikata, vaisiaus ir naujagimio augimą lemiantys veiksniai, vaikų infekcinės, alerginės, imuninės ir medžiagų apykaitos ligos, naujagimių mirtingumo biol. ir social. veiksniai, vaikų raidos, elgesio ir psichikos sutrikimų paplitimas (G. Drąsutienė, D. Pūras, A. Raugalė), renkami, sisteminami ir apibendrinami duomenys apie Lietuvos medicinos ir biotechnologijų etiką (E. Gefenas). Nagrinėjamos ligų etiopatogenezės, diagnostikos, gydymo, reabilitacijos ir prevencijos problemos, tobulinami naujagimių ir kūdikių širdies chirurgijos metodai, tiriamas aortos ir plaučių arterijos homotransplantacijų taikymas įgimtų širdies ydų chirurgijoje, tobulinami širdies plastinių operacijų metodai (V. Sirvydis, G. Uždavinys), tiriama ankstyvoji aterosklerozė, jos mechanizmai, rizikos veiksniai, jų svarba širdies ir kraujagyslių ligų patogenezei (A. Laucevičius), tiriama kepenų ir kasos persodinimo metodika (Z. A. Kučinskienė, K. Strupas), stomatognatinės sistemos ligų paplitimas Lietuvoje (I. Balčiūnienė), virusinių hepatitų A, B, C ir ŽIV infekcijos epidemiologija, diagnostika ir gydymas (A. Ambrozaitis).

KMU (iki 1989 KMI, 1989–98 KMA) studijų reforma vyksta nuo 1990. Prie veikusių 3 (Medicinos, Stomatologijos ir Farmacijos) dar įkurti 2 f-tai – 1990 Slaugos (rengia

slaugos, kineziterapijos, ergoterapijos ir med. socialinių darbuotojų bakalauro studijų programos specialistus) ir 1994 Visuomenės sveikatos (rengia visuomenės sveikatos bakalaurus ir magistrus). 1990 prie KMU prijungtos Kauno akademinės klinikos, 1991 – Endokrinologijos ir Kardiologijos i-tai, 1992 įkurtas Psichofiziologijos ir reabilitacijos i-tas, reorganizuotas Biomed. tyrimų i-tas. KMU atliekami gyvųjų audinių funkcionavimo mechanizmų, širdies ir kraujagyslių sistemos atskirų dalių reaktyvumo tyrimai, ieškoma miokardo apsaugos priemonių, tiriamas širdies nepakankamumo chirurginis gydymas (A. Bertulis, A. Dumčius, E. Kėvelaitis, R. Lekas, J. Sapagovas, E. Širvinskas, A. Toleikis, R. Veteikis), tiriama Lietuvos gyventojų sveikata, gyvenimo kokybė, šalies sveikatos politikos raida, aplinkos veiksnių poveikis sveikatai (V. Grabauskas, R. Kalėdienė, J. Petrauskienė, A. Zaborskis). Kuriama inform. visuomenės infrastruktūra, ieškoma naujų inform. technologijomis pagrįstų diagnostikos metodų (R. Jurkevičius, A. Paunksnis, G. Varoneckas), vykdoma visuomenės sveikatos ir sveikatos priežiūros analizė, tiriamas gyvųjų audinių funkcionavimas, ieškoma pagrindinių lėtinių ligų biožymenų ir jas sukeliančių biol. veiksnių (V. Borutaitė, A. Kriščiukaitis, I. Misevičienė, K. Skauminas, A. Zaborskis). Tiriami belatakių liaukų ligų hormoninių ryšių reguliavimo mechanizmai ir sutrikimai, cukrinio diabeto patogenezė, imuninių, genetinių ir aplinkos veiksnių įtaka ligos etiologijai, profilaktikai ir gydymo strategijai, šeimos nevaisingumo endokrininės priežastys (D. Baliutavičienė, G. Kazanavičius, A. Krasauskienė, L. Lašas, D. T. Lašienė, V. Matulevičius, A. Norkus, R. Ostrauskas, L. Valius, S. A. Žindžius). Kaupiami duomenys apie širdies ir kraujagyslių sistemos morfologiją, fiziologiją, ligų atsiradimą ir eigą, kuriami ankstyvosios diagnostikos, profilaktikos, medikamentinio ir chirurginio gydymo, reabilitacijos metodai ir priemonės, ieškoma būdų sumažinti gyventojų sergamumą širdies ir kraujagyslių ligomis (R. Benetis, S. Domarkienė, P. Grybauskas, V. Lesauskaitė, D. Pangonytė). Atliekami virškinamojo trakto ir kepenų ligų, jų genetinių ir imunologinių ypatumų, ankstyvosios diagnostikos, profilaktikos, medikamentinio ir chirurginio gydymo metodų bei priemonių tyrimai (M. Kiudelis, L. Kupčinskas, J. Miciulevičienė, J. Pundzius). Siekiama nustatyti kvėpavimo organų, alerginių ligų ir jų rizikos veiksnių paplitimą tarp Lietuvos gyventojų, įvertinti patogenezės mechanizmus, sąsajas su patologijos klinikine išraiška ir baigtimi, taikomi įvairūs gydymo metodai (J. Bojarskas, E. Juozaitytė, A. Kondrotas, R. Sakalauskas). Onkologijos tyrimų tikslas – ankstyva diagnostika ir įrodymais pagrįstas gydymas, onkologinių ligonių gyvenimo trukmės prailginimas, jų gyvenimo kokybės pagerinimas, vėžio prevencijos strategija (A. Basevičius, A. Boguševičius, R. Gailys, E. Juozaitytė, R. J. Kalesinskas, I. Misevičienė, J. Pundzius). Tiriama galvos smegenų kraujotaka, jos sutrikimai, insulto poveikis sveikatai ir gyvenimo kokybei, tobulinama galvos smegenų navikų diagnostika, klinikinių ir prognozės veiksnių įvertinimas, centrinės nervų sistemos navikų spindulinis, spiralinių navikų chirurginis gydymas (S. Lukoševičius, D. Obelienienė, V. Pauža, D. Rastenytė, R. Stropus, J. Šidiškis, A. Tamašauskas, E. Vaicekavičius, A. Valančiūtė). Rengiamos medicininės, socialinės, reabilitacijos ir slaugos programos ligoniams ir neįgaliesiems su biosocial. f-jų sutrikimais (A. Kriščiūnas, V. Lesauskaitė, A. Šeškevičius, D. Žemaitytė). Nagrinėjamas ikistacionarinės ir stacionarios skubiosios med. pagalbos taikymas traumų ir urgentinių būklių atveju, ieškoma prognozės kriterijų gyvybei grėsmingos būklės ligoniams (R. J. Kalesinskas, I. Marchertienė, D. Reingardienė, R. Rimdeika, V. Pilvinis, D. Vaitkaitis, R. Vilčinis). Tobulinama moterų sveikatos stiprinimo, nėštumo ir gimdymo komplikacijų profilaktikos, diagnostikos ir gydymo, vaikų sveikatos įvertinimo ir stiprinimo metodika bei ligų profilaktika (D. Bakšienė, D. Daugėlienė, V. Gintautas, R. Kevalas, S. Milčiuvienė, R. Nadišauskienė, V. Sadauskas). Vykdomi akių ligų (glaukomos, amžinės makulopatijos) ankstyvos diagnostikos, tęstiniai jaunų žmonių oftalmologiniai ir kardiologiniai tyrimai, vertinama jų reikšmė ligoms atsirasti (J. Jankauskienė, V. Jašinskas, A. Paunksnis). Tęsiami erkių pernešamų ligų etiologiniai, epidemiologiniai, klinikiniai ir diagnostiniai, lytiškai plintančių ligų (chlamidiozės, gonorėjos) klinikiniai, epidemiologiniai tyrimai (A. Laiškonis, A. Kondrotas, L. Kupčinskas). Atliekami veido

traumų ir skausmų, burnos ligų etiologijos, patogenezės bei simptomų tyrimai, tobulinama diagnostika ir gydymas, profilaktikos galimybės, tiriamos ortodontinės anomalijos (R. Kubilius, V. Mačiulskienė, G. Sabalys, I. Žekonis). Ieškoma naujų vaistų, vykdomi vaistingųjų augalų fitochem. tyrimai, kuriama norminė techn. dokumentacija vaistinėms augalinėms žaliavoms, atliekama azoto ir sieros turinčių vaistinių medžiagų farmacinė analizė, kuriama ir tobulinama teismo chemijos ekspertizė ir ūmių apsinuodijimų diagnostikos metodai (V. Janulis, A. Savickas, E. Tarasevičius). Vaikų ir paauglių sveikatos tyrimus nuo 1965 plėtoja ŠU Med. pagrindų katedra. Visuomenės sveikatos, reabilitacijos ir slaugos problemos nuo 1998 tiriamos KU įkurtame Sveikatos mokslų f-te. Pav. *Vitalija Miežutavičiūtė*

MEDICINOS ISTORIJA

1825 VU buvo įvestas med. istorijos kursas, kurį dėstė K. Porcijanka, 1828–31 – A. Velkas. 1831 VU įkurta Med. istorijos katedra, kuriai iki 1832 (VU uždarymo), vėliau – 1832–38 Medicinos-chirurgijos a-joje vadovavo A. Abichtas, tyrinėjęs kaltūno kilmę. 1838–42 katedrai vadovavo A. Adamovičius, jis propagavo J. Franko terapijos m-los laimėjimus, A. Sniadeckio org. būtybių teoriją. Vilniaus S. Batoro u-te 1922–30 veikusioje Med. istorijos, filosofijos ir med. propedeutikos katedroje med. istoriją 1924–31 dėstė S. Trzebińskis, vėliau – S. Wladiczka, J. Szmurła, A. Wrzosekas, Lietuvos u-te 1922–24 – P. Avižonis, 1925–30 – J. Šliūpas, kuris skaitytų paskaitų pagrindu Šiauliuose išleido *Senovės ir viduramžių medicinos istoriją* (1934) – pirmąjį pasaulinės med. istorijos veikalą liet. kalba. Pasitraukus J. Šliūpui med. istorija iki 1948 dėstyta atskirų med. specialybių mokymo programose. 1946–50 Kauno u-te, nuo 1950 KMI med. istorija 1948–50 dėstyta Fiziologijos, 1951–72 – Patologinės fiziologijos katedroje. Iki 1967 šį kursą skaitė A. Vileišis. Jis paskelbė med. istorijos darbų, pradėjo rinkti eksponatus kuriamam Lietuvos med. istorijos muziejui. Nuo 1967 med. istoriją dėsto V. Siudikas – vienas Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus kūrėjų. Jam vadovaujant ir panaudojus jo surinktus eksponatus KMU buvo įkurtas Medicinos istorijos skyrius, nagrinėta aukštojo med. mokslo istorija Lietuvoje, gydytojų ir med. d-jų veikla, gydymo įstaigų istorija, krašto sanitarinė būklė (choleros epidemijos Lietuvoje 1831–1921); parašė kn. *Iš medicinos istorijos* (*Johano Peterio Franko ir Jozefo Franko veikla Vilniuje ir Peterburge*) (su kt., 1983). Med. istoriją KMU dar dėsto A. Bagdonavičius (tyrinėjimų sritis – med. pagalba Kaune iki 18 a. pabaigos) ir A. Lygnugarienė (Kauno aukštosios med. m-los istorija). VU med. istoriją 1944–67 dėstė V. Micelmacheris, jis t.p. tyrinėjo VU Med. f-to istoriją, sveikatos apsaugos ir med. pagalbos būklę nepriklausomoje Lietuvoje. Žymiausias jo veikalas *Lietuvos medicinos istorijos apybraižos* (1967, rusų k.). 1967–70 med. istoriją dėstė S. Biziulevičius, jis tyrinėjo Lietuvos med. mokslo, ligoninių ir farmacijos istoriją, su kt. parašė akademinę *Vilniaus universiteto istoriją 1579–1979* (1976–79, 3 t.). Nuo 1970 med. istoriją VU dėsto V. Miežutavičiūtė (tyrinėjimų sritis – Vilniaus med. d-jos veikla 19–20 a., Medicinos f-to žymiausių mokslininkų moksl. ir praktinė veikla), nuo 2007 ir S. Stakulienė, tyrinėjanti Lietuvos medicinos periodikos ir medicinos muziejų raidą. A. Andriušis tiria 18–20 a. Lietuvos med. raidos istoriją, aukštojo ir vidurinio Lietuvos med. mokslo raidos istoriją, Lietuvos med. istoriografijos problemas, yra tęstinio leidinio *Vilniaus medicinos istorijos almanachas* (2 d. 1997–2006) redaktorius, monografijos *Vilniaus universiteto Patologijos muziejus* (2000) vienas autorių. *Vitalija Miežutavičiūtė*

KURORTOLOGIJA

Lietuvoje jau 1587 prie Biržų veikė miner. vandens gydykla, gydymui buvo naudojamas Smardonės (dab. Likėnai) šaltinių vanduo. 18 a. gydomaisiais miner. vandens šaltiniais pradėjo garsėti Druskininkų, Stakliškių vietovės, Druskininkuose vietinius gyventojus ir atvykėlius gydė vad. liaudies daktarai Sūručiai. 1772 ATR praradus druskų kasyklas Lenkijoje sūriais Druskininkų šaltiniais susidomėjo Lietuvos d. kun-tis ir Lenkijos karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis. Jis įsakė ištirti visus šalies teritorijoje esančius sūrius